

Τεχνολογικό Εκπαιδευτικό Ίδρυμα Δυτικής Ελλάδας
Σχολή Τεχνολογικών Εφαρμογών
Τμήμα Πολιτικών Μηχανικών Τ.Ε.

Μελέτη Αναβίωσης και Ανάδειξης μικρού
συνόλου Προσφυγικών Κατοικιών στο Δήμο
Νέας Ιωνίας

Όνοματεπώνυμο σπουδαστή : Κούκου Ευγενία

Εποπτεύων Καθηγητής : Σπυρίδων Μαρτίνης

Πάτρα 2019

Περιεχόμενα

Πρόλογος.....	4
Εισαγωγή.....	4
Ορολογία.....	6
1. Ιστορική Ανασκόπηση.....	9
1.1. Το ιστορικό πλαίσιο της Μικρασιατικής Καταστροφής.....	10
1.2. Η προσφυγική εισροή.....	15
1.3. Οι συνθήκες στέγασης στην Ευρώπη.....	18
1.4. Τα πρώτα χρόνια στην Ελλάδα.....	21
1.5. Η Κρατική πρόνοια.....	25
1.5.1. Το Ταμείο Περίθαλψης Προσφύγων.....	25
1.5.2. Η Επιτροπή Αποκατάστασης Προσφύγων.....	26
1.5.3. Οι Αποζημιώσεις.....	28
1.6. Η αστική ένταξη και η αποκατάσταση των προσφύγων.....	30
1.6.1. Η Βιομηχανία.....	30
1.6.2. Οι καλλιέργειες.....	31
1.6.3. Οι οικισμοί.....	32
2. Η Νέα Ιωνία.....	39
2.1. Η Νέα Ιωνία πριν την προσφυγική εισροή.....	40
2.2. Η διαμόρφωση της περιοχής.....	43
2.3. Η βιομηχανική και εμπορική ανάπτυξη.....	45
2.3.1. Η Βιομηχανική ανάπτυξη.....	45
2.3.2. Η ταπητουργία.....	47
2.3.3. Τα εργοστάσια.....	49
2.3.4. Η εμπορική ανάπτυξη.....	53
2.4. Η τυπολογία των κτιρίων.....	54
2.5. Η χωροταξική ανάπτυξη.....	57
2.5.1. Χωροταξικά στοιχεία.....	57
2.5.2. Το Αδριάνειο Υδραγωγείο.....	58
2.6. Η σύγχρονη πόλη.....	61
2.6.1. Ο χαρακτήρας της πόλης.....	61
2.6.2. Τα προβλήματα της περιοχής.....	61
2.6.3. Οι δημόσιες συγκοινωνίες.....	63
2.6.4. Οι Χώροι Πράσινου.....	64
3. Σύνολο προσφυγικών κατοικιών στη Νέα Ιωνία.....	69
3.1. Προσδιορισμός προσφυγικού συνόλου.....	Σφάλμα! Δεν έχει οριστεί σελιδοδείκτης.
3.2. Αποτύπωση προσφυγικού συνόλου.....	Σφάλμα! Δεν έχει οριστεί σελιδοδείκτης.
3.3. Ανάλυση υλικών.....	77
4. Αποκατάσταση – Επανάχρηση.....	79
4.1. Η σημασία αποκατάστασης και επανάχρησης του προσφυγικού συνόλου.....	80
4.2. Πρόταση Αποκατάστασης.....	81
4.3. Πρόταση Επανάχρησης.....	Σφάλμα! Δεν έχει οριστεί σελιδοδείκτης.
4.4. Σχέδια Επανάχρησης.....	Σφάλμα! Δεν έχει οριστεί σελιδοδείκτης.

Βιβλιογραφία.....	94
Ιστογραφία.....	98
Παράρτημα	99

Πρόλογος

Το θέμα της εργασίας επιλέχθηκε βάση αρχιτεκτονικού, ιστορικού και κοινωνικού ενδιαφέροντος αλλά και λόγω συναισθηματικού δεσμού που προέρχεται από την Μικρασιατική καταγωγή της οικογένειάς μου.

Με την ολοκλήρωση της παρούσας μελέτης θα ήθελα να παρατηρηθεί η ομοιότητα στις συνθήκες της προσφυγιάς του τότε και του σήμερα. Είναι αδιαμφισβήτητο ότι τα γεγονότα επαναλαμβάνονται και οι βίαιες συνθήκες κάτω από τις οποίες οι άνθρωποι αναγκάζονται να εγκαταλείψουν τις πατρίδες τους συνεχίζουν να είναι απάνθρωπες και εξαντλητικές.

Θερμές ευχαριστίες εκφράζονται στον επιβλέποντα καθηγητή της εργασίας, κ. Σπύρο Μαρτίνη, καθώς και στους γονείς, την αδερφή μου, και τους φίλους μου, οι οποίοι μου παρείχαν αμέριστη στήριξη καθ' όλη τη διάρκεια της μελέτης. Επίσης θα ήθελα να ευχαριστήσω εγκαρδίως όλους όσους με βοήθησαν στην εύρεση πληροφοριών και τους εναπομείναντες πρόσφυγες του συνόλου, οι οποίοι με βοήθησαν στην καλύτερη κατανόηση των συνθηκών διαβίωσης κατά την άφιξή τους, των προβλημάτων της σημερινής τους καθημερινότητας αλλά και στην αποσαφήνιση των αυθαιρεσιών που έγιναν ανά τα χρόνια.

Η εργασία αυτή αφιερώνεται σε όλους τους ανθρώπους, οι οποίοι παραβλέποντας τα εμπόδια και τις δυσκολίες που βιώνουν, διεκδικούν καλύτερες συνθήκες διαβίωσης και δεν παύουν να ελπίζουν σε έναν πιο ειρηνικό κόσμο.

Εισαγωγή

Η πολιτιστική και αρχιτεκτονική παράδοση και κληρονομιά είναι ζωντανό και αναπόσπαστο στοιχείο της κοινωνικής ζωής του τόπου. Φορέας διατήρησης και καλλιέργειάς τους είναι ο ίδιος ο λαός. Όσο και εάν το έχει συνειδητοποιήσει ή όχι, ζει και ενεργεί μέσα στα πλαίσια που η παράδοση αυτή ορίζει και καθορίζει.

Δεδομένου ότι ο σεβασμός στα αρχιτεκτονικά μνημεία είναι τελικά σεβασμός της ίδιας της ιστορίας, οφείλουμε ως πολίτες και κάτοικοι του εκάστοτε τόπου, να αποδίδουμε την τιμή που αξίζει στα παραδοσιακά σύνολα.

«Τα μνημεία ως κατασκευές του ανθρώπου στο χώρο, αποτελούν μέρος των συλλογικών αναπαραστάσεων που στοχεύουν στη δημιουργία μίας κοινωνικής μνήμης. Συμπυκνώνουν ένα χώρο αφηγηματικό που συνθέτει τον «έμμεσο» λόγο της ιστορίας με τον «άμεσο» λόγο της μνήμης και επιβιώνουν υλικά και νοητικά στο χώρο και το χρόνο».

Σ. Σταυρίδης, Μνήμη και εμπειρία του χώρου, Αθήνα, 2006, σελ.272.

«Η προστασία και η διατήρηση των παλαιών κτιρίων θα μπορούσε να είναι μία άσκηση διαρκούς δημιουργίας, όπου το νέο και το παλιό θα μπορούσαν να ζουν παράλληλα και διακριτά».

Διονύσης Α. Ζήβας, Τα μνημεία και η πόλη, Libro, 1997.

«Η μνήμη δεν περιορίζεται στην ανάμνηση απλώς και ανάκληση του παρελθόντος, αλλά περιλαμβάνει ένα πλέγμα εξωτερικών προς το άτομο σχέσεων, μορφών και αντικειμένων που στηρίζουν, εξαντικειμενικεύουν και ενσαρκώνουν το παρελθόν». Halbwachs Maurice, *On collective Memory*, trans. and ed. Lewis A. Corser, Chicago : University of Chicago Press, 1992, σελ. 38.

Περίληψη

Η πτυχιακή εργασία με τίτλο «Μελέτη ανάδειξης και αναβίωσης μικρού συνόλου προσφυγικών κατοικιών στο δήμο Νέας Ιωνίας», αναφέρεται στη μικρασιατική καταστροφή, στην προσφυγική ιστορία της Ελλάδας και της Νέας Ιωνίας ειδικότερα, στις επιπτώσεις, στις εξελίξεις, στην πορεία της μέσα στο χρόνο αλλά και στα αποτελέσματα που έφερε όχι μόνο στους πρόσφυγες αλλά και στον ελλαδικό χώρο.

Η δομή αυτής της εργασίας περιλαμβάνει 4 μέρη.

Πιο συγκεκριμένα, το πρώτο κεφάλαιο έχει ως αντικείμενο τη Μικρασιατική Καταστροφή, η οποία αποτέλεσε την αφετηρία της οικιστικής εγκατάστασης των προσφύγων στον ελλαδικό χώρο. Γίνεται σύντομη αναφορά στο θεωρητικό πλαίσιο της Καταστροφής και μία αναδρομή στην Ελλάδα και την Ευρώπη του 20^{ου} αιώνα, καθώς και στον τρόπο διαχείρισης του πολυπληθούς προσφυγικού κύματος προς την Ελλάδα.

Το δεύτερο κεφάλαιο αφορά συγκεκριμένα στην περιοχή της Νέας Ιωνίας. Όντας ένας από τους μεγαλύτερους και πιο άμεσα ανεπτυγμένους οικιστικούς και βιομηχανικούς συνοικισμούς, αναπτύχθηκε σε διάρκεια πέντε ετών και φιλοξένησε χιλιάδες κατοίκους. Γίνεται ανάλυση της εξέλιξής της ανά τα χρόνια, φτάνοντας σταδιακά στο σήμερα.

Στη συνέχεια η μελέτη εστιάζει και αναλύει ένα μικρό σύνολο προσφυγικών κατοικιών, το οποίο βρίσκεται στην περιοχή της Ελευθερούπολης, σε ένα αρκετά κεντρικό σημείο της Νέας Ιωνίας. Η αρχιτεκτονική της εποχής σε αυτές τις κατοικίες σώζεται, όμως οι αυθαίρετες κατασκευές και οι φθορές του χρόνου σε συνδυασμό με την εγκατάλειψη έχουν αλλοιώσει το σύνολο. Επίσης, παρουσιάζεται πλήρως η σημερινή του κατάσταση και τα υλικά που χρησιμοποιήθηκαν.

Τέλος, στο τέταρτο κεφάλαιο προτείνεται η αποκατάσταση και η επανάχρηση του συνόλου, αφού έχει επισημανθεί η σημασία της διατήρησης της συλλογικής και ιστορικής μνήμης των προσφυγικών κατοικιών, όχι τόσο ως μεμονωμένα κτίρια, αλλά ως σύνολα κατοικιών.

Σκοπός είναι να εντοπιστεί και να διαπιστωθεί η ανάγκη για ανάδειξη των προσφυγικών συνοικισμών, που τόσο έχουν αλλοιωθεί με το πέρασμα του χρόνου. Η Μικρασιατική Καταστροφή και τα αποτελέσματά της, καθόρισαν την εξέλιξη της ελληνικής κοινωνίας. Είναι μία ιστορική περίοδος η οποία βασάνισε, απασχόλησε και ενέπνευσε χιλιάδες ανθρώπους και οφείλει να υπάρχει και να είναι φανερή στη σύγχρονη πόλη.

Ορολογία

Για την καλύτερη κατανόηση της μελέτης αυτής, παρακάτω αναλύονται κάποιοι όροι οι οποίοι θα χρησιμοποιηθούν.

Ανάπλαση. (η) ανανέωση, η αναδημιουργία, η αναδιαμόρφωση ενός ήδη διαμορφωμένου περιβάλλοντος για την βελτίωση και αναβάθμιση των όρων διαβίωσης των κατοίκων και του δομημένου ιστού.

Αποκατάσταση. Είναι ο επιστημονικός κλάδος που επισημαίνει την αποδεκτή μεθοδολογία – μέτρα, ενέργειες και δραστηριότητες – για την επέμβαση στα πολιτιστικά αγαθά, αρχιτεκτονικά μνημεία και παραδοσιακούς οικισμούς, αναγνωρισμένου ιστορικού και αισθητικού ενδιαφέροντος, στην προσπάθεια να εξασφαλιστεί η προστασία ή η ακεραιότητα τους σαν απαραίτητων μαρτυριών, κοινών αγαθών της κοινότητας. [Πηγή : Συντήρηση και Αναβίωση παραδοσιακών κτιρίων και συνόλων, Τεχνικό Επιμελητήριο Ελλάδας, Θεσσαλονίκη, Ιούλιος 1982.]

Αποκατάσταση μνημείων. Το σύνολο των τεχνικο – επιστημονικών εργασιών, οι οποίες μπορούν να διασφαλίσουν, μέσα σε ένα πλαίσιο κριτικό – αισθητικής μεθοδολογίας, τη συνέχεια ενός έργου τέχνης. Η διεπιστημονική αυτή διαδικασία είναι η συγκριτική αξιοποίηση της ιστορικότητας και της αισθητικής με τελικό σκοπό να προστατευθεί τόσο το μνημείο ή το έργο τέχνης, όσο και η ιστορική του μαρτυρία. Επίσης η αποκατάσταση ενός μνημείου αφορά σε οποιαδήποτε επέμβαση γίνεται σε αυτό με στόχο την επαναφορά του στην αρχική του κατάσταση και εφόσον κριθεί απαραίτητο και στην αρχική του χρήση. Η αποκατάσταση πρέπει να γίνεται, αφού προηγηθεί εμπεριστατωμένη μελέτη του μνημείου με βάση τις αρχές συντήρησης και την ελάχιστη δυνατή θυσία της αισθητικής και ιστορικής του σημασίας. Για να θεωρείται ολοκληρωμένη η διαδικασία της αποκατάστασης θα ήταν αναγκαίο να συνοδεύεται από την πολεοδομική αναδιάρθρωση του περιβάλλοντος των μνημείων.

Εξαιρετικά σημαντικός είναι και ο κοινωνικός ρόλος της διατήρησης ενός μνημείου, καθώς η ατομική και η κοινωνική μνήμη είναι καθοριστικές για τη σύγχρονη κοινωνία. Διατήρηση ωστόσο δεν σημαίνει μόνο η προφύλαξη από την ερείπωση ή η διατήρηση σε ζωή και σε αξία ένα πολιτισμικό αγαθό. Κυρίως θα πρέπει να διατηρηθούν οι αξίες του παρελθόντος, να αναδειχθούν και να προβληθούν μέσα από τη διαδικασία παραγωγής η οποία είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με τις έννοιες της συλλογικής μνήμης και της παράδοσης. [Πηγή : Α. Λαγόπουλος – Π. Αργυράκη, Διπλωματική εργασία : Οδός Πειραιώς, Επανάχρηση βιομηχανικών κτιρίων, 5 παραδείγματα.]

Γενοκτονία. Έγκλημα που διαπράττεται με σκοπό τη συστηματική εξόντωση μίας ομάδας ανθρώπων που ανήκουν στο ίδιο έθνος, στην ίδια φυλή ή στην ίδια θρησκεία. [λόγ. γέν(ος)-ο- + κτονία κατά τη λ. Ανθρωποκτονία μτφρδ. γαλλ. genocide < αρχ. γενο(ς) + - cide (<λατ. Caedo 'σκοτώνω')]. [Πηγή : Λεξικό Κοινής Νεοελληνικής, Ίδρυμα Μανόλη Τριανταφυλλίδη, σ.302]

Διατήρηση. Η διατήρηση προϋποθέτει ότι το κτίριο ή το σύνολο έχουν διανύσει μία περίοδο ανασχηματισμού και αναπροσαρμογής, διατηρώντας τον ιδιόμορφο χαρακτήρα τους με άμεση συμμετοχή στην καθημερινή ζωή. Το παραδοσιακό περιβάλλον ενσαρκώνεται τότε οργανικά μέσα στην πόλη και συμμετέχει στη διαμόρφωση της ποιότητας ζωής.

Η συντήρηση και η διατήρηση, δεν είναι επεμβάσεις καθαρά ξεχωριστές, Μπορεί να γίνονται η καθεμία ξεχωριστά στο ίδιο κτίριο – εξωτερικά συντήρηση – εσωτερικά διατήρηση ή και ανάμικτα. Κτίρια ή συγκροτήματα μπορεί να αποτελούνται από σειρά προσθηκών που κατασκευάστηκαν σε διαδοχικές χρονικά εποχές, να διατηρείται το σύνολο στη λειτουργία και παρουσία του στο περιβάλλον, ενώ ταυτόχρονα να γίνεται συστηματική συντήρηση των μελών του. [Πηγή : Συντήρηση και Αναβίωση παραδοσιακών κτιρίων και συνόλων, Τεχνικό Επιμελητήριο Ελλάδας, Θεσσαλονίκη, Ιούλιος 1982.]

Λησμοσύνη. (η) [αρχ.] [χωρ. πληθ.]

1. (λογοτ.) η λήθη

2. ΨΥΧΟΛ. Η άρνηση του ανθρώπου να θυμηθεί εμπειρίες που του προκαλούν δυσάρεστα συναισθήματα. [Πηγή : Γ. Μπαμπινιώτης, Λεξικό της Νέας Ελληνικής Γλώσσας, σ. 1008]

Ξεριζωμός. (ο) η βίαιη εκδίωξη, η αναγκαστική και οριστική καταδίωξη από τη γενέτειρα. Συν. (λόγ.) εκπατρισμός, ξερίζωμα. [Πηγή : Γ. Μπαμπινιώτης, Λεξικό της Νέας Ελληνικής Γλώσσας, σ. 1219]

Παράδοση. Είναι μία συνέχεια από πολιτιστικές εκφράσεις που εξελίσσονται, με εντάσεις και υφέσεις, σε στενή ανταπόκριση με τη ζωή, σε όλες της τις εκδηλώσεις και τα χαρακτηριστικά της, κατά τη διάρκεια μίας αντίστοιχης ιστορικής περιόδου.

Παράδοση θεωρείται οτιδήποτε έχει παραδοθεί από το παρελθόν και κατά συνέπεια έχει δύο καίρια χαρακτηριστικά. Πρώτα, νοείται ως ολότητα και όχι μόνο ως επί μέρους στοιχεία, αναφέρεται δηλαδή ταυτόχρονα και σε στοιχεία της υποδομής αλλά και σε χωρο-κοινωνικές σχέσεις και υλικά κελύφη. Δεύτερον, νοείται πάντοτε στο πλαίσιο του μετασχηματισμού. [Πηγή : Συντήρηση και Αναβίωση παραδοσιακών κτιρίων και συνόλων, Τεχνικό Επιμελητήριο Ελλάδας, Θεσσαλονίκη, Ιούλιος 1982.]

Παραδοσιακό. Ένα συγκρότημα από στεγασμένους και ακάλυπτους χώρους μαζί με τη βλάστηση, που δημιουργήθηκε από τους ανθρώπους για να σύνολο. εξυπηρετήσει και σε συνέχεια να εκφράσει αντίστοιχα έναν τρόπο ζωής και πολιτισμό. Κάθε τέτοιο συγκρότημα χρωστά την κατασκευή του σε μία αναγκαιότητα του παρελθόντος, εξελίσσεται μέσα στο χρόνο και εμφανίζεται σαν παραδοσιακό στο άμεσο παρελθόν για να συντελέσει στη γέννηση του σύγχρονου περιβάλλοντος. [Πηγή : Συντήρηση και Αναβίωση παραδοσιακών κτιρίων και συνόλων, Τεχνικό Επιμελητήριο Ελλάδας, Θεσσαλονίκη, Ιούλιος 1982.]

Πρόσφυγας. Αυτός που αναγκάζεται ή εξαναγκάζεται να εγκαταλείψει την πατρίδα του ή τον τόπο της μόνιμης κατοικίας του και να καταφύγει σε μία ξένη χώρα ή στη χώρα της εθνικής του προέλευσης, συν. πληθ., για πληθυσμούς ή για άτομα που μετακινούνται ομαδικά. [Πηγή : Λεξικό Κοινής Νεοελληνικής, Ίδρυμα Μανόλη Τριανταφυλλίδη, σ.115]

[Πρόσφυγας είναι κάθε άτομο το οποίο] .. συνέπεια δικαιολογημένου φόβου διώξεως λόγω φυλής, θρησκείας, εθνικότητας, κοινωνικής τάξεως ή πολιτικών πεποιθήσεων ευρίσκεται εκτός της χώρας της οποίας έχει την υπηκοότητα και δεν δύναται ή λόγω του φόβου τούτου, δεν επιθυμεί να απολαύσει της προστασίας της χώρας ταύτης, ή εάν ο μη έχον υπηκοότητα τινά και ευρισκόμενον εκτός χώρας της προηγούμενης συνήθους αυτού διαμονής..., δεν δύναται ή, λόγω του φόβου τούτου, δεν επιθυμεί να επιστρέψει εις ταύτην. [Πηγή : Σύμβαση του ΟΗΕ για το καθεστώς των προσφύγων. [Σύμβαση της Γενεύης 1951]

Συντήρηση. Είναι η προστασία από τη φθορά, αναστήλωση ή απλή ανακατασκευή κτίσματος ή ίχνους παραδοσιακού συνόλου. Το αντικείμενο χαρακτηρίζεται συντηρητέο με την πρόθεση να κρατηθεί ως υπόλειμμα του παρελθόντος χωρίς κατ'ανάγκη να υπάρχει άμεσο πρακτικό όφελος για την καθημερινή ζωή. Η συντήρηση απαιτεί αντικαταστάσεις φθαρμένων στοιχείων που να μιμούνται τα παλιά σε σχήμα και υλικό. Ανάλογα με την αξία του αντικειμένου απαιτείται λιγότερο ή περισσότερο επιστημονικά ειδικευμένη επέμβαση. [Πηγή : Συντήρηση και Αναβίωση παραδοσιακών κτιρίων και συνόλων, Τεχνικό Επιμελητήριο Ελλάδας, Θεσσαλονίκη, Ιούλιος 1982.]

Ταυτότητα. (η) {ταυτοτήτων} (...)

Το σύνολο των διαφοροποιητικών χαρακτηριστικών, των γνωρισμάτων που καθορίζουν τι είναι κάτι, ποιος είναι κάποιος, που επιτρέπουν την αναγνώρισή του. ΣΥΝ. φυσιογνωμία (...) [Πηγή : Γ. Μπαμπινιώτης, Λεξικό της Νέας Ελληνικής Γλώσσας, σ. 1744]

1. Ιστορική Ανασκόπηση

Εικόνα 1.1. Πανοραμική άποψη της Σμύρνης.
Πηγή : www.lifo.gr

1.1. Το ιστορικό πλαίσιο της Μικρασιατικής Καταστροφής

Με τον όρο Μικρασιατική Καταστροφή, συνήθως περιγράφονται τα τελευταία χρόνια του ελληνοτουρκικού πολέμου μεταξύ 1918 – 1922. Η Καταστροφή όμως ήταν αποτέλεσμα χρόνιων διεργασιών, στις οποίες συμμετείχαν και αλληλεπιδρούσαν αρκετοί παράγοντες. Υπήρξαν αντικρουόμενα συμφέροντα και μικροπολιτικές σκοπιμότητες ενώ παράλληλα έγιναν λάθη από διαφορετικές πλευρές, με αποτέλεσμα χιλιάδες άνθρωποι να χάσουν τη ζωή τους, έπειτα από πρωτοφανή βασανιστήρια για την ανθρώπινη ιστορία.

Η Μικρά Ασία από την αρχαιότητα υπήρξε σταυροδρόμι πολιτισμών. Από τον 9^ο έως τον 6^ο αιώνα π.Χ. Ίωνες, Αιολείς και Δωριείς, έφταναν στις μικρασιατικές ακτές. Έκτοτε και μέχρι τη ρωμαιοκρατία, η Μικρά Ασία αποτελούσε αναπόσπαστο κομμάτι του ελληνισμού. Από εκεί, με όχημα την ελληνική γλώσσα διαδιδόταν ο χριστιανισμός στην Ευρώπη. [Μουσείο Μικρασιατικού Ελληνισμού «Φιλίω Χαϊδεμένου.»]

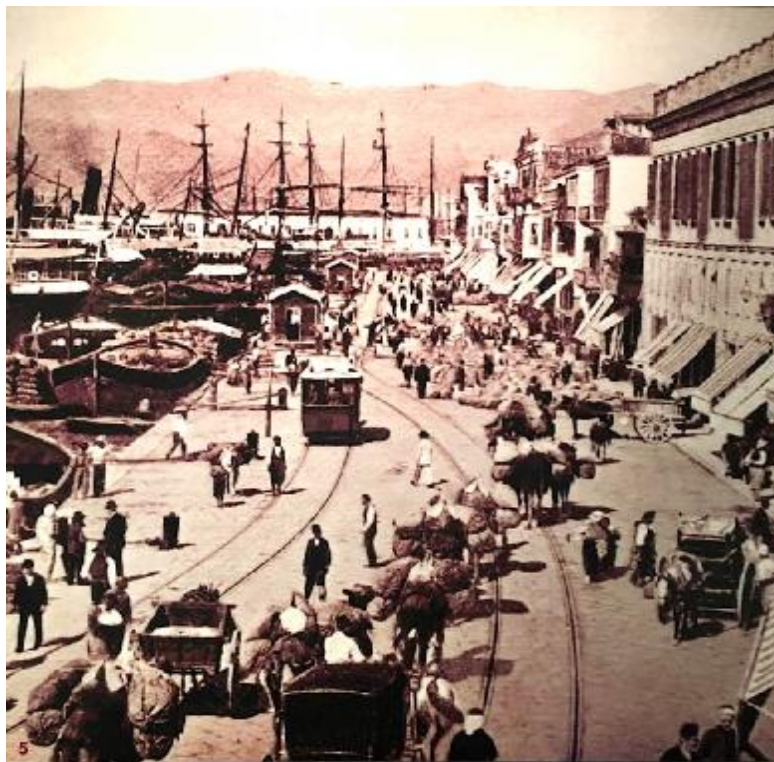
Χάρτης 1.1. Μικρά Ασία
Πηγή : Μουσείο Μικρασιατικού Ελληνισμού «Φιλίω Χαϊδεμένου».

Στα Βυζαντινά χρόνια η Μικρά Ασία αποτελούσε από οικονομική και γεωπολιτική άποψη, τη σημαντικότερη περιφέρεια του Βυζαντίου. Η διάδοση όμως του ισλαμισμού έως τον 15^ο αιώνα, συντέλεσε στην αποδυνάμωση της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας. Παρόλα αυτά, κάποιοι συμπαγείς πληθυσμοί διατήρησαν ζωντανή τη Βυζαντινή παράδοση στα παράλια και στον Πόντο. Στην Οθωμανική Αυτοκρατορία, χριστιανοί είχαν καταλάβει σημαντικές θέσεις στη διοίκηση, ενώ παράλληλα συγκέντρωναν και οικονομική δύναμη. [Μουσείο Μικρασιατικού Ελληνισμού «Φιλίω Χαϊδεμένου.»]

Η εκβιομηχάνιση, η βελτίωση των μέσων συγκοινωνίας, το εμπόριο, η ναυτιλία και η διεύρυνση των τραπεζικών δραστηριοτήτων συντέλεσαν στην ανάπτυξη αστικών κέντρων. Στον ευρύτερο μικρασιατικό χώρο, ήδη από τα τέλη του 18^{ου} αιώνα, αναπτύχθηκαν πόλεις όπως η Σμύρνη, το Αϊβαλί, η Προύσα, η Φωκαία, η

Τραπεζούντα, η Σαμψούντα, η Κερασούντα, η Σινασός και άλλες. Η έντονη αστικοποίηση, αποτυπωνόταν στην αρχιτεκτονική και την πολεοδομία. Συχνά υιοθετούνταν δυτικά πρότυπα στην κοινωνική και πνευματική ζωή, στις καθημερινές συμπεριφορές και στη διασκέδαση. Παράλληλα, στις ελληνικές κοινότητες της Ανατολής ανθούσαν πολλές εκφάνσεις του νεότερου ελληνικού αστικού πολιτισμού, οι οποίες ήταν αποτέλεσμα ώσμωσης με άλλους πολιτισμούς, με χαρακτηριστικά παραδείγματα το ρεμπέτικο τραγούδι και το θέατρο σκιών. Οι Έλληνες πρωταγωνιστούσαν στην οικονομική ζωή των μικρασιατικών πόλεων, όντας συχνά η πλειονοτική πληθυσμιακή ομάδα. [Μουσείο μικρασιατικού ελληνισμού «Φιλιώ Χαϊδεμένου».]

Στις τελευταίες δεκαετίες της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, ο ελληνισμός ενίσχυε ποικιλοτρόπως τη θέση του. Με τη διάδοση της εκπαίδευσης, είχαν καταφέρει να διαχέεται η ελληνική εθνική ιδεολογία. Συγχρόνως όμως διαδιδόταν και η τουρκική εθνική ιδεολογία. [Μουσείο μικρασιατικού ελληνισμού «Φιλιώ Χαϊδεμένου».]

Εικόνα 1.2. Σμύρνη, κίνηση στο λιμάνι.
Πηγή : Μουσείο Μικρασιατικού Ελληνισμού «Φιλιώ Χαϊδεμένου».

Το 1908 ανέλαβε την εξουσία του οθωμανικού κράτους το κίνημα των Νεότουρκων. Η επανάσταση αυτή έγινε δεκτή με ενθουσιασμό από τις εθνότητες της αυτοκρατορίας, μέχρι οι ελπίδες τους να διαψευστούν. Σύντομα οι Νεότουρκοι έθεσαν το στόχο τους για καθαρότητα του χώρου της Τουρκίας και για δημιουργία ενός ενιαίου και ομοιογενούς τουρκικού έθνους, σε εφαρμογή. Άσκησαν πολιτική βίαιου εκτουρκισμού των μη μουσουλμανικών πληθυσμών, οι οποίοι ήταν κυρίως Έλληνες και Αρμένιοι. Μεγάλη υποστήριξη στον τουρκικό εθνικισμό, προσέφερε η Γερμανία, η οποία θεωρούσε τους Έλληνες της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας το σημαντικότερο εμπόδιο για τη διείσδυση των κεφαλαίων της στην υποανάπτυκτη Τουρκία, αφού οι Έλληνες είχαν συγκεντρώσει τον έλεγχο της βιομηχανίας και του εμπορίου.

Οι Τούρκοι πραγματοποίησαν συστηματικές εκτοπίσεις ολόκληρων μικρασιατικών ελληνικών πληθυσμών, οι οποίες ξεκίνησαν από την Ανατολική Θράκη συνεχίστηκαν μέχρι τη Μικρά Ασία. Οι διώξεις συμπληρώνονταν από οικονομικούς αποκλεισμούς, καταργήσεις προνομίων, τρομοκρατία και δολοφονίες. Τα τάγματα εργασίας (αμελέ ταμπουρού), ήταν ένα ακόμη μέτρο εξόντωσης του ελληνικού στοιχείου, στα οποία εργάζονταν άνδρες άνω των 45 ετών που δεν κατατάσσονταν στο στρατό. Τα τάγματα είχαν δουλικό χαρακτήρα και βρίσκονταν στα βάθη της Μικρας Ασίας, σε λατομεία και ορυχεία, όπου οι συνθήκες εργασίας ήταν εξοντωτικές.

Από τον διωγμό του 1914 86.363 άτομα εγκατέλειψαν τα χωριά τους στα παράλια της Μ. Ασίας και του εσωτερικού της Ανατολικής Θράκης. Περίπου 17.975 οικογένειες κατέφυγαν στη Μακεδονία, όπου και εγκαταστάθηκαν. Η εθνολογική αλλοίωση των περιοχών αυτών από το σύστημα εξισλαμισμού γινόταν με αποτρόπαιους και απάνθρωπους τρόπους.

Το 1918 με την υπογραφή της Συνθήκης ανακωχής του Μούδρου, μεταξύ των Δυτικών Συμμαχικών Δυνάμεων της Αντάντ και της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, σηματοδοτήθηκε ουσιαστικά η λήξη του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου. Εκτοπίστηκαν 483.212 κάτοικοι της Ανατολικής Θράκης, του Πόντου και των παραλίων της Μ.Ασίας, εκ των οποίων κατάφεραν να επιστρέψουν λιγότεροι από τους μισούς, ενώ οι υπόλοιποι 280.000, πέθαναν λόγω κακουχιών και στερήσεων.

Τον Μάιο του 1919 αποβιβάστηκαν στη Σμύρνη τα ελληνικά στρατεύματα με αρχικό σκοπό την προστασία των χριστιανικών πληθυσμών. Αποτέλεσμα όμως της επεκτατικής πολιτικής που τελικά ακολούθησε ο ελληνικός στρατός, ήταν η μετατροπή της απόβασης σε μία μακροχρόνια εκστρατεία. Το 1922, λόγω της κατάρρευσης του ελληνικού μετώπου από τον τουρκικό στρατό υπό την ηγεσία του Μουσταφά Κεμάλ Ατατούρκ, ο ελληνικός στρατός τράπηκε σε σχεδόν άτακτη υποχώρηση. Πλέον, η εκδίωξη χιλιάδων Ελλήνων και χριστιανών είχε γίνει δραματική, βίαιη και αιματηρή. Βιασμοί, ακρωτηριασμοί, σφαγές, λεηλασίες και παροπλισμοί ολόκληρων χωριών, μετέτρεψαν σε νεκροταφεία, κοσμοπολίτικες περιοχές οι οποίες έως τότε ανθούσαν.

Εικόνα 1.3. Η καταστροφή της Σμύρνης.
Πηγή : www.lifo.gr

Η Σμύρνη μέχρι το 1922 αποτελούσε το κυρίαρχο λιμάνι της ανατολικής Μεσογείου, ενώ είχε αναδειχθεί οικονομική πρωτεύουσα του μικρασιατικού ελληνισμού. Διέθετε τουλάχιστον δέκα βιομηχανικές μονάδες, χρηματιστήριο, τραπεζικούς ομίλους, περισσότερες από εξήντα ασφαλιστικές εταιρείες, τυπογραφεία, επαγγελματικά σωματεία, όπερα, θέατρα, πολιτιστικές λέσχες, χώρους διασκέδασης κ.α. Η καταστροφή όλων των βιοτεχνιών και των βιομηχανιών αυτών, το γκρέμισμα εκπαιδευτηρίων, νοσοκομείων και ναών, οι γεωργικές και κτηνοτροφικές καταστροφές, ήταν μερικά από τα φρικιαστικά εγκλήματα που σήμαναν το τέλος ενός αξεπέραστου πολιτισμού. Η Ελλάδα τότε έχασε όλες τις ανθηρές παροικίες της στην Τουρκία. Σύμφωνα με το Κέντρο Μικρασιατικών Σπουδών, οι απολεσθέντες ελληνικοί οικισμοί της Μ. Ασίας έφταναν τους 2.150. Χάθηκαν για πάντα χωριά, σύλλογοι, ιδρύματα, πολιτείες, ανθρώπινες και θεσμικές οντότητες. Εξαφανίστηκε κάθε ίχνος ελληνικής ζωής που ανθούσε επί αιώνες, αλλά και κάθε δεσμός κοινωνικής ομάδας με την κοινότητά τους, το χωριό και τη γειτονιά.

Το 1923, υπογράφηκε η Συνθήκη της Λοζάνης¹, μεταξύ της Ελλάδας, της Τουρκίας, των κρατών που συμμετείχαν στον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο και στην Μικρασιατική εκστρατεία, συμπεριλαμβανομένων και των μελών της Ένωσης Σοβιετικών Σοσιαλιστικών Δημοκρατιών (Ε.Σ.Σ.Δ.). Έθετε τα ακριβή όρια της Τουρκίας, καταργούσε τη Συνθήκη των Σεβρών², η οποία δεν είχε γίνει δεκτή από τη νέα κυβέρνηση της Τουρκίας, και προέβλεπε την υποχρεωτική ανταλλαγή μεταξύ των Ελλήνων ορθόδοξων κατοίκων της Τουρκίας και των μουσουλμάνων κατοίκων της Ελλάδας. Για πρώτη φορά στα διπλωματικά χρόνια, η Συνθήκη της Λοζάνης, εισήγαγε το αμετάκλητο, το τετελεσμένο της ανταλλαγής. Έτσι ουσιαστικά αφαιρέθηκε από τα ίδια τα άτομα η βούληση του να επιλέγουν τον τόπο διαμονής και κατοικίας τους.

Εικόνα 1.4. Ο Ελευθέριος Βενιζέλος υπογράφει τη Συνθήκη των Σεβρών.
Πηγή : Μουσείο Μικρασιατικού Ελληνισμού «Φιλίω Χαϊδεμένου».

Η Συνθήκη της Λοζάνης, συγκριτικά με προγενέστερες συνθήκες, ήταν άλλου βεληνεκούς, έντονα παρεμβατική και βίαιη, αφού ανάγκαζε τον κόσμο να εγκαταλείψει τα σπίτια και τις περιουσίες του. [Βίκα Δ. Γκιζέλη, Η κοινωνική ένταξη των προσφύγων.]

Όσοι άνθρωποι κατάφεραν να διασωθούν από όλες τις δυσκολίες που η έκρυθμη κατάσταση είχε επιφέρει, πλέον αναγκάζονταν να ξενιτευτούν αφήνοντας πίσω τις περιουσίες τους.

Εικόνα 1.5. Η Ελληνική Σμύρνη δεν υπάρχει πλέον.
Πηγή : Μουσείο Μικρασιατικού Ελληνισμού «Φιλίω Χαϊδεμένου».

1.2. Η προσφυγική εισροή

Λίγο νωρίτερα από το ολοκαύτωμα της Μ. Ασίας, το 1917 – 1918, λόγω της Ρωσικής επανάστασης, κατέφτασε στην Ελλάδα ένα μεγάλο κύμα προσφυγικού πληθυσμού από τη Ν. Ρωσία και κυρίως από την περιοχή του Καυκάσου.

Στις 27 Νοεμβρίου του 1918, υπογράφηκε η Συνθήκη του Neuille, μεταξύ της Βουλγαρίας και των νικητήριων δυνάμεων του Α' Παγκοσμίου Πολέμου. Μία από τις παραμέτρους της συνθήκης αυτής, ήταν η εθελούσια ανταλλαγή πληθυσμών από και προς τη Βουλγαρία, με αποτέλεσμα να μετακινηθούν στην Ελλάδα χιλιάδες Έλληνες, κάτοικοι της Βουλγαρίας.

Από το 1918 έως το 1923 λόγω της Μικρασιατικής Καταστροφής αλλά και της Συνθήκης της Λοζάνης, πραγματοποιήθηκε μια αθρόα εισροή προσφύγων προς τη σύγχρονη ελληνική επικράτεια, η οποία επέφερε τεράστιες οικονομικές αλλά και κοινωνικές μεταβολές στο κράτος.

Ένας πρώτος διαχωρισμός των προσφύγων αυτών, έγινε με βάση την ημερομηνία άφιξής τους.

Εικόνα 1.6. Ο ξεριζωμός
Πηγή : www.constantinoupoli.com

Ειδικότερα υπήρξαν :

- ο Οι άνθρωποι που έφυγαν κατά τη διάρκεια ή λίγο αργότερα από την αποχώρηση του ελληνικού στρατού. Ανήκαν σε οικογένειες υψηλού οικονομικού επιπέδου, οι οποίες εγκατέλειψαν έγκαιρα τα τουρκικά εδάφη και κατάφεραν να σώσουν ένα αρκετά σημαντικό μέρος της περιουσίας τους. Αυτός ήταν και ο λόγος για τον οποίον δεν έχρηζαν βοήθειας του ελληνικού κράτους.
- ο Εκείνοι που έφυγαν από την Ανατολική Θράκη.
- ο Οι ανταλλαχθέντες σύμφωνα με τη Συνθήκη της Λοζάνης.

- ο Εκείνοι που επέζησαν από τις τουρκικές φυλακές και κατάφεραν να επιστρέψουν.

Στις τρεις τελευταίες κατηγορίες ανήκαν άνθρωποι οι οποίοι δεν κατάφεραν να έχουν σχεδόν ούτε τα απαραίτητα μαζί τους. Βέβαια ο διαχωρισμός αυτός αντιπροσωπεύει την πλειοψηφία των προσφύγων. Πολλοί ήταν κι εκείνοι οι οποίοι πανικόβλητοι εγκατέλειψαν τα Μικρασιατικά εδάφη από τις πρώτες μέρες που ανακατέλαβαν οι Τούρκοι, επιδιώκοντας να βρουν ένα καλύτερο μέλλον για τους ίδιους και τις οικογένειές τους, παίρνοντας ελάχιστα πράγματα. [Σακκάς Γεώργιος – Σφουντούρης Δημήτριος, Καταγραφή προσφυγικών συνοικισμών στην Αθήνα και τον Πειραιά. Οι προσφυγικές κατοικίες του Περάματος.]

Σύμφωνα με την προσωρινή απογραφή του Υπουργείου Υγιεινής, Πρόνοιας και Αντιλήψεως που πραγματοποιήθηκε το 1923, ο αριθμός των προσφύγων άγγιζε τους 786.431. Λίγα χρόνια αργότερα, στις 15 Μαΐου 1928, η Γενική Απογραφή των Ελλήνων έδειξε ότι κατά την περίοδο 1913 – 1924 οι πρόσφυγες από τη Ρωσία, τη Βουλγαρία, τη Μικρά Ασία, τη Σερβία, την Αλβανία και από άλλες περιοχές, ανερχόταν στους 1.221.849.

Συγκεκριμένα έφτασαν :

- ο 629.954 Μικρασιάτες
- ο 182.169 Πόντιοι
- ο 256.635 Θράκες
- ο 38.458 Κωνσταντινουπολίτες
- ο 49.027 Βούλγαροι
- ο 47.091 Καυκάσιοι
- ο 11.435 λοιποί Ρώσοι
- ο 2.186 Αλβανοί
- ο 561 Δωδεκανήσιοι
- ο 4.333 διαφορετικών προελεύσεων.

Ο αριθμός αυτός δεν περιλαμβάνει τους πρόσφυγες από τη Μικρά Ασία πριν από την καταστροφή και τα παιδιά των προσφύγων που γεννήθηκαν στην Ελλάδα. Γίνεται αντιληπτό συνεπώς ότι και αυτός ο αριθμός είναι κατώτερος του πραγματικού. [Λ. Λεοντίδου, Πόλεις της σιωπής]

Εικόνα 1.7. Η βίαιη μετακίνηση.

Πηγή : www.artandpress.gr/40-spanies-fotografies-apo-tin-katastrofi-tis-smyrnis

Βάση της Γενικής Στατιστικής Υπηρεσίας της Ελλάδας, ο πληθυσμός της χώρας από 5.016.889, έφτασε στα 6.238.738, σημειώνοντας ότι το 1.069.957 εκ του 1.221.849 έφτασε στην Ελλάδα ανάμεσα στο διάστημα 1922 – 1924, γεγονός που προκάλεσε τεράστια σύγχυση στην ελληνική πραγματικότητα. Η συγκέντρωση αυτή συντέλεσε στην ανάπτυξη του κράτους, όμως προκάλεσε ταυτόχρονα φτώχεια και περιθωριοποίηση. [Λ. Λεοντίδου, Πόλεις της σιωπής]

1.3. Οι συνθήκες στέγασης στην Ευρώπη

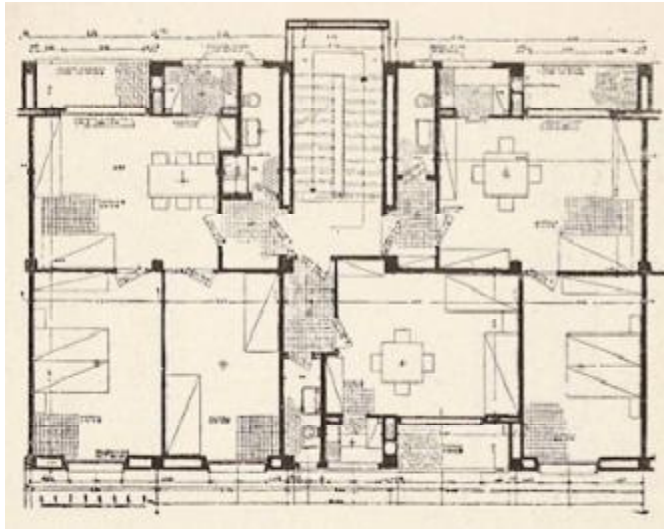
Ενώ η Ελλάδα αντιμετώπιζε κοινά προβλήματα με την υπόλοιπη Ευρώπη πριν την Μικρασιατική Καταστροφή, παρατηρείται έντονη διαφορά μεταξύ της διαχείρισης και της επίλυσης τους, ιδίως ως προς το κομμάτι της στέγασης και της λαϊκής κατοικίας.

Όσο διαρκούσε ο Ευρωπαϊκός πόλεμος, είχε σταματήσει κάθε μορφής ανοικοδόμηση σε όλα τα κράτη της Ευρώπης. Από το 1919 και μετά, με τη λήξη του πολέμου, παρατηρήθηκε μεγάλη έλλειψη κατοικιών, κυρίως για τις άπορες τάξεις. Η συγκέντρωση των εργατών από την ύπαιθρο στα αστικά κέντρα και η έλευση των προσφύγων από τις κατεστραμμένες περιοχές, οδήγησαν τις κυβερνήσεις στην ενθάρρυνση της κατασκευής νέων κατοικιών, μέσω φορολογικών απαλλαγών, δανείων, παραχώρησης οικοπέδων, επιχορηγήσεων κλπ. Σε πολύ δυσχερείς περιπτώσεις μάλιστα, τα κράτη αναλάμβαναν εξ ιδίων την χρηματοδότηση. Για να αποφεύγονται οι χρήσεις των βοηθημάτων σε πολυτελείς κατασκευές, με σκοπό την κερδοσκοπία, καθορίζονταν περιορισμοί στη συνολική δαπάνη, στον αριθμό των δωματίων και τον όγκο της οικοδομής. Επίσης, συχνά για να δικαιούται κάποιος την κρατική ενίσχυση θα έπρεπε να πληρεί κάποιες προϋποθέσεις, όπως τους κανόνες αερισμού, υγιεινής και τεχνικής κατασκευής, ώστε να εξασφαλίζεται η σωστή κατασκευή των νέων κτισμάτων. Οι ίδιες οι επιχειρήσεις προσπαθούσαν να εξασφαλίζουν σε όλους τους εργαζόμενους τους κατοικίες σε ένα υγιές και ασφαλές περιβάλλον. Μέτρα πάρθηκαν επίσης για την ανέγερση κατοικιών για τους τραυματίες πολέμου και τις πολύτεκνες οικογένειες. [Ι. Βασιελιάδης, Λαϊκή κατοικία.]

Στο Διεθνές Συνέδριο Εργασίας το 1924, διαπιστώθηκε ότι είναι αναγκαίο τόσο για τους εργαζόμενους, όσο και για το κοινωνικό σύνολο, να χτιστούν φθηνά και εργατικά σπίτια σε μεγάλη κλίμακα και με κρατικές συνδρομές, σε κηπουπόλεις ή σε συγκροτήματα μέσα στις πόλεις. Κάτι εξίσου σημαντικό ήταν και το συμπέρασμα περί αναγκαιότητας σωστού και καθαρού περιβάλλοντος διαμονής, όχι μόνο από την πλευρά του εργαζόμενου αλλά και του εργοδότη, έτσι ώστε να εξασφαλίζεται η βέλτιστη απόδοσή του κατά τη διάρκεια της εργασίας του, εφόσον οι συνθήκες θα ήταν οι καλύτερες δυνατές. [Ι. Βασιελιάδης, Λαϊκή κατοικία.]

Στα περισσότερα κράτη, όπως η Γαλλία, η Γερμανία, η Μ. Βρετανία κ.α., ιδρύθηκαν τοπικοί οργανισμοί προκειμένου να χτιστούν φθηνές κατοικίες και να παραχωρηθούν με χαμηλό ενοίκιο ή να πουληθούν με μικρές δόσεις. Στην περίπτωση της ανοικοδόμησης για ιδιοκατοίκηση, υπήρχε η δυνατότητα δανείου με υποχρέωση εξόφλησης μετά από 20 – 40 χρόνια. Κινητοποιήθηκαν τοπικές αρχές, ιδρύματα κοινής οφέλειας και ιδιωτικές επιχειρήσεις ώστε να ενθαρρύνουν και να παρακινήσουν την ανοικοδόμηση αφού, σε πολλές περιπτώσεις, ο δείκτης του πληθωρισμού και η έλλειψη κεφαλαίων ήταν ακραία. [Ι. Βασιελιάδης, Λαϊκή κατοικία.]

Το Ινστιτούτο του Μιλάνο, ίδρυσε σχολεία, νηπιαγωγεία, άσυλα, βιβλιοθήκες, κέντρα ιατρικής περίθαλψης, συσσίτια, γυμναστήρια, έτσι ώστε να εξασφαλισθεί ένα πλήρες κράτος πρόνοιας για τους κατοίκους. [Ι. Βασιελιάδης, Λαϊκή κατοικία.]

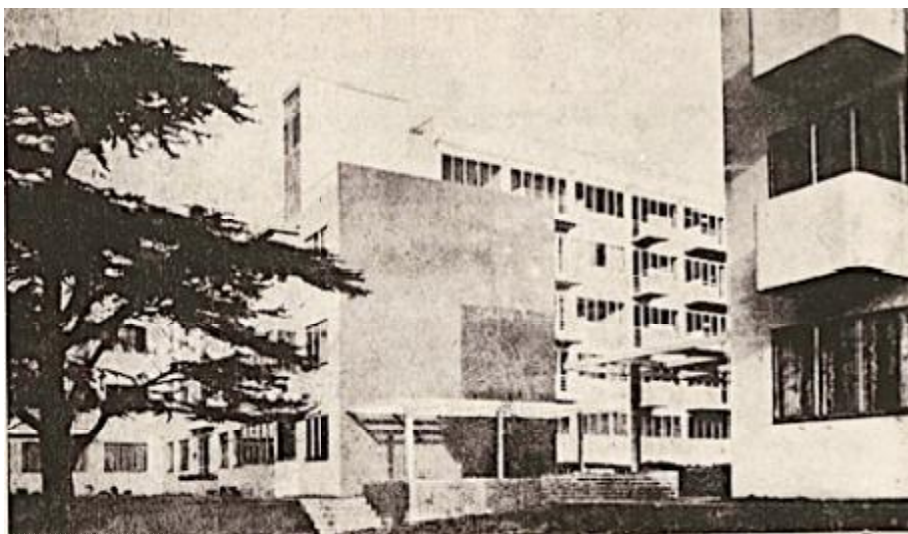

Εικόνα 1.8. Μιλάνο. Συνοικισμός «Fabio Filzi». Τύποι κατοικιών. Η σκάλα εξυπηρετεί 3 διαμερίσματα σε κάθε πάτωμα. Α' 1 δωμ και βοηθ. χώροι: 59,26 μ². όλα τα διαμερίσματα έχουν βεράντα και αποθήκη. Πηγή : Ι. Βασιλειάδης, Η λαϊκή κατοικία.

Εικόνα 1.9. Μιλάνο. Συνοικισμός «Fabio Filzi». 1936 – 1938. 443 κατοικίες σε κτίρια με 4 ή 5 πατώματα. Αρχιτ. : Albini, Camus και Palanti. Πηγή : Ι. Βασιλειάδης, Η λαϊκή κατοικία,

Στη Μεγάλη Βρετανία, θεσπίστηκε η εξαφάνιση των τρωγλών⁴ και η εξυγίανση των ανθυγιεινών κατοικιών δια του νόμου Greenwood. Μάλιστα επί 40 χρόνια, υπήρξε κρατική επιχορήγηση στις κοινότητες, για κάθε άτομο που θα έβγαζαν από ακατάλληλη κατοικία και θα το εγκαθιστούσαν σε νέο, άνετο και υγιεινό περιβάλλον. [Ι. Βασιλειάδης, Λαϊκή κατοικία.]

Εικόνα 1.10. Λονδίνο 1934. Συγκρότημα από 218 κατοικίες, με 1, 2 και 3 δωμάτια στο Streatham Hill. Αρχιτ. : Fr. Gibberd.

Πηγή : Ι. Βασιλειάδης, Η λαϊκή κατοικία, Αθήνα, 1944.

Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η πόλη της Βιέννης, η οποία παρά τη δυστυχία και τη φτώχεια ενός ηττημένου από τον πόλεμο λαού, λόγω της καλής οργάνωσης των υπηρεσιών και την ενεργητικότητα των δημοτικών αρχών, δημιούργησαν υποδειγματικές κατοικίες με μεγαλοπρέπεια για τη μεγάλη λαϊκή μάζα. Πιστεύοντας μάλιστα στο μορφωτικό ρόλο του σπιτιού, φρόντισαν ιδιαίτερα την εξωτερική αλλά και την εσωτερική διακόσμηση τους με έργα γλυπτικής και ζωγραφικής από γνωστούς καλλιτέχνες. [Ι. Βασιλειάδης, Λαϊκή κατοικία.]

Εικόνα 1.11. Βιέννη, Συνοικισμός Lindeshof. 1925. 484 κατοικίες. Η μεγάλη αυλή χωρίζεται σε τρία μεγάλα μέρη από ένα παιδικό κέντρο και μία μεγάλη αίθουσα για τη νεότητα. Αρχιτ. : Karl Ehn
Πηγή : Ι. Βασιλειάδης, Η λαϊκή κατοικία, Αθήνα, 1944.

1.4. Τα πρώτα χρόνια στην Ελλάδα

Η Ελλάδα έπειτα από τους πολέμους που είχαν διαρκέσει συνολικά περισσότερο από μια δεκαετία, ήταν ένα οικονομικά κατεστραμμένο κράτος, το οποίο αδυνατούσε να ανταποκριθεί στην πιο εκρηκτική δημογραφική ανάπτυξη που είχε ποτέ πραγματοποιηθεί στην ιστορία της χώρας. Έβγαινε από μία στρατιωτική περιπέτεια η οποία είχε οικτρή έκβαση, και παράλληλα επικρατούσε ένας μακροχρόνιος φθοροποιός πολιτικός διχασμός που χώριζε τους πολίτες σε βασιλόφρονες και βενιζελικούς. Φυσικό κι επόμενο της οικονομικής δυσπραγίας ήταν να υπάρχει τεράστια έλλειψη στην κρατική οργάνωση και στους φυσικούς πόρους.

Η Ελλάδα, όντας ανήμπορη εκείνη την περίοδο να χειριστεί τα προβλήματα της ίδιας της χώρας, η Ελλάδα κλήθηκε να αντιμετωπίσει τη μεγαλύτερη πρόκληση που είχε προκύψει έως τότε: την αποκατάσταση και την ενσωμάτωση σχεδόν 1.300.000 προσφύγων, που είχαν καταφτάσει κυρίως σε διάστημα τριών ετών (1922 – 1925). Στη συντριπτική τους πλειοψηφία ήταν σε άθλια κατάσταση, αφού δεν είχαν μαζί τους τρόφιμα, φάρμακα, χρήματα κ.λπ. Ένα μικρό ποσοστό προσφύγων είχε καταφέρει να πάρει κάποια λιγοστά πράγματα από την κινητή του περιουσία ή κάποιο εικόνισμα, όμως ακόμη κι αυτό γινόταν με φοβερό κίνδυνο για τη σωματική τους ακεραιότητα, αφού στα λιμάνια οι Τούρκοι ήλεγχαν αυστηρά τα πράγματα που είχαν μαζί τους. Κρατούσαν μαγνήτες και σε περίπτωση που έβρισκαν αντικείμενα αξίας τους τα έκλεβαν, τους ακρωτηρίαζαν ή τους πέταγαν στη θάλασσα. Ελάχιστες εξαιρέσεις Μικρασιατών είχαν προλάβει να μεταφέρουν σημαντικό μέρος της περιουσίας τους σε τράπεζες ευρωπαϊκών χωρών ή στην Ελλάδα πριν την Καταστροφή.

Οι πρώτοι μήνες άφιξης ήταν οδυνηροί και το γεγονός ότι κατέφθαναν κατά μεγάλα και απότομα κύματα, καθιστούσε την απορρόφησή τους ακόμη πιο δύσκολη. Η διατροφή, η στέγαση και η ιατρική περίθαλψη ήταν τα πρώτα και κυριότερα προβλήματα που έπρεπε να αντιμετωπιστούν από το ελληνικό κράτος και κυρίως από το Υπουργείο Υγείας και Κοινωνικής Πρόνοιας.

Εικόνα 1.12. Καταυλισμός Μικρασιατών προσφύγων έξω από τον αρχαίο ναό του Ηφαίστου, στο Θησείο.

Πηγή : www.lifo.gr/team/sansimera/51401

Στις 17 Νοεμβρίου του 1922, δημοσιεύτηκε ο νόμος περί επίταξης οποιουδήποτε δημόσιου ή ιδιωτικού ακινήτου χωρίς να θίγεται η ιδιοκτησία του, με στόχο την προσωρινή εγκατάσταση των προσφύγων. Παράλληλα το κράτος βασιζόταν και στο γεγονός ότι η μαζική έξοδος των μουσουλμάνων χωρικών, λόγω της Συνθήκης της Λοζάνης, θα παραχωρούσε αρκετά εδάφη για την εγκατάσταση των Ελλήνων, κάτι που δυστυχώς δεν μπόρεσε να λειτουργήσει εντατικά πριν την άνοιξη του 1924. Το ελληνικό κράτος, οι τοπικοί φορείς και οι διάφοροι διεθνείς οργανισμοί κινητοποιήθηκαν με πρωτοφανή τρόπο για τα ελληνικά δεδομένα. Έγιναν υπεράνθρωπες προσπάθειες, προκειμένου οι χιλιάδες πρόσφυγες να έχουν κάποιο μέρος για να μείνουν. [Ελλη Ασημακοπούλου, Μικρασιάτες πρόσφυγες. Η ένταξη και η εγκατάστασή τους στη Θεσσαλονίκη.]

Σε πρώτο επίπεδο στέγασης εκμεταλλεύθηκαν σχολεία, γήπεδα, θέατρα, εκκλησίες, μοναστήρια, αποθήκες, δημόσια κτίρια και οποιονδήποτε άλλο χώρο που θα μπορούσε να φιλοξενήσει κόσμο με ασφάλεια. Τα παλιά Ανάκτορα και το Δημοτικό Θέατρο της Αθήνας³ γέμισαν και 800 κενά ακίνητα παραχωρήθηκαν. Παρ' όλα αυτά, ακόμα οι χώροι δεν επαρκούσαν. Το 1923, επιτάχθηκαν και τα κατοικημένα ακίνητα, κάτι το οποίο όμως εφαρμόστηκε σε ελάχιστες περιπτώσεις. Άλλοι φιλοξενούνταν από απλούς πολίτες, άλλοι που είχαν τη δυνατότητα έδιναν κάποιο ελάχιστο ενοίκιο, πάρα πολλές όμως ήταν και οι περιπτώσεις εκμετάλλευσης από ιδιοκτήτες. [Πολυξένη Μαυρογένη – Παπαγγελοπούλου, Κοινωνική διαστρωμάτωση και μορφολογία δύο γειτωνικών οικισμών Ψυχικού και Νέας Ιωνίας από το 1923 και έπειτα.]

Εικόνα 1.13. Στέγαση προσφύγων στο Δημοτικό Θέατρο Αθηνών.

Πηγή : www.topoikaitropoi.gr/wp-content/uploads/2016/01/prosfiges-1922-mikrasiatiki-katastrofi-ellada-ellines-egkatastasi

Εκατοντάδες ήταν οι άνθρωποι που χωρίς να έχουν την παραμικρή βοήθεια, προσπαθούσαν να προστατεύσουν τους ίδιους και τις οικογένειές τους και να εξασφαλίσουν με όποιονδήποτε τρόπο μία στέγη. Εφόσον όλοι οι διαθέσιμοι χώροι από το κράτος ήταν κατηλημμένοι, εγκαθίσταντο σε οποιοδήποτε ελεύθερο σημείο

έβρισκαν. Σε σκηνές, σε παράγκες, έφτιαχναν πρόχειρα καταλύματα από χαρτόνια, τενεκέδες και πισσόχαρτα. Άλλες φορές αναγκάζονταν να στριμωχτούν δύο ή τρεις οικογένειες στην ίδια παράγκα, ενώ άλλοι τις έστηναν με караβόπανα και λινάτσες ώστε να μπορέσουν να διαφοροποιηθούν και να οριοθετηθεί ο χώρος κάθε οικογένειας. Έκαναν κατάληψη στα βαγόνια των σιδηρόδρομων ή σε εγκαταλελειμμένες αποθήκες. Στις πλατείες, σε εργατικές συνοικίες αλλά και στις παρυφές των πόλεων ξεφύτρωναν παράγκες. Τα κενά οικόπεδα των αστικών κέντρων γέμιζαν σκηνές και αυτοσχέδιες κατασκευές, ενώ τα άδεια σπίτια καταλαμβάνονταν. Πολλές φορές επέλεγαν να μείνουν ακόμη και σε τρώγλες⁴, στις κοιλότητες των βράχων, κατάλοιπα των οποίων βρίσκονται ακόμη και σήμερα.

Οι στρατιώτες επιστρατεύτηκαν για να καταφέρουν να οργανώσουν τους τόσους χιλιάδες άπορους και απεγνωσμένους ανθρώπους. Δίνονταν δελτία για ψωμί και γάλα σε όσες μητέρες είχαν παιδιά και μοίραζαν μία ψάθα σε κάθε οικογένεια – δύο στις πολυμελείς, και κουβέρτες για να σκεπαστούν. [Ιφ. Χρισσοχόου, Ξεριζωμένη Γενιά – το χρονικό της προσφυγιάς στη Θεσ/νίκη.]

Όταν τα συσσίτια μειώθηκαν, χιλιάδες πεινασμένοι άντρες, γυναίκες και παιδιά, ξεχύθηκαν στους δρόμους για λίγο ψωμί. Σιγά σιγά με τον καιρό, κατάφερναν να μαγειρέψουν στις συνοικίες με τεράστια οικονομία στο λάδι, το αλάτι και τη ζάχαρη.

Οι συνοικισμοί δεν είχαν ούτε ηλεκτρικό ρεύμα, ούτε ύδρευση. Υπήρχαν μόνο ελάχιστες βρύσες σκόρπιες σε μεγάλες αποστάσεις, ενώ σε μερικές συνοικίες πήγαινε βυτίο το οποίο άδειαζε το νερό με το σταγονόμετρο γιατί οι οικογένειες ήταν πολλές και το νερό λιγοστό. Απαραίτητο ήταν επίσης να επιλυθούν άμεσα τα ζητήματα της οδοποιΐας, της συγκοινωνίας και κυρίως της καθαριότητας και της υγιεινής. Η κατάσταση συνεχώς επιδειωνόταν.

Εκτός από την πείνα, τη δίψα και τις μεταξύ τους διενέξεις, το ταλαιπωρημένο πλήθος ήρθε αντιμέτωπο με ποικίλες μεταδοτικές ασθένειες. Μέχρι τον Ιανουάριο του 1923, το ποσοστό θνησιμότητας στις 800 προσφυγικές κοινότητες της χώρας, είχε αγγίξει τους χίλιους ανθρώπους την ημέρα. Ο εξανθηματικός τύφος, η ευλογιά, η ελονοσία, η φυματίωση, η ιλαρά, η πνευμονία ήταν μερικές από τις θανάσιμες αρρώστιες της εποχής. Τα ευτελή υλικά κατασκευής των καταλυμάτων, με τα πρώτα κρύα του χειμώνα, άρχισαν να υποχωρούν, ενώ το γεγονός ότι κοιμόνταν ο ένας δίπλα στον άλλον, είχε ως αποτέλεσμα η οποιαδήποτε αρρώστια, να μεταδίδεται με ραγδαίους ρυθμούς. Πιο γρήγορα πέθαιναν οι ευπαθείς ομάδες, δηλαδή οι ανήμποροι, οι βαριά τραυματισμένοι, οι ηλικιωμένοι και τα μωρά. [Ιφ. Χρισσοχόου, Ξεριζωμένη Γενιά – Το χρονικό της προσφυγιάς στη Θεσ/νίκη.]

Τα πρώτα δέκα χρόνια ήταν πολύ δύσκολα για τους πρόσφυγες. Εκτός από τα βιοποριστικά τους προβλήματα, καλούνταν να αντιμετωπίσουν και τα κοινωνικοπολιτικά. Αρχικά, προσπαθούσαν να οργανώσουν τη ζωή τους και ανέχονταν όλες τις δυσκολίες, έχοντας την ελπίδα ότι η ημέρα της επιστροφής στην πατρίδα τους θα ερχόταν σύντομα και ότι η εγκατάστασή τους ήταν προσωρινή. Όταν λίγους μήνες μετά την άφιξη των περισσότερων υπογράφηκε και ανακοινώθηκε η Συνθήκη της Λοζάνης, που καθόριζε την οριστική εγκατάστασή τους, αντέδρασαν πολύ έντονα οργανώνοντας συλλαλητήρια.

Επίσης, το γεγονός ότι η συντριπτική τους πλειοψηφία ανήκε σε ανώτερη κοινωνική και οικονομική τάξη όταν ζούσαν στη Μικρά Ασία, και φεύγοντας από εκεί, μαζί με τις περισσότερες τους έχασαν και τα διακριτά χαρακτηριστικά τους, τους έκανε να

δυσκολεύονται ακόμη περισσότερο να προσαρμοστούν στα νέα δεδομένα. Φτάνοντας στην ελληνική κοινωνία εντάχθηκαν όλοι σε μία ομάδα με τον τίτλο του πρόσφυγα, με αποτέλεσμα η διαφορετική κοινωνική προέλευσή τους να χαθεί για πάντα και η γενικότερη ψυχοκοινωνική τους στάση να επηρεαστεί απόλυτα.

Ένα ακόμη μεγάλο πρόβλημα που αντιμετώπισαν οι πρόσφυγες ήταν ο κοινωνικός ρατσισμός που δέχονταν από τους γηγενείς, οι οποίοι χωρίς να λαμβάνουν υπ' όψιν ότι ήταν ομοεθνείς, μιλούσαν την ίδια γλώσσα και είχαν την ίδια θρησκεία, αντιμετώπιζαν τους πρόσφυγες ως ανεπιθύμητους. Παρατηρήθηκε το φαινόμενο της ξеноφοβίας και υπήρχε έντονη εχθρική διάθεση απέναντί τους, ενώ δεν έλειψαν σε πολλές περιπτώσεις και οι συγκρούσεις τόσο στις αστικές όσο και στις αγροτικές περιοχές. Οι προκαταλήψεις και τα πολιτικά πάθη προκαλούσαν αντιπαραθέσεις με αποτέλεσμα η κοινωνική ενσωμάτωση να γίνεται όλο και πιο δύσκολη. Σημαντικός παράγοντας της συμπεριφοράς αυτής, ήταν τα οικονομικά προβλήματα που αντιμετώπιζαν και οι ίδιοι οι γηγενείς. Ένιωθαν ότι ερχόμενοι οι πρόσφυγες στον τόπο τους θα τους δυσκολέψουν ακόμη περισσότερο τη ζωή. Ήταν οι εχθροί που αντιμετωπίζονταν ευνοϊκότερα από το κράτος και τους διεθνείς οργανισμούς. Λάμβαναν δάνεια, ενδύματα και φαγητό, ενώ επίσης προσέφεραν στη βιομηχανία ένα πολύ φθινό και μαζικό εργατικό δυναμικό οπότε θα προτιμούνταν για εργασία. Τέλος, λίγους μήνες αργότερα, οι συχνές επιτάξεις των σπιτιών από το κράτος τους έκαναν να νιώθουν τρομερή ανασφάλεια για τα ήδη κερτημένα τους.

Η έλευση των προσφύγων, πριν και μετά το 1922, εκτός από τις δημογραφικές και τις κοινωνικές συνέπειες που είχε στον ελλαδικό χώρο, συμπορεύτηκε με την εμφάνιση κι άλλων φαινομένων, όπως της εσωτερικής και εξωτερικής μετανάστευσης οικονομικών μεταναστών από την επαρχία στην Αθήνα με σκοπό την εύρεση εργασίας. Οι κυμαινόμενοι πληθυσμοί επιζητούσαν πειστικά τη συμμετοχή τους στις ταχύτατα αναπτυσσόμενες πόλεις. [Λ. Λεοντίδου, Πόλεις της Σιωπής]

1.5. Η Κρατική πρόνοια

1.5.1. Το Ταμείο Περίθαλψης Προσφύγων

Το κράτος δεν είχε τα κατάλληλα εφόδια για την αντιμετώπιση του προσφυγικού προβλήματος. Δεν είχε τον απαραίτητο διοικητικό μηχανισμό για τη διαχείριση της εκρηκτικής δημογραφικής ανάπτυξης, τη σχετική νομοθεσία, τα κεφάλαια και το εξειδικευμένο προσωπικό. Παρ'όλα αυτά, κινητοποιήθηκαν πάρα πολλοί φορείς για να υπάρξει όσο το δυνατόν καλύτερο αποτέλεσμα.

Η κυβέρνηση του Νικόλα Πλαστήρα, το 1922, προσπάθησε να αντιμετωπίσει τα προβλήματα των προσφύγων είτε με την προσωρινή, είτε με την οριστική εγκατάστασή τους γύρω από τα μεγάλα αστικά κέντρα της Αθήνας, του Πειραιά και της Θεσσαλονίκης, αφού ο κύριος όγκος των προσφύγων αποβιβαζόταν στα λιμάνια των δύο τελευταίων πόλεων.

Στις 3 Νοεμβρίου του 1922, ιδρύθηκε το Ταμείο Περίθαλψης Προσφύγων (Τ.Π.Π.), το οποίο διοικήθηκε από ένα 10μελές Διοικητικό Συμβούλιο με σκοπό τη διαχείριση των χρημάτων και των ειδών πρώτης ανάγκης από τους εράνους και τις δωρεές αλλά και τη γενικότερη περίθαλψη και εγκατάσταση των προσφύγων. Εκδόθηκαν εσωτερικά δάνεια και δαπανήθηκαν ποσά ύψους 320.000.000 δραχμών κυρίως για σκηνές, ξύλινα παραπήγματα με στέγη από πισσόχαρτο, πρόχειρα σπίτια από πλίνθους καθώς και για επισκευές στα οικήματα που άφησαν πίσω οι Τούρκοι και οι Βούλγαροι με την ανταλλαγή πληθυσμών. [Ι.Βασιλειάδης, Η λαϊκή κατοικία]

Οι πρώτες υποτυπώδεις κατασκευές – καλύβες, πλημμύρισαν εσπευσμένα τις ελληνικές πόλεις. Συγχρόνως, παραπήγματα από σανίδες καφασιών ή τενεκέδες περιτριγύριζαν τους οικισμούς του Τ.Π.Π. Η εγκατάσταση νέων προσφυγικών κατοικιών, γινόταν κατά τρόπο μαζικό. Οι χωροί αυτοί όμως δεν παρείχαν ούτε τα στοιχειώδη στους πρόσφυγες, δεν ανταποκρίνονταν στις ανάγκες του συνόλου και κάλυπταν μόνο ένα μικρό ποσοστό αστέγων. Δεν υπήρχε ύδρευση, ηλεκτροδότηση, αποχέτευση, γύρω υπήρχαν λάσπες, ενώ νέες αρρώστιες ξεκίνησαν να θερίζουν κυρίως τα μικρά παιδιά. [Ελένη Θωμαΐδου – Κων/νος Κούρλας, Πολεοδομική ανάλυση και προτάσεις στα πλαίσια των στόχων του «αστικού παρατηρητηρίου βιομηχανικών περιοχών Αττικής». Η περίπτωση του δήμου Νέας Ιωνίας.]

Πλήθος ξένων φιλανθρωπικών οργανισμών έσπευσαν να βοηθήσουν τους πρόσφυγες προσφέροντας χρήματα και βασικά είδη διατροφής και ένδυσης. Το χειμώνα του 1922 – 1923 την περίθαλψη των προσφύγων είχαν αναλάβει κυρίως μεγάλες φιλανθρωπικές οργανώσεις, όπως ο αμερικάνικος Ερυθρός Σταυρός, ο οποίος δαπάνησε 3.000.000 δολάρια για το σκοπό αυτό. Για περισσότερο από έξι μήνες συντηρούσε πάνω από μισό εκατομμύριο πρόσφυγες, ενώ εμβολίασε 291.000 άτομα κατά του τύφου και της χολέρας. Δεν ήταν λίγοι όμως οι σύλλογοι και οι οργανισμοί της Ελλάδας που ενεργοποιήθηκαν για να προσφέρουν κάτι από το υστέρημά τους, όπως τα εμπορικά επιμελητήρια, οι εφημερίδες, ο πατριωτικός σύνδεσμος κ.α. [Χ. Σαπουντζάκης – Λ. Χριστοδούλου Η Ν. Ιωνία στο μεσοπόλεμο.]

1.5.2. Η Επιτροπή Αποκατάστασης Προσφύγων

Το Φεβρουάριο του 1923, λόγω της επικίνδυνης κατάστασης που βρισκόταν η Ελλάδα, στην οποία διακυβευόταν το κύρος της και η ικανότητά της να περιθάλψει τους πολίτες της, αναγκάστηκε να απευθυνθεί στην Κοινωνία των Εθνών (Κ.τ.Ε.) και να ζητήσει την ηθική της συμπαράσταση και κυρίως την οικονομική αρωγή της. Τον Ιούλιο του 1923 εγκρίθηκε το σχέδιο αποκατάστασης, οι οικονομικοί πόροι και η εκτέλεση του προγράμματος από την Επιτροπή Αποκατάστασης Προσφύγων (Ε.Α.Π.), η οποία ιδρύθηκε επίσημα τον Σεπτέμβριο του 1923 και σταμάτησε το έργο της το Δεκέμβριο του 1930, όταν οι πόροι της εξαντλήθηκαν. [Ελλη Ασημακοπούλου, Μικρασιάτες πρόσφυγες – η ένταξη και η εγκατάστασή τους στη Θεσ/νίκη, Καταγραφή προσφυγικών συνοικισμών της Αθήνας και του Πειραιά]

Μέχρι το 1925, η Ε.Α.Π. λειτουργούσε παράλληλα με το Τ.Π.Π., και συνέχισε μόνη της όταν εκείνο διασπάστηκε. Τυπικά ήταν ένας αυτόνομος υπερεθνικός οργανισμός ο οποίος όμως λειτουργούσε κάτω από την άμεση εποπτεία της Κοινωνίας των Εθνών (Κ.τ.Ε.) σε συμφωνία με την ελληνική κυβέρνηση. Αποτελούνταν από ένα τετραμελές Διοικητικό Συμβούλιο, δύο από την ελληνική κυβέρνηση και δύο όριζε η Κ.τ.Ε. Σε πρώτη φάση είχε σκοπό την εγκατάσταση των αστών και αγροτών προσφύγων και σε δεύτερη φάση την επαγγελματική αποκατάστασή τους. Με βάση το νομοθετικό διάταγμα που ίδρυσε την Ε.Α.Π., μέσα σε άλλα, η κυβέρνηση αναλάμβανε την υποχρέωση να επιτρέπει στο Συμβούλιο της Κ.τ.Ε. να διερευνά και να επιβλέπει τη δράση της. και να αποδέχεται τις αποφάσεις του συμβουλίου εφόσον προϋπέθεταν ενέργειες εκ μέρους της ελληνικής κυβέρνησης.

Δεν ήταν φιλανθρωπικός οργανισμός και τα κεφάλαιά της δεν διοχετεύονταν στην προσωρινή περίθαλψη των προσφύγων. Αντιθέτως, απέβλεπαν αποκλειστικά στη μόνιμη στέγαση και στην οριστική και αμετάκλητη αποκατάστασή τους σε παραγωγική εργασία με όρο την τελική εξόφληση των χορηγούμενων δανείων από τους πρόσφυγες. Σύμφωνα με την Ε.Α.Π., η χρονίζουσα έλλειψη ικανοποιητικής στέγης και η περιθωριοποίηση των προσφύγων, θα έφερνε πολύ άσχημα αποτελέσματα και στην οικονομία του κράτους αλλά και στην κοινωνία ευρύτερα. Γι' αυτό το λόγο διέγραψε από τη συλλογιστική της κάθε σκέψη για παράταση της προσωρινής στέγησης, όπως έκανε μέχρι τότε το Τ.Π.Π. και κατήργησε κάθε νέα κατασκευή πρόχειρου καταλύματος. [Λ. Λεοντίδου, Πόλεις της Σιωπής.]

Η ελληνική κυβέρνηση διέθεσε στην Ε.Α.Π., το ποσό από τα δύο δάνεια που είχε συνάψει στο εξωτερικό (το 1924 και το 1928), τεχνικό και διοικητικό προσωπικό του Υπουργείου Γεωργίας και του Υπουργείου Πρόνοιας και Αντιλήψεως, καθώς και τα ακίνητα που περιήλθαν στο δημόσιο. Επίσης παραχώρησε οικόπεδα μέσα ή γύρω από τις πόλεις για την ανέγερση αστικών συνοικισμών, τις ιδιοκτησίες των μουσουλμάνων ανταλλάξιμων και κτήματα που απαλλοτριώθηκαν με την αγροτική μεταρρύθμιση, τα οποία συνολικά ήταν παραπάνω από 8.000.000 στρέμματα. Όλο το προσωπικό της Ε.Α.Π. ήταν ελληνικής υπηκοότητας και περιελάμβανε μεγάλο αριθμό προσφύγων για την καλύτερη αντιμετώπιση των προβλημάτων αλλά και την αποτροπή του κοινωνικού διαχωρισμού που τους είχε υποβληθεί από άλλες κοινωνικές ομάδες. [Ελλη Ασημακοπούλου, Μικρασιάτες πρόσφυγες – η ένταξη και η εγκατάστασή τους στη Θεσ/νίκη – Θέματα Νεοελληνικής Ιστορίας Γ' Λυκείου, ενότητα Γ]

Για την αποκατάσταση των προσφύγων η Ε.Α.Π. έλαβε υπ'όψιν της τις εξής παραμέτρους :

- ο Τη διάκριση σε αστούς και αγρότες. Σκοπός ήταν να αποκτήσουν οι πρόσφυγες ίδια ή παρόμοια απασχόληση με αυτή που είχαν στην πατρίδα τους. Έτσι έγινε προσπάθεια εγκατάστασης προσφύγων γεωργών σε μέρη που θα μπορούσαν να καλλιεργήσουν αυτά που ήδη γνώριζαν. Καλλιεργητές δημητριακών εγκαταστάθηκαν σε πεδινά μέρη της Μακεδονίας και της Δυτικής Θράκης, καπνοπαραγωγοί στην Ανατολική Μακεδονία και τη Δυτική Θράκη, αμπελουργοί στην Κρήτη και σηροτρόφοι² στην Έδεσσα και στο Σουφλί.
- ο Τον τόπο προέλευσης. Η Ε.Α.Π. επεδίωξε οι πρόσφυγες που έρχονταν από τον ίδιο τόπο ή έστω από την ευρύτερη περιοχή να εγκατασταθούν μαζί στον ίδιο οικισμό. Σε αυτό κυρίως οφείλονται και τα τοπωνύμια των περιοχών όπως η Νέα Σμύρνη, η Νέα Ιωνία, η Νέα Φιλαδέλφεια κ.λπ.

Συχνά όμως η εγκατάσταση των προσφύγων δεν γινόταν σύμφωνα με τα παραπάνω κριτήρια. Η κινητικότητά τους, ιδίως τα πρώτα χρόνια ήταν πολύ έντονη. Γύριζαν από περιοχή σε περιοχή προκειμένου να βρουν το καλύτερο μέρος με τις καταλληλότερες συνθήκες για τις οικογένειές τους. [Ιστορία Γ' Λυκείου- ενότητα Γ']

Από την απογραφή που διενήργησε το αρμόδιο τμήμα της Ε.Α.Π. το 1927, προέκυψε πως περίπου οι μισοί πρόσφυγες ήταν συγκεντρωμένοι στην Αθήνα. Το 37% από αυτούς αυτοστεγαζόταν, το 33% στεγαζόταν σε οικίες που είχαν χτιστεί από την Ε.Α.Π., το Τ.Π.Π. και το υπουργείο Πρόνοιας, ενώ το 27% στεγαζόταν σε οικισμούς που χτίστηκαν από τους ίδιους τους πρόσφυγες, στις παραγκουπόλεις.

Δυστυχώς το ζήτημα της αποκατάστασης των προσφύγων δεν εξετάστηκε ποτέ στο σύνολο του και δεν μελετήθηκε γενικότερα, ώστε να καταρτιστεί ένα ολοκληρωτικό πρόγραμμα που η εφαρμογή του θα συμπληρωνόταν σε προκαθορισμένο, ανάλογα με τις οικονομικές και τις τεχνικές δυνατότητες της χώρας, χρονικό διάστημα και θα εξασφάλιζε στέγη σε όλους τους πρόσφυγες. Έτσι εκτός από την απότομη και απαρασκέυαστη πολεοδομικώς αύξηση του πληθυσμού σε ορισμένες πόλεις, είκοσι χρόνια μετά τη μικρασιατική καταστροφή υπήρχαν ακόμη πρόσφυγες σε παράγκες. [Ι. Βασιλειάδης, Η λαϊκή κατοικία.]

Η Ε.Α.Π. μέχρι το 1930 – όταν και πτωχευσε-, είχε ιδρύσει δύο χιλιάδες αγροτικούς οικισμούς και είχε δημιουργήσει 27.456 κατοικίες σε 125 συνοικισμούς. Ολοκληρώνοντας το έργο της είχε δαπανήσει για την αστική αποκατάσταση 897.288.292 δραχμές (762.695.100 δρχ. για την κατασκευή των οικοδομών, 71.183.068 δρχ. για έργα κοινής οφέλειας και 62.810.184 δρχ. για τις αμοιβές του τεχνικού προσωπικού, για το κτηματολόγιο, τη συντήρηση κ.λπ.) και είχε καλύψει τους πρόσφυγες στο οικιστικό θέμα σε μεγάλο βαθμό. Παρέδωσε τη σκυτάλη στο Υπουργείο Γεωργίας, το οποίο ασχολήθηκε και με τα θέματα των αστών και αγροτών προσφύγων. Η Αγροτική Τράπεζα ανέλαβε την είσπραξη των χρεών των αγροτών προσφύγων ενώ με ειδική σύμβαση μεταβίβασε στο Ελληνικό Δημόσιο την περιουσία της καθώς και τις υποχρεώσεις που είχε αναλάβει απέναντι στους πρόσφυγες.

Π ό λ η	Κατοικίες	Π ό λ η	Κατοικίες
1) 'Αθήνα		16) Κέρκυρα	195
α) Βόρων	1764	17) Κιλκίς	300
β) Καισαριανή	1998	18) Κομοτινή	1812
γ) Νέα Ίωνία	3864	19) Κρήτη	390
δ) Ύμηττός	400	20) Λάρισα	103
2) Πειραιεύς	5584	21) Λήμνος	134
3) 'Αγρίνιο	100	22) Νάουσα	212
4) Αίκατερίνη	200	23) Ναύπλιο	193
5) 'Αλεξανδρούπ.	550	24) Ξάνθη	1846
6) Βέρροια	215	25) Πάτραι	215
7) Βόλος	1562	26) Πράβι	100
8) Γιαννιτά	150	27) Πύργος	100
9) Διδυμότειχο	248	28) Σέρρες	562
10) 'Εδεσσα	516	29) Τρίπολις	135
11) 'Ελευσίς	480	30) Φλώρινα	100
12) 'Ηράκλειο	110	Συνοικισμοί κάτω	
13) Θεσσαλονίκη	434	από 100 κατοικίες	2377
14) Καβάλλα	100	σε διάφορες πόλεις	
15) Κατιρίλι Μακεδ.	306		27456

Εικόνα 1.14. Αστικοί συνοικισμοί της Ε.Α.Π. το 1924 – 1930.
Πηγή : Β. Βασιλειάδης, Η λαϊκή κατοικία, Αθήνα, 1944.

1.5.3. Οι Αποζημιώσεις

Η Σύμβαση του 1923, περί ανταλλαγής Χριστιανικών και Μουσουλμανικών πληθυσμών, προέβλεπε και την ανταλλαγή περιουσιών. Αρμόδια για την εκτίμηση και την εκκαθάριση των περιουσιών ορίστηκε η Μικτή Επιτροπή, αποτελούμενη από έντεκα μέλη: τέσσερις Έλληνες, τέσσερις Τούρκους και τρεις από την Κοινωνία των Εθνών. Επίσης ορίστηκαν επιτροπές και κατά τόπους. Όσοι δικαιούνταν αποζημίωση, κατέθεταν «Δήλωσιν Εκκαθαρίσεως» σε επιτροπές που συγκροτούνταν με βάση τις κοινότητες που υπήρχαν στη Μικρά Ασία. Οι επιτροπές αυτές εκτιμούσαν την περιουσία των ενδιαφερόμενων.

Η σύμβαση αφορούσε το σύνολο των πληθυσμών που μετακινήθηκαν από το 1912, όχι μόνο όσους έμελλε να ανταλλαχθούν. Σύμφωνα με τους όρους της σύμβασης, οι πρόσφυγες έπρεπε να αποζημιωθούν για τις περιουσίες τους «με περιουσίαν ίσης αξίας και της αυτής φύσεως». Οι περιουσίες των μουσουλμάνων στην Ελλάδα ήταν κατά πολύ μικρότερες από εκείνες των Ελλήνων της Μικράς Ασίας. Με βάση τη Σύμβαση, το τουρκικό κράτος, όφειλε να καταβάλει αποζημίωση για τη διαφορά που προέκυπτε. Ωστόσο, το ζήτημα της εκκαθάρισης προσέκρουσε στις αντιτιθέμενες απόψεις μεταξύ των δύο χωρών. Διαφωνούσαν τόσο για τα οφειλόμενα ποσά, όσο και για τους τελικούς δικαιούχους τους. Οι διμερείς συμφωνίες που συνάφθηκαν το 1925 και το 1926 είτε εφαρμόστηκαν μερικώς, είτε δεν εφαρμόστηκαν καθόλου.

Εικόνα 1.15. Ομόλογο της Εθνικής Τράπεζας της Ελλάδος, έτους 1926 προς αποζημίωση των ανταλλάξιμων προσφύγων. Αριθμός ομολόγου 0,147,466 δρχ. 1.000, του Νικόλαου Κούβακα από τον Τσεσμέ.

Πηγή : Μουσείο Μικρασιατικού Ελληνισμού «Φιλιά Χαϊδεμένου».

Τον Ιούνιο του 1930, υπογράφηκε το Ελληνοτουρκικό Οικονομικό Σύμφωνο, στο πλαίσιο της Ελληνοτουρκικής Συνθήκης Φιλίας, Ουδετερότητας και Διαιτησίας. Με αυτό αποφασίστηκε ο συμψηφισμός των απαιτήσεων των δύο κρατών, ανεξάρτητα από το ύψος των περιουσιών που εγκαταλείφθηκαν στις δύο χώρες.

Αποτέλεσμα αυτού ήταν η καταγγελία της συμφωνίας από τον προσφυγικό κόσμο. Οι σχέσεις τους με την παράταξη του Βενιζέλου διαρρήχθηκαν. Οι προσφυγικοί πληθυσμοί έγιναν μάρτυρες της τελευταίας διπλωματικής πράξης του δράματος της Μικρασιατικής Καταστροφής.

1.6. Η αστική ένταξη και η αποκατάσταση των προσφύγων

1.6.1. Η Βιομηχανία

Όταν το προσφυγικό «τσουνάμι» έφτασε στην Ελλάδα, κανείς δεν μπορούσε να φανταστεί ότι αυτοί οι ταλαιπωρημένοι, τρομαγμένοι και νηστικοί πληθυσμοί θα αποτελούσαν τη δύναμη αναγέννησης και προόδου σε μία χώρα που τη στιγμή εκείνη περνούσε την πιο δύσκολη πολιτική και οικονομική κρίση. [www.efsyn.gr/arthro/apo-tis-paragkes-sta-prosfygika]

Η είσοδος των προσφύγων αναζωογόνησε τη βιομηχανία και δημιούργησε ευνοϊκές συνθήκες για την καπιταλιστική ανάπτυξη. Το νέο, ειδικευμένο και φθινό εργατικό δυναμικό απορροφήθηκε αρκετά γρήγορα, ενώ η άφιξή τους επέδρασε και στην ένταξη των γυναικών στον ενεργό πληθυσμό. Το 1930, οι γυναίκες αποτελούσαν την πλειονότητα των εργατών στην κλωστοϋφαντουργία, την καπνοβιομηχανία και τη βιομηχανία έτοιμων ενδυμάτων. Η καταναλωτική αγορά διευρύνθηκε και άνθρωποι με επιχειρηματικές ικανότητες δραστηριοποιήθηκαν, αφού υπερείχαν συγκριτικά με τους αυτόχθονες σε επίπεδο εκπαίδευσης, κατάρτισης και προοδευτικών αντιλήψεων. [www.efsyn.gr/arthro/apo-tis-paragkes-sta-prosfygika]

Τα πρώτα χρόνια εργάζονταν περιστασιακά, είτε κάνοντας μεροκάματα στις οικοδομές, σε εργοστάσια και βιοτεχνίες, είτε ως πλανόδιοι μικροπωλητές και μικροκαταστηματάρχες. Άλλοι δούλεψαν ως ναυτεργάτες και εργάτες σε δημόσια έργα ή στην ύπαιθρο, όπως σε αρδευτικά και αποστραγγιστικά έργα, στη διάνοιξη δρόμων και στην κατασκευή κι επέκταση λιμανιών. Ο κοσμοπολίτικος χαρακτήρας της ζωής τους, η γνώση ξένων γλωσσών, οι επαφές που είχαν αναπτύξει με την Ευρώπη και η πείρα που διέθεταν, τους βοήθησαν να οργανώσουν δικές τους επιχειρήσεις ή να στελεχώσουν επιχειρήσεις άλλων προσφύγων ή γηγενών, ενώ αρκετοί ήταν εκείνοι οι οποίοι αναδείχθηκαν ως επιχειρηματίες, βιομήχανοι ή μεγαλέμποροι. Η συμμετοχή τους και ως κεφαλαιούχοι και ως εργάτες, ήταν μεγαλύτερη στην κλωστοϋφαντουργία, την ταπητουργία, τη μεταξουργία, την αλευροβιομηχανία και την παραγωγή οικοδομικών υλικών, με αποτέλεσμα η σχέση τους με τη βιομηχανία να συσφίγγεται με γοργούς ρυθμούς. [www.efsyn.gr/arthro/apo-tis-paragkes-sta-prosfygika – Θέματα Νεοελληνικής Ιστορίας Ιστορία Γ' Λυκείου]

Η Ελληνική Κυβέρνηση και η Ε.Α.Π., ήξεραν ότι δεν αρκούσε η οικιστική αποκατάσταση των προσφύγων. Ήταν αδιαμφισβήτητο ότι θα έπρεπε να δημιουργηθούν χιλιάδες νέες θέσεις εργασίας όπως με τη δημιουργία εργοστασίων. Απαλλοτριώθηκαν μεγάλες εκτάσεις τις οποίες προσέφεραν σε επιχειρηματίες σε πολύ χαμηλή τιμή (συντά 1 δραχμή/τ.μ.) προκειμένου να ιδρύσουν και να λειτουργήσουν εργοστάσια κυρίως κλωστοϋφαντουργίας, εριουργίας και ταπητουργίας. Οι εκτάσεις αυτές ουσιαστικά τους χαρίζονταν με μοναδική ρήτρα τη λειτουργία και την παραγωγή της επιχείρησης μέσα σε τρία χρόνια. Αλλιώς η κυριότητα αφαιρούνταν.

Το 1925 ιδρύθηκαν στις περιοχές του Βύρωνα, της Καισαριανής, της Νέας Ιωνίας και της Κοκκινιάς, 36 νέες βιομηχανικές μονάδες, εκ των οποίων οι 27 ήταν ταπητουργία, 4 κλωστοϋφαντουργεία, ένα εργοστάσιο χρωμάτων και χημικών προϊόντων, ένα εργοστάσιο κεραμικής, δύο οικοδομικών υλικών και μία σοκολατοποιία. Όλες μαζί απασχολούσαν 342 εργάτες και 4.532 εργάτριες. Τα βιομηχανικά κτίρια χωροθετούνταν άναρχα και έζωναν τον αστικό οικισμό, αφού εκείνη την περίοδο δεν

ίσχυε κανένας νόμος σχετικά με την ίδρυση βιομηχανικών μονάδων. Στην Αθήνα, ταυτόχρονα άρχισαν να ξεπροβάλλουν μεσαίες και μικρές βιομηχανίες κυρίως βυρσοδεψίας και καθαριστήρια που σιγά σιγά μόλυναν το περιβάλλον της περιοχής και αλλοίωσαν το οικοσύστημα των ποταμών του Κηφισού και του Ποδονίφτη.

Στις περιοχές αυτές, που προϋπήρχαν ή άνοιξαν καινούργιες βιομηχανικές μονάδες, δημιουργήθηκαν οικισμοί ώστε να συνδυάζεται η κατοικία και η εργασία. Αξιοσημείωτο είναι επίσης το γεγονός ότι εγκαταστήθηκαν περίπου 500 αργαλείοι στα ισόγεια των προσφυγικών κατοικιών σε χώρους ειδικά διαμορφωμένους για τον συγκεκριμένο σκοπό, οι οποίοι είχαν προβλεφθεί κατά την κατασκευή τους. [Κοινωνική διαστρωμάτωση και μορφολογία δύο γειτονικών οικισμών Ψυχικού κ Ν. Ιωνίας – Μελέτη της εξέλιξης προσφυγικού οικισμού της Ν. Φιλαδέλφειας με χρήση μεθόδων Γεωπληροφορικής.]

Τα εργοστάσια έφτασαν τα 49 τη δεκαετία του 1970 και απασχολούσαν 3.000 άτομα, αλλά σταδιακά είτε έκλεισαν είτε μετεγκαταστάθηκαν. Κάποια οικειοθελώς και άλλα μετά από πολύχρονους αγώνες των κατοίκων και της τοπικής αυτοδιοίκησης λόγω της μόλυνσης του οικοσυστήματος. Σημαντικός παράγοντας ήταν και η παγκόσμια κρίση, η οποία ανάγκασε πολλούς επιχειρηματίες να εγκαταλείψουν τις βιομηχανίες τους.

1.6.2. Οι καλλιέργειες

Η αγροτική αποκατάσταση στο μεγαλύτερο μέρος της ήταν έργο της Ε.Α.Π. Απέβλεπε στη δημιουργία μικρών γεωργικών ιδιοκτησιών και η εγκατάσταση των προσφύγων έγινε σε εγκαταλελειμμένα χωριά, σε νέους συνοικισμούς προσαρτημένους σε χωριά και σε καινούργιους αμιγώς προσφυγικούς συνοικισμούς.

Παραχωρούσαν στους πρόσφυγες κλήρο ο οποίος εξαρτιώταν από τον αριθμό των μελών της οικογένειας, την ποιότητα του εδάφους, τη δυνατότητα άρδευσης και το είδος της καλλιέργειας. Συνήθως ο κλήρος δεν αποτελούσε ενιαία έκταση, αλλά τεμάχια αγρών που βρίσκονταν σε διαφορετικές τοποθεσίες. Εκτός από τη γη, τους παραχωρούσαν στέγη, εργαλεία, σπόρους, λιπάσματα και ζώα. Για τη στέγασή τους τηρήθηκε το σύστημα της ανέγερσης οικιών είτε απ' ευθείας από την Ε.Α.Π., είτε από τους ίδιους με τη χορήγηση όλων των υλικών. Συνήθως αποτελούνταν από δύο δωμάτια, μία αποθήκη κι ένα σταύλο. Οι πρόσφυγες πλήρωναν με δόσεις την αξία του παραχωρημένου κλήρου και ο τίτλος που τους δινόταν μέχρι την αποπληρωμή του χρέους ήταν απλής κατοχής, ενώ μετά ήταν πλήρους κυριότητας. [Θέματα Νεοελληνικής Ιστορίας Γ' Λυκείου]

Στις αρχές της δεκαετίας του 1930 τα πρώτα αποτελέσματα της παραγωγικής ανασυγκρότησης ήταν ορατά. Αναδιαρθρώθηκαν οι καλλιέργειες και πολλαπλασιάστηκε η αγροτική παραγωγή. Στη δεκαετία 1921 – 1931 οι καλλιεργούμενες εκτάσεις αυξήθηκαν περίπου κατά 50%, η γεωργική παραγωγή διπλασιάστηκε και εξασφαλίστηκε επάρκεια στα σιτηρά. Οι πρόσφυγες εφάρμοσαν νέες μεθόδους καλλιέργειας και στήριξαν το θεσμό της μικρής γεωργικής ιδιοκτησίας. Η απογραφή του 1929, έδειξε ότι ενώ το 1922 παρήχθησαν 245.000 τόνοι σιτηρών και 25.306.000 κιλά καπνού, το 1928 έφτασαν τους 450.000 τόνους σιτηρών και τα 61.709.013 κιλά καπνού. Εκτός αυτού, η πρόοδος της γεωργικής παραγωγής που πραγμάτωσαν οι πρόσφυγες ώθησε και τους ντόπιους να ακολουθήσουν και να συμβάλλουν κι αυτοί με τη σειρά τους στην αύξηση της παραγωγής.

Το κράτος ήθελε να επενδύσει στην αγροτική ανάπτυξη προκειμένου να αυξηθεί το εμπόριο και η οικονομία της χώρας. Παρατηρείται λοιπόν ότι ενώ η Ε.Α.Π. διέθεσε συνολικά για τους αστούς πρόσφυγες, οι οποίοι αποτελούσαν το 53% των προσφύγων, 765.757.154 δραχμές, στους αγρότες πρόσφυγες διέθεσε 3.518.471.154 δραχμές, ποσό πέντε φορές μεγαλύτερο από των αστών προσφύγων. [Χ. Σαπουντζάκης – Λ. Χριστοδούλου, Η νέα ιωνία στο μεσοπόλεμο 1922 – 1940]

1.6.3. Οι οικισμοί

Στην Ελλάδα, την περίοδο 1912 – 1922 λόγω των επιστρατεύσεων και των πολέμων, περιορίστηκε κατά πολύ η οικοδομική κίνηση. Με την άφιξη των προσφύγων δόθηκε σημασία, όχι στη βελτίωση της λαϊκής κατοικίας – όπως έγινε στην υπόλοιπη Ευρώπη, αλλά στην άμεση κι επιτακτική ανάγκη για την αποκατάστασή τους. [Ι. Βασιλειάδης, Η λαϊκή κατοικία.]

Τη δεκαετία του 1920, η Ελλάδα γνώρισε τη μαζικότερη κινητοποίηση στην οικιστική της ιστορία. Η Αθήνα τότε ήταν μία πόλη δύο ταχυτήτων, μία πόλη δύο κόσμων. Η αστική τάξη ζούσε άνετα στην περιοχή μεταξύ Λυκαβηττού και Ανακτόρων και η εργατική τάξη που κατοικούσε γύρω από αυτή, προσπαθούσε να επιβιώσει με μεγάλες στερήσεις. Έγιναν ριζικές αλλαγές στη διάρθρωση του οικιστικού δικτύου και στην κοινωνική διαστρωμάτωση των αστικών κέντρων, ενώ οι προσφυγικοί συνοικισμοί όχι μόνο συντέλεσαν στη διαμόρφωση του ελλαδικού χώρου, αλλά καθόρισαν σε μεγάλο βαθμό τη μελλοντική του οργάνωση. Τα επόμενα χρόνια στέγασαν στα όριά τους και στο υποβαθμισμένο εσωτερικό τους ξεριζωμένους της κατοχής και του εμφυλίου, αλλά και εσωτερικούς μετανάστες.

Με την οικιστική ανάπτυξη και επέκταση νέας υποδομής, η ανθρωπογεωγραφική δομή του Αττικού λεκανοπεδίου άλλαξε ριζικά. Η στέγαση του πρόσθετου πληθυσμού είχε ως επακόλουθο την ένταση της κερδοσκοπίας και της πολεοδομικής αναρχίας. Μετά το 1922, η Αθήνα και ο Πειραιάς περιτριγυρίστηκαν ταχύτατα από συνοικισμούς και συνενώθηκαν σε ένα ενιαίο πολεοδομικό συγκρότημα. Πρώτη κίνηση του Τ.Π.Π. και αργότερα της Ε.Α.Π., ήταν να παραλάβουν από την κυβέρνηση και να διαμορφώσουν τρεις συνοικισμούς που απείχαν τουλάχιστον 4 χιλιόμετρα από την Αθήνα, (τη Νέα Ιωνία, την Καισαριανή και το Βύρωνα) κι έναν κοντά στον Πειραιά (την Κοκκινιά), όπου υπήρχε ήδη μία προσωρινή προσφυγική κοινότητα. [Ελένη Θωμαΐδου – Κων/νος Κουρλας, Πολεοδομική ανάλυση και προτάσεις στα πλαίσια των στόχων του αστικού παρατηρητηρίου Βιομηχανικών περιοχών Αττικής.]

Χάρτης 1.2. Περιοχή Αθηνών – Πειραιά όπου προσδιορίζονται οι προσφυγικοί συνοικισμοί.
 Πηγή : Ι. Βασιλειάδης, Η λαϊκή κατοικία, Αθήνα, 1944.

Η καλπάζουσα οικιστική επέκταση τόσο γύρω από τους συνοικισμούς όσο και σε άλλα προάστια επέφερε τεράστιες αλλαγές στην πολεοδομική δομή της πρωτεύουσας. Η περιαστική περιοχή ήταν σχεδόν ακατοίκητη έως το 1922. Η ταξική διαφοροποίηση των συνοικιών εξαρτήθηκε κατά κύριο λόγο από την εκμετάλλευση της γης και την αστική κερδοσκοπία. Ανάλογα με την περιοχή, διαμορφώθηκε και η αξία της γης. Μεγάλες κενές εκτάσεις μέχρι τότε αποσυνέδεαν την Αθήνα και τον Πειραιά, ενώ στα βόρεια και στα νότια διασπείρονταν τα μοναδικά προάστια του πολεοδομικού συγκροτήματος, μερικά χωριά και τα νέα θέρετρα της αστικής τάξης όπως η Κηφισιά, η Εκάλη, η Γλυφάδα, το Παλιό Φάληρο, το Ψυχικό και η Καστέλλα. Για τους πρόσφυγες η εγκατάσταση έγινε σε περιοχές όπου υπήρχαν ελεύθερα οικόπεδα για μεγάλες παρεμβάσεις και ταυτόχρονα περιοχές που δεν συνόρευαν με την «Αθήνα των αστών». Στο δυτικό Πειραιά ήταν η Κοκκινιά, η Δραπετσώνα, το Κερατσίνι, ο Ρέντης, το Αιγάλεω και ο Κορυδαλλός, όμορες συνοικίες του Πειραιά ήταν οι Τζιτζιφιές, το Μοσχάτο και η Καλλιθέα ενώ στην Αθήνα ήταν η Νέα Φιλαδέλφεια, η Νέα Ιωνία, αλλά και περιοχές στο στεφάνι του Υμηττού, όπως η Καισαριανή και ο Βύρωνας.

Το διάστημα 1920 – 1940, ο πληθυσμός της Αθήνας αυξήθηκε κατά 148,1% και η επιφάνεια του εγκεκριμένου σχεδίου της ευρύτερης περιοχής της πόλης επεκτάθηκε κατά 255,4%. Σημαντικό είναι να τονιστεί ότι ο ρυθμός επέκτασης ήταν ακόμη ταχύτερος, αφού τα ποσοστά αυτά δεν συμπεριλαμβάνουν συνοικισμούς οι οποίοι εντάχθηκαν πολύ αργότερα στο σχέδιο πόλης, όπως η Νέα Ιωνία.

Εικόνα 1.16. Εσωτερικό προσφυγικού σπιτιού στην Καισαριανή. Η φροντίδα για το σπιτικό, ακόμη και στις αντίξοες συνθήκες των προσφυγικών οικισμών, θεωρείτο από τους ίδιους τους Μικρασιάτες, σημαντικό χαρακτηριστικό της ταυτότητάς τους.

Πηγή : Μουσείο Μικρασιατικού Ελληνισμού «Φιλιώ Χαΐδεμένου».

Οι περισσότεροι οικισμοί της Ε.Α.Π σε ολόκληρη την Ελλάδα, έδειχναν την προσπάθεια και την κατεύθυνση της επιτροπής να χτιστούν οπωσδήποτε με τη μικρότερη δαπάνη και τα σπίτια να είναι έτοιμα όσο το δυνατόν νωρίτερα ώστε να φύγουν οι πρόσφυγες από τις παράγκες και τις αποθήκες. Τα σχέδια των συνοικισμών χαραχτήκαν κατά το ορθογώνιο σύστημα και τα σπίτια, δύο ή περισσότερα μαζί, τοποθετούνταν στις τέσσερις πλευρές των οικοδομικών τετραγώνων, χωρίς διάκριση στον προσανατολισμό. Οι κατασκευές έγιναν από εργολάβους, εκτός από την Ξάνθη και την Κομοτηνή, όπου η Ε.Α.Π. έδωσε υλικά και χρηματικά δάνεια ώστε να χτίσουν οι πρόσφυγες μόνοι τους. [Ι. Βασιλειάδης, Η λαϊκή κατοικία]

Για την αποκατάσταση των προσφύγων εκδόθηκαν διάφοροι νόμοι που δημοσιεύονταν κατά καιρούς και συμπλήρωναν ο ένας τον άλλο. Από την κωδικοποίηση που έγινε το 1928 οι κυριότερες διατάξεις ήταν ότι κάθε προσφυγική οικογένεια είχε δικαίωμα να αποκτήσει κατοικία στους συνοικισμούς που έχτιζε το Υπουργείο, εκτός εάν είχε δικό της σπίτι ή εάν είχε πάρει γεωργικό κλήρο. Η τιμή της κατοικίας πληρωνόταν σε 15 χρόνια με άτοκες δόσεις και οριζόταν από το 70% από όσο είχε δαπανηθεί για το οικοπέδο και την κατασκευή του. Αντί μετρητών, γίνονταν δεκτές και οι ομολογίες που είχαν δοθεί στους πρόσφυγες ως αποζημίωση για την ανταλλάξιμη περιουσία. Όταν κατέθεταν το 10% από το τίμημα, το Υπουργείο τους έδινε προσωρινό παραχωρητήριο που αποτελούσε τίτλο για τη μεταγραφή της κυριότητας και την εγγραφή υποθήκης από το δημόσιο. Το οριστικό παραχωρητήριο δινόταν όταν αποπληρώνονταν όλες οι δόσεις.

Εικόνα 1.17. Ισόγειες προσφυγικές κατοικίες.
Πηγή : Ι. Βασιλειάδης, Η λαϊκή κατοικία, Αθήνα, 1944.

Οι προσφυγικοί συνοικισμοί που έγιναν από το Υπουργείο Πρόνοιας μετά το 1933, έδειχναν περισσότερη προσοχή τόσο στα σχέδια, όσο και στην κατασκευή τους. Στις 4 Ιανουαρίου του 1929, εγκρίθηκε και καθιερώθηκε ο νόμος «περί οριζοντίου ιδιοκτησίας» Ν. 3471/1929, αντί της ιδιοκτησίας κατά οικόπεδο, και λίγο αργότερα ο νέος οικοδομικός κανονισμός σύμφωνα με τον οποίο για πρώτη φορά δόθηκε η δυνατότητα για κατοχή μίας οικοδομής από διάφορα φυσικά πρόσωπα, καθένα από τα οποία είχε πλήρη κυριότητα ενός μόνο ορόφου του κτιρίου αυτού ή και ενός μόνο διαμερίσματος. Τότε ανοίξε και ο δρόμος προς την ανέγερση πολυκατοικιών. Δημιουργήθηκαν συγκροτήματα από προσφυγικές πολυκατοικίες που έδειχναν μία σημαντική πρόοδο και εξέλιξη της αντίληψης για τους προσφυγικούς συνοικισμούς. Η παρομοίωση «προσφυγικά», σταμάτησε να έχει την έννοια της πρόχειρης ή κακής κατασκευής. Ο νέος Γενικός Οικοδομικός Κανονισμός με τους ιδιαίτερα μεγάλους συντελεστές εκμετάλλευσης αύξησε το ύψος των κτιρίων και κατά συνέπεια τη φυσιογνωμία της πόλης. Η επίδραση αυτού του νόμου έγινε αμέσως αντιληπτή, αφού οι προσφυγικές κατοικίες δεν είχαν πια τη μορφή της μονοκατοικίας ή των διπλοκατοικιών, και απέκτησαν τη μορφή της πλατυμέτωπης πολυκατοικίας, με χαμηλό αριθμό ορόφων. [Ι. Βασιλειάδης, Η λαϊκή κατοικία – η οικιστική και βιομηχανική εξέλιξη της Νέας Ιωνίας στο πέρασμα του χρόνου.]

Εικόνα 1.18. Αθήνα. Προσφυγικός συνοικισμός Ν. Κυδωνιών. Φωτ. Φωτοτοπογραφικού Τμήματος Τοπ.Υπ.Υ.Σ.
Πηγή : Β. Βασιλειάδης, Η λαϊκή κατοικία, Αθήνα, 1944.

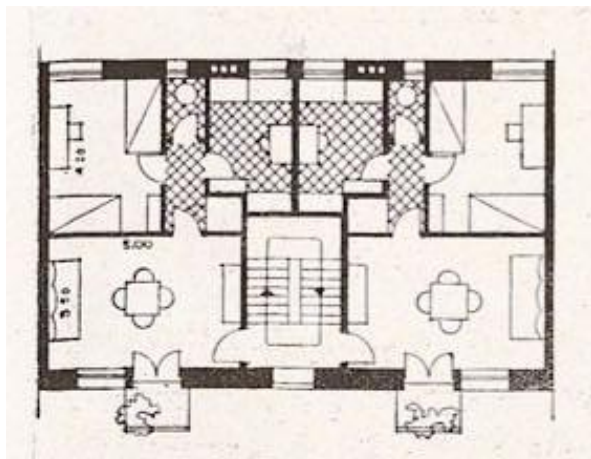
Στη Νέα Κοκκινιά το 1934 – 1935 έγιναν εννέα μεγάλες πολυκατοικίες με 216 διαμερίσματα. Η τοποθέτησή τους ήταν σε σχήμα «Π», δημιουργώντας τρεις μεγάλες πλατείες, οι οποίες εάν είχαν συμπληρωθεί με πράσινο θα αποτελούσαν δείγμα πολιτισμένου συνοικισμού. Οι σειρές από πολυκατοικίες στη Λεωφόρο Αλεξάνδρας και στη «Στέγη Πατρίδος», προσέφεραν ικανοποιητική και άνετη κατοικία σε 360 προσφυγικές οικογένειες. Ο ήλιος και ο αέρας των διαμερισμάτων ήταν αξιοζήλευτος από κατοίκους ιδιωτικών πολυκατοικιών με περισσότερη πολυτέλεια, οι οποίες όμως υστερούσαν στα παράθυρα τα οποία κοιτούσαν σε σκοτεινούς φωταγωγούς.

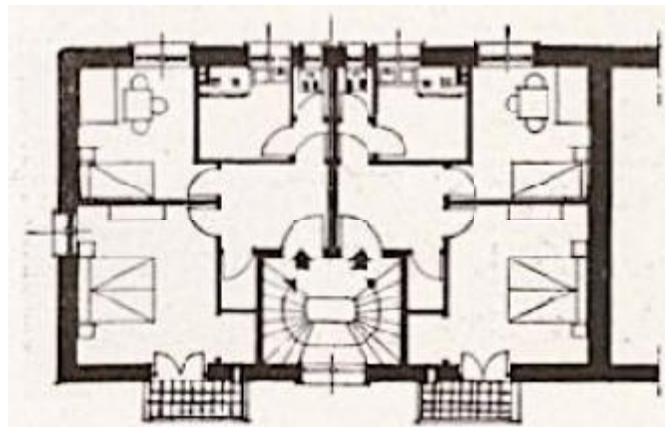
Εικόνα 1.19. Προσφυγικές πολυκατοικίες Στέγης Πατρίδος. Αρχιτ. Κίμων Λάσκαρις (Τ.Υ.Υ.Π.).
Πηγή : Ι. Βασιλειάδης, Η λαϊκή κατοικία, Αθήνα, 1944.

Εικόνα 1.20. Προσφυγικές Πολυκατοικίες Λεωφόρου Αλεξάνδρας. Αρχιτ. Δ. Κυριακός (Τ.Υ.Υ.Π.).
Πηγή : Ι. Βασιλειάδης, Η λαϊκή κατοικία, Αθήνα, 1944.

Εικόνα 1.21. Κάτοψη προσφυγικής κατοικίας σε πολυκατοικία του Υ. Π., 1934 – 1937, τ.μ.: 30,2. Αρχιτ.: Κίμων Λάσκαρις. Πρόσοψη πολυκατοικίας: εικ. 19. Πηγή : Ι. Βασιλειάδης, Η λαϊκή κατοικία.

Εικόνα 1.22. Κάτοψη προσφυγικής κατοικίας σε Πολυκατοικία του Υ.Π., 1934 – 1937, τ.μ.: 34,8. Αρχιτ.: Δ. Κυριάκος. Πρόσοψη πολυκατοικίας: εικ. 20. Πηγή : Ι. Βασιλειάδης, Η λαϊκή κατοικία.

Σε γενικές γραμμές, η παρέμβαση για την αστική αποκατάσταση των προσφύγων μπορεί να ομαδοποιηθεί :

- ο Στην άμεση ή προσωρινή εγκατάσταση σε ξύλινα παραπήγματα από ωμόπλινθους ή ακόμη και προκατασκευασμένα τα λεγόμενα «γερμανικά». Κυρίως υπήρχαν στην περιοχή του Περιστερίου και στην Κοκκινιά.
- ο Στη μόνιμη εγκατάσταση σε σπίτια μικρού όγκου, κυρίως μονώροφα ή διώροφα, μονά ή δίδυμα. Αυτά δεν διέφεραν σημαντικά από τα σπίτια της αγροτικής στεγαστικής αποκατάστασης και τα συνατούσε κανείς στη Νέα Φιλαδέλφεια, την Καισαριανή, το Βύρωνα, τη Νέα Ιωνία, την Καλλιθέα, το Ρέντη και την Κοκκινιά.
- ο Στη μόνιμη εγκατάσταση σε οργανωμένες πολυκατοικίες, συνήθως τριώροφες, όπως στη Λεωφόρο Αλεξάνδρας, στη Στέγη Πατρίδος, στη Δραπετσώνα και το Κερατσίνι.
- ο Στην οργανωμένη ή αυθαίρετη αυτοστέγαση. Η οργανωμένη αυτοστέγαση πρόκειται για παραχώρηση οικοπέδων από το κράτος όπως στη Νέα Ιωνία, στην Καισαριανή, στην Κοκκινιά και στο Κερατσίνι. Η αυθαίρετη αυτοστέγαση πρόκειται για εγκατάσταση σε κενούς χώρους είτε εντός των οικισμών, όπως στον Ιλισσό και την Πανόρμου, είτε εκτός, όπως στην Αμφιθέα, τον Κορυδαλλό, την Καλογρέζα και τον Περισσό. [Η οικιστική και βιομηχανική εξέλιξη της Νέας Ιωνίας στο πέρασμα το χρόνου.]

Τα περισσότερα παραπήγματα, κρατικά ή αυθαίρετα, κατεδαφίστηκαν και στη θέση τους έγιναν πολυκατοικίες, λίγες στο Μεσοπόλεμο και οι περισσότερες μετά το 1960, συχνά με τη συνένωση περρισσότερων της μίας ιδιοκτησιών και το σύστημα της αντιπαροχής. [<http://www.monumenta.org/article.php?IssueID=2&lang=gr&CategoryID=3&ArticleID=8>.]

Όσων αφορά τις μεθόδους και τα υλικά κατασκευής, τα προσφυγικά σπίτια καλύπτουν σχεδόν όλο το φάσμα των υλικών που συναντά κανείς στις ιστορικές κατασκευές. Υπάρχουν :

- ο πολλά χτισμένα από ωμές πλίνθους και στέγη από πρισσόχαρτο ή αργότερα κεραμίδια, στη Νέα Ιωνία και την Κοκκινιά.
- ο μονώροφα ή διώροφα από οπτοπλινθοδομή με ξύλινα πατώματα και στέγη, στη Νέα Φιλαδέλφεια και τον Υμηττό.
- ο μονώροφα ή διώροφα από λιθοδομή, στη Νέα Φιλαδέλφεια, την Καισαριανή και την Κοκκινιά.
- ο πολυκατοικίες μικτής κατασκευής με οριζόντια στοιχεία από οπλισμένο σκυρόδεμα και φέροντες λίθινους τοίχους, στη λεοφόρο Αλεξάνδρας, στους Αγίους Αναργύρους και την Καισαριανή.

[www.monumenta.org/article.php?IssueID=2&lang=gr&CategoryID=3&ArticleID=8.]

2. Η Νέα Ιωνία

Εικόνα 2.1. Μια από τις πρώτες αεροφωτογραφίες της περιοχής του Δήμου Νέας Ιωνίας το 1928.
Πηγή : Κορίδης Γιάννης, Νέα Ιωνία 1923 – 2003 80 χρόνια, Αθήνα, 2004.

2.1. Η Νέα Ιωνία πριν την προσφυγική εισροή

Η περιοχή της σημερινής Νέας Ιωνίας – Καλογρέζας, πριν αλλά και λίγα χρόνια μετά τη Μικρασιατική Καταστροφή, λεγόταν Ποδαράδες. Η τοποθεσία ήταν εξοχική και αρκετά θελκτική. Απήχε μόλις 7 χιλιόμετρα από το κέντρο της Αθήνας και γύρω γύρω υπήρχαν μικροί λοφίσκοι, με μεγαλύτερο τα Τουρκοβούνια που βρίσκονται στα νοτιανατολικά της περιοχής. Το μέσο υψόμετρο ήταν 120 μέτρα από την επιφάνεια της θάλασσας και τη δρόσιζε ο αέρας της Πάρνηθας και της Πεντέλης. Όπου δεν υπήρχαν βράχια, υπήρχαν αμπέλια και ελιές, ενώ στα ελεύθερα οικόπεδα έβοσκαν τα πρόβατά τους οι αγρότες από τις γειτονικές περιοχές.

Χάρτης 2.1. Περιοχή Ποδαράδων πριν την ανάπτυξη του οικισμού.
Πηγή : Χ. Σαπουντζάκης, Λ. Χριστοδούλου, Η Νέα Ιωνία στο Μεσοπόλεμο 1922 - 1941, Ένωση Σπάρτης Μ. Ασίας, 2013

Στους Ποδαράδες υπήρχαν πολλά νερά εξαιτίας της ύπαρξης του ποταμού Ποδονίφτη, ο οποίος πήγαζε από τις νοτιοδυτικές πηγές του Πεντελικού όρους, και στις όχθες του υπήρχε πυκνή βλάστηση. Το όνομα του ποταμού προέρχεται από το ποδόλουτρο που έκαναν οι στρατιώτες, έπειτα από τον τακτικό στρατιωτικό τους περίπατο στην περιοχή που τότε ήταν ακατοίκητη⁶. (Η λέξη Ποδονίφτης προέρχεται από τα συνθετικά «πους» = πόδι, και «νίπτω» = τρίβω, πλένω.) Την περιοχή διέσχιζε επίσης και ο μικρότερος ποταμός, Γιαμπουρλάς.

Ο τόπος αυτός ανήκε κατά ένα μεγάλο μέρος στο ιερό καθίδρυμα του Παναγίου Τάφου, ως μετόχι και κατά ένα μικρότερο στον κτηματία Βεΐκο, απόγονο του αγωνιστή Λάμπρου Βεΐκου, ως ιδιοκτησία. [Χ. Σαπουντζάκης – Λ. Χριστοδούλου, Η νέα ιωνία στο μεσοπόλεμο 1922 – 1941.

Οι συνολικοί κάτοικοι στους Ποδαράδες ήταν 8 οικογένειες, δηλαδή περίπου 60 – 70 άτομα, οι οποίοι ήταν γεωργοί και βοσκοί. Ήταν Μενιδιάτες και Κουκουβανιώτες, οι οποίοι είτε είχαν κτήματα στην περιοχή είτε έβοσκαν τα πρόβατά τους. Από το 1919, στην είσοδο του συνοικισμού, στη σημερινή περιοχή της Φιλαδέλφειας, λειτουργούσαν τα εργοστάσια του Αρκά βιομήχανου Νικόλαου Κυρκίνη, της εταιρείας «Ελληνική Εριουργία Α.Ε.». Αποτελούνταν από ένα κυρίως εργοστάσιο εριουργίας, το οποίο βρισκόταν στα Πατήσια, ενώ στον Περισσό, δίπλα στον ποταμό Ποδονίφτη βρισκόταν το μεταξουργείο, το πλυντήριο και το βαφείο.

Από το 1882 υπήρχε σιδηροδρομική γραμμή, η οποία ένωνε την Αθήνα με το Λαύριο και από το 1885 λειτουργούσε η γραμμή Αθήνα – Κηφισιά. Το δρομολόγιο ξεκινούσε από το κέντρο της Αθήνας, περνούσε από τα Πατήσια και τους Ποδαράδες και στο σταθμό «Ψαλίδι»⁹, ο οποίος βρισκόταν ανάμεσα από το Νέο Ηράκλειο και το Μαρούσι, διακλαδωνόταν. Η μία διαδρομή συνέχιζε προς τα βόρεια και μέσω του Αμαρουσίου κατέληγε στην Κηφισιά, ενώ η άλλη κατευθυνόταν προς τα ανατολικά, περνούσε από τη Φιλοθέη, το Χαλάνδρι, το Γέρακα, την Κάντζα, την Παιανία, το Κορωπί, το Μαρκόπουλο, τα Καλύβια, την Κερατέα, το Θορικό και κατέληγε στο Λαύριο. Άλλοι σταθμοί αποτελούνταν από ομοίομορφα διώροφα κτίρια, ενώ άλλοι, όπως και ο σταθμός των Ποδαράδων, είχαν μία παράγκα από ευτελή υλικά.

Εικόνα 2.2. Ο σιδηροδρομικός σταθμός στους Ποδαράδες.
Πηγή : Χάρης Σαπουντζάκης – Λουκάς Χριστοδούλου, Η Νέα Ιωνία στο Μεσοπόλεμο 1922 – 1941, Ένωση Σπάρτης Μ. Ασίας, 2013.

Η ύπαρξη του ατμήλατου σιδηροδρομικού σταθμού, παρά τα προβλήματα που κατά καιρούς παρουσιάζονταν, αποτελούσε ένα μεγάλο πλεονέκτημα για την περιοχή αλλά και για τους χιλιάδες κατοίκους που θα εγκαθίσταντο μερικά χρόνια αργότερα. Ήταν ο πιο σύντομος και εύκολος τρόπος μετακίνησης των ανθρώπων, αφού υπήρχε τρομερή έλλειψη δρόμων. Ακόμη και όταν αυτοί κατασκευάστηκαν, ήταν πρόχειροι χωματόδρομοι που συχνά ήταν αδιάβατοι λόγω καιρικών συνθηκών.

Το σύνολο των παραπάνω στοιχείων καταδεικνυαν ότι οι Ποδαράδες ήταν η κατεξοχήν κατάλληλη περιοχή για να γίνουν μεγάλες παρεμβάσεις, όπως η εξαρχής δημιουργία ενός προσφυγικού συνοικισμού αλλά συγχρόνως και μίας βιομηχανικής περιοχής. Η

ύπαρξη του ποταμού, ο οποίος έδινε ζωή στον τόπο, η μικρή απόσταση από το κέντρο της Αθήνας, αλλά ταυτόχρονα και η επαρκής απόσταση από τις πλούσιες περιοχές της εποχής και η γεωμορφολογία της περιοχής, που δεν παρουσίαζε κανένα πρόβλημα ως προς την κατασκευή οικισμάτων και μεγάλων κτιρίων, ήταν οι κυριότεροι παράγοντες για τους οποίους ο συνοικισμός των Ποδαράδων επιλέχθηκε και αναπτύχθηκε ραγδαία, οικονομικά και πολιτιστικά. Θεμελιώθηκε από το κράτος χωρίς μελέτες και σχέδια, προκειμένου να στεγάσει όσο το δυνατόν ταχύτερα τους χιλιάδες πρόσφυγες που κατέφταναν ασταμάτητα. Λίγο αργότερα οριοθετήθηκε από την Ε.Α.Π. και διαιρέθηκε σε δύο ζώνες. Στον οικιστικό χώρο και στο χώρο των εργοστασίων και λατομείων.

2.2. Η διαμόρφωση της περιοχής

Αρχικά από τα 1.502 στρέμματα που αποτελούσαν ολόκληρη την περιοχή των Ποδαράδων, αγοράστηκαν από το Τ.Π.Π. τα 1.230 και βρίσκονταν μεταξύ Σαφραμπόλεως και του ιστορικού κέντρου. Σκοπός ήταν η διαμόρφωση μιας καινούργιας προσφυγικής περιοχής και η δημιουργία βιομηχανικού κέντρου.

Ως ημέρα ίδρυσης της περιοχής των Ποδαράδων θεωρήθηκε η 27^η Ιουνίου 1923, όταν έγινε η θεμελίωση του συνοικισμού από το Νικόλα Πλαστήρα, τον Πρωθυπουργό Στυλιανό Γονατά, τον υπουργό Πρόνοιας Απόστολο Δοξιάδη και τον ιερέα Παπαίωακείμ Πεσματζόγλου, ο οποίος είχε οδηγήσει τους χιλιάδες συμπατριώτες του από την πόλη της Σπάρτης της Πισιδίας στην Ελλάδα. Φτάνοντας ο Παπαίωακείμ Πεσματζόγλου, ενημέρωσε την κυβέρνηση, υπό την παρουσία πενταμελούς επιτροπής ειδικών στην ταπητουργία, για τον αριθμό των προσφυγικών οικογενειών που έρχονταν από την Πισιδία με εξειδίκευση στην ταπητουργία και σε άλλα επαγγέλματα, όπως χτίστες, έμποροι, ροδελαιοπαραγωγοί. Έτσι η κυβέρνηση έχοντας ως στόχο την ανάπτυξη της παραγωγής και της ταπητουργίας, παραχώρησε στην Ε.Α.Π. την περιοχή της σημερινής Νέας Ιωνίας, η οποία ήταν ιδιαίτερα κατάλληλη λόγω της γεωγραφικής της υπεροχής και των άφθονων νερών που τη διαπερνούσαν.

Εικόνα 2.3. Η είδηση της εφημερίδας «Ελευθέρο Βήμα», της 1^{ης} Ιουλίου 1923.

Πηγή : Χ. Σαπουτζάκης – Λ. Χριστοδούλου, Η Νέα Ιωνία στο Μεσοπόλεμο 1922 – 1941, Ένωση Σπάρτης Μ. Ασίας, 2013.

Οι πρώτοι εγκατασταθέντες κάτοικοι ήταν 650 οικογένειες από την Πισιδία, εξού και η πρώτη ονομασία της περιοχής «Νέα Πισιδία», η οποία όμως δεν κράτησε για πολύ. Σύντομα προστέθηκαν πρόσφυγες από την Ινέπολη, την Κασταμονή, τη Σαφράμπουλη, τη Νεάπολη, την Καππαδοκία, την Αλάγια και την Αττάλεια της Παμφυλίας, από τη Σμύρνη και τα περίχωρά της, τα Βουρλά, το Αϊβαλί, τα Θυάτεια και άλλες περιοχές της Ιωνίας όπου ανθούσαν Ελληνορθόδοξες κοινότητες. Έτσι καθιερώθηκε η ονομασία της περιοχής «Νέα Ιωνία» αφήνοντας το «Νέα Πισιδία» στον τάφο της θεμελίωσης. [Προσφυγικοί οικισμοί στο χώρο της Αττικής γης.]

Ωστόσο λίγο αργότερα ξεκίνησαν να διαμορφώνονται κι άλλοι συνοικισμοί γύρω από την περιοχή της Νέας Ιωνίας, οι οποίοι έπαιρναν το όνομα των πατρίδων των προσφύγων οικιστών τους, όπως η Ελευθερούπολη, η Ινέπολη, ο Περισσός, η Σαφράμπουλη κ.α. Στο τέλος της δεκαετίας του 1920, η Νέα Ιωνία αριθμούσε 24.000

κατοίκους, εκ των οποίων 14.500 έμεναν στο κέντρο της, 3.000 στη Σαφράμπολη, 2.500 στην Ελευθερούπολη, 2.500 στον Περισσό, 2.200 στην Καλογρέζα και 1.500 στην Ινέπολη. Η αναλογία ανδρών και γυναικών υπολογίζεται ότι ήταν 40% προς 60%, λόγω της μεγάλης απώλειας των ανδρών στη μάχη της Μικράς Ασίας. [Ε. Θωμαΐδου – Κ. Κουρλάς, Πολεοδομική ανάλυση και προτάσεις στα πλαίσια των στόχων του αστικού παρατηρητηρίου]

Μετά την επίσημη ίδρυση της περιοχής της Νέας Ιωνίας, ξεκίνησαν οι εργασίες κατασκευής οικημάτων με εντατικό ρυθμό. Έως το τέλος του Νοεμβρίου του 1923, ολοκληρώθηκε η ανοικοδόμηση των πρώτων 400 δωματίων για τους πρόσφυγες.

Μέσα σε δύο χρόνια, οι περιφρονημένοι Ποδαράδες έγιναν ο πιο ανεπτυγμένος συνοικισμός, αφού άρχισε να παίρνει μορφή και να παρουσιάζει μια διαφορετική ζωηρότητα έπειτα από τον αρχικό οργασμό. Εργοστάσια, βιομηχανίες, τράπεζες, ηλεκτροφωτισμός, συγκοινωνία, οργανώσεις, εφημερίδες, κόσμος, δράση, κίνηση, ήταν λέξεις που χαρακτήριζαν πλέον την περιοχή και τη γέμιζαν με ζωή.

2.3. Η βιομηχανική και εμπορική ανάπτυξη

2.3.1. Η Βιομηχανική ανάπτυξη

Τη δεκαετία 1912 – 1922 άνθησε στη Μικρά Ασία η ταπητουργία για τρεις βασικούς λόγους. Αρχικά, βρέθηκαν σπουδαίες αγορές στην Ευρώπη και την Αμερική, έπειτα υπήρχε πολύ καλό δίκτυο διάθεσης λόγω των μεγαλων και πολύ κεντρικών λιμανιών που βρίσκονταν στα παράλια, και τέλος, εξασφάλιζε χαμηλή τιμή παραγωγής. Τα χειροποίητα χαλιά κατασκευάζονταν κατά βάση από γυναικεία χέρια, σε οικιακούς αργαλειούς στην ενδοχώρα και με πολύ χαμηλό κόστος εργασίας. Η πόλη Σπάρτη είχε το 7% - 10% της συνολικής παραγωγής στην Ανατολία ενώ παράλληλα αποτελούσε και το ταχύτερα αναπτυσσόμενο κέντρο ταπητουργίας της Μικράς Ασίας. [X. Σαπουντζάκης – Λ. Χριστοδουλου, Η Νέα Ιωνία στο Μεσοπόλεμο 1922 – 1941, Ένωση Σπάρτης Μ. Ασίας, 2013]

Στις αρχές της δεκαετίας του 1920 – 1930, η ταπητουργία ήταν σχετικά άγνωστη για την ελληνική βιομηχανία. Ερχόμενοι στην Ελλάδα οι πρόσφυγες, οι οποίοι ήταν άριστοι γνώστες της τέχνης της ταπητουργίας, της κλωστοϋφαντουργίας και της μεταξουργίας, μέχρι να αποκατασταθούν, αναγκάστηκαν να κάνουν πολύ διαφορετικά επαγγέλματα από αυτά που ασκούσαν μέχρι τότε. Ουσιαστικά ξεκινούσαν μία νέα ζωή από το μηδέν, χωρίς να υπάρχει το βασικότερο αντικείμενο απασχόλησής τους στο νέο τους τόπο. Όμως αντί για μιζέρια, η βίαιη μετακίνηση και οι τεράστιες αλλαγές, εγκαινίασαν μία εποχή δημιουργικότητας και οι πόλεις μετατράπηκαν σε πολύβουα λαϊκά προάστια.

Εικόνα 2.4. Εργάτες στα πλεκτήρια Μουταλάσκη.
Φωτογραφικό Αρχείο ΚΕ.ΜΙ.ΠΟ.

Πηγή : www.enet.gr/?i=news.el.article&id=392857

Χάρη στην εργατικότητα και την επινοητικότητά τους, οι πρόσφυγες κατάφεραν να ανοίξουν νέους ορίζοντες για την ελληνική οικονομία. Με τη δική τους μαζική προσφορά, ξεκίνησε η ανόρθωση της Ελληνικής Βιομηχανίας, ιδιαίτερα στους τομείς της ταπητουργίας και της υφαντουργίας, της οποίας ο κυριότερος προμηθευτής ήταν οι Η.Π.Α. Πολλοί ήταν οι πρόσφυγες οι οποίοι κατάφεραν να γίνουν έμποροι, βιοτέχνες,

ακόμη και βιομήχανοι. Η επαγγελματική ειδίκευση και οι γνώσεις που διέθεταν συνέβαλαν στην ανάπτυξη της βιομηχανίας και της βιοτεχνίας, με αποτέλεσμα η Νέα Ιωνία να μεταβληθεί σε πρότυπο βιομηχανικό κέντρο.

Σταδιακά στην περιοχή άρχισαν να δημιουργούνται δύο ξεχωριστά βιομηχανικά συγκροτήματα, ένα του Περισσοῦ στο νοτιοδυτικό άκρο του οικισμού και ένα της Ελευθερούπολης στο βορειοανατολικό. Τα δύο αυτά βιομηχανικά πάρκα καθόρισαν την κοινωνική και οικονομική ταυτότητα της πόλης για πολλές δεκαετίες. Η περιοχή εξελίχθηκε σε έναν από τους μεγαλύτερους προσφυγικούς οικισμούς του λεκανοπεδίου, αλλά και σε ένα από τα σημαντικότερα κέντρα ταπητουργίας και κλωστοϋφαντουργίας. Είναι άγνωστο ακόμη και σήμερα, αν η περιοχή θα παρουσίαζε τόσο μεγάλη πρόοδο, αν δεν συνέρεαν για μόνιμη εγκατάσταση οι μικρασιάτες πρόσφυγες.

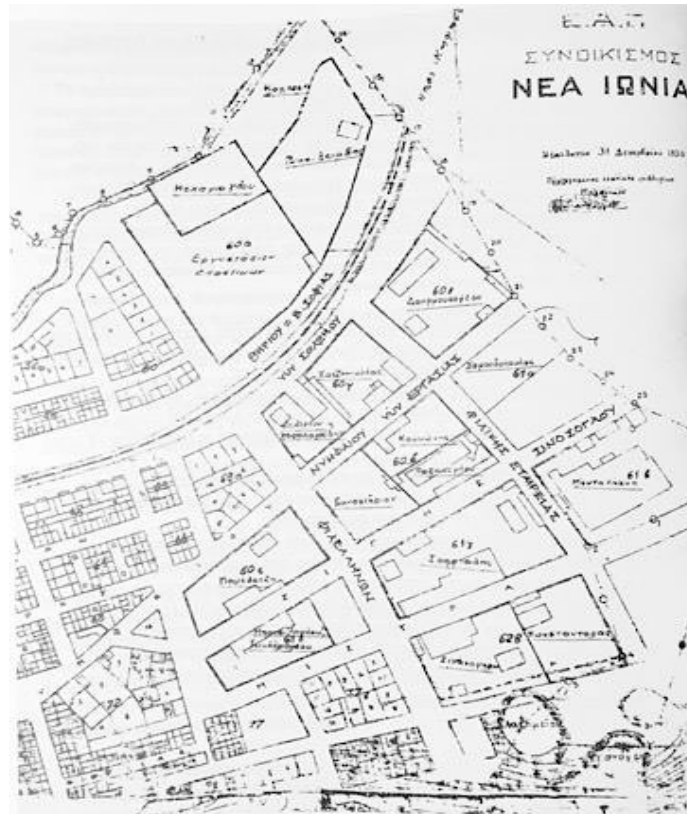
Τα 1230 στρέμματα στην περιοχή των Ποδαράδων, που ανήκαν στο Ιερό Κοινό του Πανάγιου Τάφου και αγοράστηκαν από την Ε.Α.Π., χωρίστηκαν σε δύο τμήματα. Το πρώτο ήταν για τον οικιστικό χώρο και το δεύτερο χωρίστηκε σε βιομηχανικά οικόπεδα, τα οποία παραχωρήθηκαν με ειδική διαδικασία και συγκεκριμένους όρους για αποκλειστικά βιομηχανική χρήση.

Οι όροι ήταν γενικοί για κάθε βιομηχανικό οικόπεδο, αλλά και ειδικοί για κάθε συγκεκριμένη βιομηχανία.

Ως γενικοί όροι αναφέρονταν :

- ο Η υποχρέωση του αγοραστή ήταν να καταθέσει αρμοδίως το σχέδιο της οικοδομής που επρόκειτο να ανεγερθεί, μέσα σε τρεις μήνες από την απογραφή του συμβολαίου.
- ο Η υποχρεωτική κάλυψη ολόκληρου του οικοπέδου με κτίσματα.
- ο Το σύνολο των εργασιών έπρεπε να περατωθεί το αργότερο μέσα σε δύο χρόνια από την έναρξη, η οποία έπρεπε να γίνει ένα μήνα μετά την έγκριση των σχεδίων.
- ο Η μη μετατροπή της χρήσης των κτισμάτων σε άλλη πλην της βιομηχανικής, αλλά και η απαγόρευση της αλλαγής του αντικειμένου της δραστηριότητας πριν από την πάροδο επταετίας και χωρίς την έγκριση της Ε.Α.Π. [Πολεοδομική ανάλυση και προτάσεις στα πλαίσια των στόχων του «αστικού παρατηρητηρίου βιομηχανικών περιοχών Αττικής. Η περίπτωση του δήμου Νέας Ιωνίας.]

Σε περίπτωση που αυτοί αθετούνταν, οι τίτλοι ιδιοκτησίας της εταιρείας παραχωρούνταν σε άλλους κεφαλαιούχους που διέθεταν τις προϋποθέσεις εφαρμογής των όρων, η τήρηση των οποίων γινόταν υπό αυστηρούς χρονικούς περιορισμούς. Στις περιπτώσεις αυτές, η ονομασία του εργοστασίου άλλαζε και έπαιρνε το όνομα του καινούργιου ιδιοκτήτη. [Π. ΜΑυρογένη – Παπαγγελουπούλου, Κοινωνική διαστρωμάτωση και μορφολογία δύο γειτονικών οικισμών Ψυχικού και Ν. Ιωνία από το 1923 και έπειτα.]

Χάρτης 2.2. Βιομηχανικά Οικόπεδα Ελευθερούπολης, Σχέδιο Σαρρή 1930.
 Πηγή : Χ. Σαπουντζάκης – Λ. Χριστοδούλου, Η Νέα Ιωνία στο Μεσοπόλεμο 1922
 – 1941, Ένωση Σπάρτης Μ. Ασίας, 2013.

Στο σύνολο σχεδόν των οικοπέδων χτίστηκαν υφαντήρια, κλωστοβιομηχανίες, εριοκλωστήρια, μηχανουργεία, ταπητουργεία και άλλα είδη εργοστασίων τα οποία έπαιξαν σημαντικό ρόλο και στην ανάπτυξη του δευτερογενούς τομέα παραγωγής αλλά και στην εκβιομηχάνιση ολόκληρης της χώρας. Η αμφίπλευρη συμβολή των προσφύγων, ως κεφαλαιούχων και ως εργατών, προσδιόρισε ουσιαστικά την Ελλάδα, συμβάλλοντας στο έπακρο στην οικονομία της.

2.3.2. Η ταπητουργία

Η Ελληνική Κυβέρνηση στην προσπάθειά της να τονώσει το ενδιαφέρον για ανάπτυξη της ταπητουργίας και επιλέγοντας τη Νέα Ιωνία ως κέντρο βιομηχανίας, εκχώρησε σε κεφαλαιούχους βιομηχανικά οικοπέδα, έναντι της υποχρέωσης να ανοικοδομήσουν εργοστάσια και να απασχολήσουν πρόσφυγες.

Έτσι στους Ποδαράδες από το 1923 έως το 1925 δημιουργήθηκαν τρία μεγάλα ταπητουργεία.

Η Ελληνική Ταπητουργία Α.Ε

Ιδρύθηκε στην Ελευθερούπολη το 1922 με σκοπό την κατασκευή και το εμπόριο χειροποίητων ταπήτων με σχέδια καθαρά Ελληνικού ρυθμού. Με την ολοκλήρωση του εργοστασίου βρίσκονταν σε λειτουργία 150 ιστοί. Ήταν το μεγαλύτερο εργοστάσιο

ταπητουργίας όχι μόνο στην Ελλάδα αλλά και σε όλη την Ανατολή. Τα προϊόντα της αποστέλλονταν στη διεθνή αγορά του Λονδίνου, εντυπωσιάζοντας ως ελληνικοί τάπητες. Θέλοντας να δώσει εργασία σε όλες τις μικροταπητουργικές επιχειρήσεις, τις εφοδίαζε με νήματα και παρείχε τεχνογνωσία σε όλη την Ελλάδα, ενώ είχε υπό την εποπτεία της άλλους 250 ιστούς.

Το εργοστάσιο περιελάμβανε τμήμα ταπητουργείου και λίγο αργότερα τμήμα υφαντηρίου βαμβακερών υφασμάτων. Η δεύτερη ιδιότητα ήταν και αυτή με την οποία έκλεισε το εργοστάσιο τη δεκαετία του 1960. Εκείνο που έχει απομείνει είναι το φουγάρο της εταιρείας ως μνημείο του μεγαλύτερου ταπητουργείου της Ελλάδας.

Η Ανατολική Ταπητουργία Α.Ε.

Οι αδελφοί Βαϊανοί κατάγονταν από το Ικόνιο και βρέθηκαν στην Ελλάδα πριν τη Μικρασιατική Καταστροφή. Δημιούργησαν τα πρώτα ταπητουργεία στην Ύδρα και στα Μέγαρα. Βλέποντας την ανάγκη για ανάπτυξη στην Ηπειρωτική Ελλάδα, ίδρυσαν μαζί με άλλους Έλληνες κεφαλαιούχους, την «Ανατολική Ταπητουργία Α.Ε.» στην περιοχή της Ελευθερούπολης. Το εργοστάσιο διέθετε πλήρεις εγκαταστάσεις υφαντηρίου, βαφείου, πλυντηρίου και αποθήκες. Διέθετε κατά μέσο όρο 110 ιστούς και απασχολούσε 200 εργάτριες. Λίγο αργότερα τα ταπητουργεία στην Ύδρα και τα Μέγαρα καταργήθηκαν και δημιουργήθηκε υποκατάστημα στον Πειραιά.

Το μεγαλύτερο τμήμα της έκτασης του Ταπητουργείου απαλλοτριώθηκε από τον Δήμο Νέας Ιωνίας και κατασκευάστηκαν οικήματα που έχουν τη μορφή των παλιών εργοστασίων. Σήμερα στεγάζονται το ΚΕ.ΜΙ.ΠΟ (Κέντρο Μικρασιατικού Πολιτισμού) και το Κ.Ε.Π.

Η «Ανώνυμος Ταπητουργική Εταιρεία ΣΠΑΡΤΑΛΗΣ».

Η ταπητουργία «Σπάρταλης» βρισκόταν στη βιομηχανική ζώνη της Ελευθερούπολης. Ιδρύθηκε στις 8 Φεβρουαρίου του 1924 με σκοπό τη βιομηχανία ταπήτων και βοηθητικών κλωστηρίων, νηματουργείων και βαφείων. Το εργοστάσιο διέθετε υφαντήριο, βαφείο, πλυντήριο και αποθήκες, ενώ είχε 110 ιστούς και απασχολούσε 220 εργάτριες. Επίσης χρησιμοποιούσε και ελεύθερους ταπητουργούς και μεταπωλούσε την παραγωγή τους. Η διεθνής όμως κρίση επηρέασε και αυτή την εταιρεία, με αποτέλεσμα το 1930 να ανακαλεσθεί η άδεια συστάσεως και το 1931 να τεθεί σε πλειστηριασμό.

Ώντας αντιμέτωποι με αυτή την κατάσταση, οι μικρότεροι ταπητουργοί συνασπίστηκαν και ίδρυσαν τον «Ταπητουργικό Συνεταιρισμό Σπάρτης της Πισιδίας Π.Ε.», με κύριο στόχο την προβολή της ταπητουργίας και την προαγωγή των οικονομικών συμφερόντων των μελών του. Παράλληλα άνθιζε και η ταπητουργική οικοτεχνία. Όταν κατάφεραν οι κάτοικοι να φτιάξουν τα σπίτια τους, έβαζαν κι έναν αργαλειό στο σπίτι. Οι γυναίκες τις ελεύθερες ώρες τους κατασκεύαζαν χαλιά, προσφέροντας στο οικογενειακό εισόδημα ένα συμπλήρωμα.

Το 1928, υπήρχαν 3 κατηγορίες εταιρειών οι οποίες ασκούσαν την ταπητουργία στην Ελλάδα :

- ο Ανώνυμες εταιρείες που εργάζονταν με Ελληνικά κεφάλαια. Υπήρχαν συνολικά 5 εταιρείες, 2 στη Θεσσαλονίκη και 3 στην Αθήνα και συγκεκριμένα στους Ποδαράδες («Ανατολική Ταπητουργία Α.Ε.», «Ελληνική Ταπητουργία Α.Ε.» και «Ανώνυμη Ταπητουργική Εταιρεία ΣΠΑΡΤΑΛΗΣ»).
- ο Εταιρείες που λειτουργούσαν με ξένα κεφάλαια. («The Oriental Carpet Manufacturing Ltd» και «The Eastern Carpet Ltd, La Graffith»).
- ο Ελεύθερι ταπητουργοί οι οποίοι στην πλειοψηφία τους παρέδιδαν τα προϊόντα τους σε μεγαλέμπορους, αρμενικούς ταπητεμπορικούς οίκους που τα εξήγαγαν στην Αμερική.

Επίσης, υπήρχαν και πολλοί εγκατεστημένοι ταπητουργοί διάσπαρτοι στους προσφυγικούς συνοικισμούς όπως ήταν ο Πεσματζόγλου, ο Τοζάκογλους, ο Αβραάμ Καχραμάνος, ο Παύλος Θωμόγλου και ο Φίλιππος Καχραμάνογλου στη Νέα Ιωνία.

Από τους 4.000 ιστούς που υπήρχαν στην Ελλάδα, οι 700 ήταν στη Νέα Ιωνία, ενώ από τις 30.000 εργάτριες ταπητουργίας που υπήρχαν στη Μικρά Ασία, μόνο οι 12.000 κατάφεραν να ασχοληθούν με αυτό στη νέα τους γη. Οι υπόλοιπες βρισκόνταν διασκορπισμένες στην Ελλάδα και αδυνατούσαν να βρουν κατοικία στα αστικά κέντρα όπου υπήρχαν τα ταπητουργεία.

Η ταπητουργία μέχρι το 1928 γνώρισε μεγάλη άνοδο, γεγονός όμως που δεν συνεχίστηκε τα επόμενα χρόνια λόγω της ακριβής προμήθειας πρώτων υλών, της έλλειψης χρηματοδότησης αλλά και της παγκόσμιας οικονομικής κρίσης. Όσες βιομηχανίες δεν έκλεισαν, σταδιακά στράφηκαν προς την υφαντουργία.

2.3.3. Τα εργοστάσια

- ο Τον Απρίλιο του 1919, πριν την άφιξη των προσφύγων, ο Νικόλαος Κυρκίνης ίδρυσε την «Ελληνική Εριουργία Α.Ε.». Το κυρίως εργοστάσιο της εριουργίας βρισκόταν στα Πατήσια¹⁰, ενώ στον Περισσό, δίπλα από τον ποταμό Ποδονίφτη, υπήρχε το πλυντήριο και το βαφείο. Με την εισροή των προσφύγων, το 1923 ιδρύθηκε και τμήμα Ταπητουργίας στο οποίο εγκαταστάθηκαν 40 ιστοί διάφορων μεγεθών για την κατασκευή ανατολικών ταπήτων. Συγχρόνως, άνοιξε και πλυντήριο ταπήτων, το οποίο εκτός από τους παραγόμενους τάπητες, εξυπηρετούσε και τάπητες άλλων εργοστασίων.

Εικόνα 2.5. Το κτίριο της Ελληνικής Μεταξουργίας (Αρχείο ΚΕ.ΜΙ.ΠΟ)
Πηγή : www.enet.gr/?i=news.el.article&id=392857

Το 1926, συγχωνεύθηκε η «Ελληνική Μεταξουργία Α.Ε.», ιδρυθείσα το 1923, και η «Ανώνυμη Ηλεκτροβιομηχανική Εταιρεία», ιδρυθείσα το 1925, η οποία κάλυπτε τις ανάγκες σε ρεύμα και των γειτονικών περιοχών (Μαρούσι, Ηράκλειο, Κηφισιά), με την «Ελληνική Εριουργία Α.Ε.», δημιουργώντας μία τεράστια βιομηχανική μονάδα. Αποτέλεσμα αυτού ήταν ο σχηματισμός ενός πλήρους κλωστοϋφαντουργικού συγκροτήματος, το οποίο συνολικά διέθετε εργοστάσιο εριουργίας, μεταξουργίας, βαμβακουργίας, ηλεκτροπαραγωγής αλλά και βοηθητικά τμήματα όπως μηχανουργείο, σιδηρουργείο και εκκοκκιστήριο¹¹. Επίσης δίπλα από τα εργοστάσια υπήρχε και εργατικός οικισμός, περιπτώ 200 οικογενειών, όπου έμεναν οι εργάτες που απασχολούνταν στα εργοστάσια. Συνολικά οι υπάλληλοι και οι εργάτες έφταναν τους 2.000. Ο Κυρκίνης κατάφερε να πραγματοποιήσει το όραμά του και να ιδρύσει μία ολόκληρη βιομηχανική πόλη, σύμφωνα με τα ευρωπαϊκά πρότυπα, η οποία έμεινε γνωστή ως «το Μικρό Manchester».

Εικόνα 2.6. Η Ελληνική Βαμβακουργία.
Πηγή : www.enet.gr/?i=news.el.article&id=392857

Εικόνα 2.7. Η Βαμβακουργιά σε φωτογραφία του 1960.
Πηγή : www.mikrasiatis.gr/περιήγηση-στη-βιομηχανική-κληρονομιά/

Το μοναδικό μνημείο της βιομηχανικής κληρονομιάς που σώζεται μέχρι και σήμερα είναι το εργοστάσιο της Βαμβακουργιάς. Πρόκειται για το καλύτερα διατηρημένο και συγχρόνως το σημαντικότερο από μορφολογική άποψη κτίριο, που αποτελεί εμβληματικό στοιχείο στο σύνολο του οικοδομικού αποθέματος της περιοχής. Βρίσκεται στο σταθμό του ΗΣΑΠ Πευκάκια, όμως η φυσιογνωμία του είναι αρκετά αλλοιωμένη αφού στεγάζει αρκετά πολυκαταστήματα.

Εικόνα 2.8. Η σημερινή κατάσταση της Βαμβακουργιάς του Κυρκίνη.
Πηγή : www.ektosprogrammatos.wordpress.com/2017/03/15/περιδιαβαίνοντας-τους-δρόμους-της-v/

- ο Το 1932 ιδρύθηκε η «Ελληνική Βιομηχανία Υφαντουργικών Προϊόντων» (Ε.Β.Υ.Π.), με κύριο μέτοχο – ιδρυτή της τον Τζίνο Λουδοβίκου Μπότσο. Σκοπός της βιομηχανίας ήταν η κατασκευή, η κατεργασία και το εμπόριο υφαντουργικών προϊόντων και υποπροϊόντων αλλά και τα συναφή αυτών. Το 1935 εξαγοράστηκε από τον Όμιλο Αθανασιάδη Μποδοσάκη λόγω σοβαρών λειτουργικών προβλημάτων, που όμως δεν ξεπεράστηκαν παρά τη λειτουργία της υπό νέα διεύθυνση.
- ο Η εταιρεία «Εκκοκκιστήρια Νέας Ιωνίας», ιδρύθηκε το 1937 με σκοπό «την καλλιέργεια, την εκκόκκισιν και το εμπόριον εν γένει του βάμβακος ως και πάσαν

άλλην συναφή εμπορίαν ή βιομηχανίαν και η συμμετοχή σε συναφείς με τους σκοπούς τούτους επιχειρήσεις». Το εργοστάσιο βρισκόταν κοντά στο σταθμό του Περισσοῦ, το οποίο όμως δεν σώζεται.

- ο Η εταιρεία «Ανώνυμος Υφαντουργική Εταιρεία Μουταλάσκη» η οποία ιδρύθηκε το 1927. Σκοπός της ήταν «η αγορά βάμβακος και η βιομηχανική κατεργασία αυτού, η ύφανση και η κατασκευή υφασμάτων, πάσα βιομηχανική και εμπορική εργασία σχέσιν έχουσα προς τη βιομηχανία βάμβακος και την κατεργασίαν αυτού και εν γένει πάσα άλλη εμπορική και βιομηχανική εργασία».
- ο Το Κλωστοῦφαντουργείο και Μηχανουργείο «Η Ελληνίς» Α.Ε. Ιδρύθηκε το 1935 και είχε ως βασικούς σκοπούς :

Α. Την εργασία με παντός είδους νηματοουργικών, υφαντουργικών και συναφών αλλά και την κατασκευή όλων των μηχανημάτων που χρειαζόταν το εργοστάσιο.

Β. Την εισαγωγή, εξαγωγή και το εμπόριο παντός είδους μηχανημάτων, ανταλλακτικών και προϊόντων εκ του νήματος.

Η ιδιομορφία του συγκεκριμένου εργοστασίου ήταν ότι σχεδόν όλα τα μηχανήματα του κατασκευάστηκαν από το μηχανουργείο του εργοστασίου, ενώ εκείνη την περίοδο τα άλλα εργοστάσια εισήγαγαν κλωστοῦφαντουργικές μηχανές από την Ευρώπη. Αποδεικνύεται λοιπόν έμπρακτα ότι η ελληνική βιομηχανία είχε κάνει τρομερή πρόοδο μόλις σε λίγα χρόνια. Το εργοστάσιο το 1987 κατέληξε σε πτώχευση και σήμερα στη θέση του έχει ανεγερθεί πολυεθνικό κατάστημα.

- ο Η «Υφαντουργία Σινανόγλου Α.Ε.» η οποία ξεκίνησε τη λειτουργία της το 1928. Το 1947 μετονομάστηκε σε «Α.Ε. Κλωστοῦφαντουργία Αθήνα», ενώ το 1965 άλλαξε ιδιοκτήτες. Σήμερα είναι το εργοστάσιο «Αθήνα».
- ο Η Εριουργία «Τρία Άλφα». Το Φεβρουάριο του 1927 ιδρύθηκε ως υφαντήριο, η ομμόρυθμη εμποροβιομηχανική εταιρεία Στύλογλου – Εφραίμογλου. Την πρώτη περίοδο παρήγαγαν καναβοτσότριχα, ενώ στη συνέχεια ασχολήθηκαν με το κασμήρι. Στα τέλη της δεκαετίας 1960, άρχισαν οι μεγάλες εξαγωγές στις Η.Π.Α., όπου τα κασμήρια «3Α» ήταν στην κορυφή της αγοράς. Το 1975 η εταιρεία μετατράπηκε σε Ανώνυμη εταιρεία υπό τον τίτλο «Εριουργία Τρία Άλφα Α.Ε.» τον οποίο διατηρεί μέχρι και σήμερα.

Εικόνα 2.9. Το σήμα της εταιρείας «Τρία Άλφα».
Πηγή : www.triaalfa.gr

Σημερινός σκοπός της εταιρείας σύμφωνα με το καταστατικό είναι :

- A. Η εκμετάλλευση του εν Νέα Ιωνία, ιδιόκτητου υφαντουργείου, νηματουργείου, βαφείου και φινιριστηρίου της βιομηχανίας κατ'εξοχήν κασμηρίων και υφασμάτων εξ'ερίων ή συνθετικών ή τεχνικών ινών μη συνεχών, εν γένει, ως επίσης και νημάτων και εμπορία αυτών.
 - B. Η κατασκευή και εμπορία κασμηρίων και υφασμάτων εξ'ερίων ή συνθετικών ή τεχνικών ινών με συνεχών.
- ο Το «Υφαντουργείο Στύλογλου – Χαραλαμπίδη και ΣΙΑ». Ίδρύθηκε το 1927 με σκοπό την υφαντουργία εν γένει , όμως πολύ σύντομα, το 1935 η εταιρεία λόγω οικονομικών οφειλών αναγκάστηκε να κλείσει. Στον ίδιο χώρο από το 1937 λειτούργησε το Υφαντήριο Ιορδανίδη.
 - ο Η Καλτσοβιομηχανία «Εργάνη Α.Ε.». Ίδρύθηκε το 1933 και είχε ως σκοπό τη βιομηχανία και το εμπόριο καλτσών και άλλων πλεκτών ειδών.
 - ο Η Εμποροβιομηχανική εταιρεία «Υιοι Θ. Μποσταντζόγλου Α.Ε.» Στις 26 Ιουνίου 1925 οι αδελφοί Μποσταντζόγλου ίδρυσαν την ομόρρυθμο εμπορική εταιρεία με σκοπό τη βιομηχανία και το εμπόριο μάλλινων, βαμβακερών και μαλλοβάμβακων υφασμάτων αλλά και οποιαδήποτε συναφή εργασία.

2.3.4. Η εμπορική ανάπτυξη

Μία ακόμη πολύ σημαντική απασχόληση των προσφύγων στην πατρίδα τους, και κυρίως εκείνων που προέρχονταν από μεγάλα αστικά κέντρα, ήταν το εμπόριο. Οι πενιχρές αποζημιώσεις που πήραν από το ελληνικό κράτος, συνδυαστικά με κάποιες οικονομίες τους, τους βοήθησαν να ανοίξουν στην αρχή μικρά κι αργότερα μεγαλύτερα εμπορικά καταστήματα. Τα περισσότερα εμπορεύονταν και πωλούσαν υφάσματα με το μέτρο για την κατασκευή ρούχων, ενεργώντας έτσι συμπληρωματικά στις πολυάριθμες βιομηχανίες υφασμάτων που υπήρχαν στην περιοχή. Στην ευρύτερη περιοχή της Νέας Ιωνίας αλλά κυρίως στη λεωφόρο Ηρακλείου και στις παρόδους της, άνοιξαν άμεσα δεκάδες εμπορικά καταστήματα, τα οποία με το πέρασμα του χρόνου πολλαπλασιάστηκαν. Η φήμη τους πολύ γρήγορα ξεπέρασε τα όρια του δήμου και έγινε γνωστή σε ολόκληρο το λεκανοπέδιο. Πολλά ήταν επίσης και τα καταστήματα παπουτσιών, τα παντοπωλεία, τα αρτοποιεία και τα ζαχαροπλαστεία τα οποία ξεχώριζαν για τα σιροπιαστά γλυκά τους.

Στην απογραφή του 1928, όταν οι συνολικοί κάτοικοι της Νέας Ιωνίας είχαν φτάσει τους 16.000 έχουν καταγραφεί τα κυριότερα επαγγέλματα της εποχής. [Χ. Σαπουντζάκης – Λ. Χριστοδούλου, Η Νέα Ιωνία στο Μεσοπόλεμο 1922 – 1940]

- ο Εργάτες /τριες : 2.448
- ο Ταπητουργοί : 1.000
- ο Ιδιωτικοί Υπάλληλοι : 550
- ο Ράφτες : 361
- ο Χτίστες : 128
- ο Ξυλουργοί : 121
- ο Ζαχαροπλάστες : 91
- ο Έμποροι : 74
- ο Αρτοποιοί : 38

2.4. Η τυπολογία των κτιρίων

Η μορφολογία των σπιτιών στη Νέα Ιωνία δεν κατάφερε να αποτελέσει συνέχεια της αρχιτεκτονικής των σπιτιών που εγκατέλειψαν οι πρόσφυγες στην πατρίδα τους, ούτε η διαμόρφωση του ελληνικού χώρου συνόδευσε τις μνήμες που σχετίζονταν με τον τρόπο διαβίωσης στη μικρασιατική γη. Η πληθυσμιακή σύνθεση της Σμύρνης είχε πλουραλισμό και πολυχρωμία. Αυτός όμως ήταν και ο λόγος για τον οποίο, ενώ οι πρόσφυγες δεν κατάφεραν να μεταφέρουν τα χρήματά τους, μετέφεραν τη δημιουργικότητα και την κοινωνικότητα στον νέο τους τόπο, παρά τις τεράστιες οικονομικές και κοινωνικές δυσκολίες με τις οποίες ήρθαν αντιμέτωποι. [Κοινωνική διαστρωμάτωση και μορφολογία δύο γειτονικών οικισμών, Ψυχικού και Νέας Ιωνίας]

Οι κατοικίες στη Σπάρτη, όπου ζούσαν οι περισσότεροι κάτοικοι της Νέας Ιωνίας, αρχικά ήταν ξύλινες με στέγη από καλά πατημένο άργιλλο, ο οποίος έμοιαζε με τσιμέντο (ντάμι). Αργότερα, άρχιζαν να χτίζονται πέτρινα σπίτια, έχοντας πάντα ξύλινα σενάζια ώστε ο τοίχος να μην είναι μονοκόμματος και καταρρεύσει εύκολα. Η οροφή ήταν ξύλινη, σκεπασμένη με βυζαντινά κεραμίδια. Τα μεσοαστικά σπίτια ήταν διώροφα. Στον πρώτο όροφο υπήρχαν οι χώροι υποδοχής, οι κρεβατοκάμαρες, η κουζίνα και το τζάκι ή το μαγκάλι⁷, ενώ το ισόγειο και το υπόγειο λειτουργούσαν συνήθως σαν αποθήκες και κελάρια. Στο εξωτερικό κομμάτι έδιναν χάρη τα σαχισιά⁸ και τα κλειστά μπαλκόνια. Τα πιο ακριβά σπίτια ήταν από πελεκητή πέτρα και εξωτερικά είχαν αετώματα και κολώνες. [Προσφυγικοί οικισμοί στον ευρύτερο χώρο της αττικής γης.]

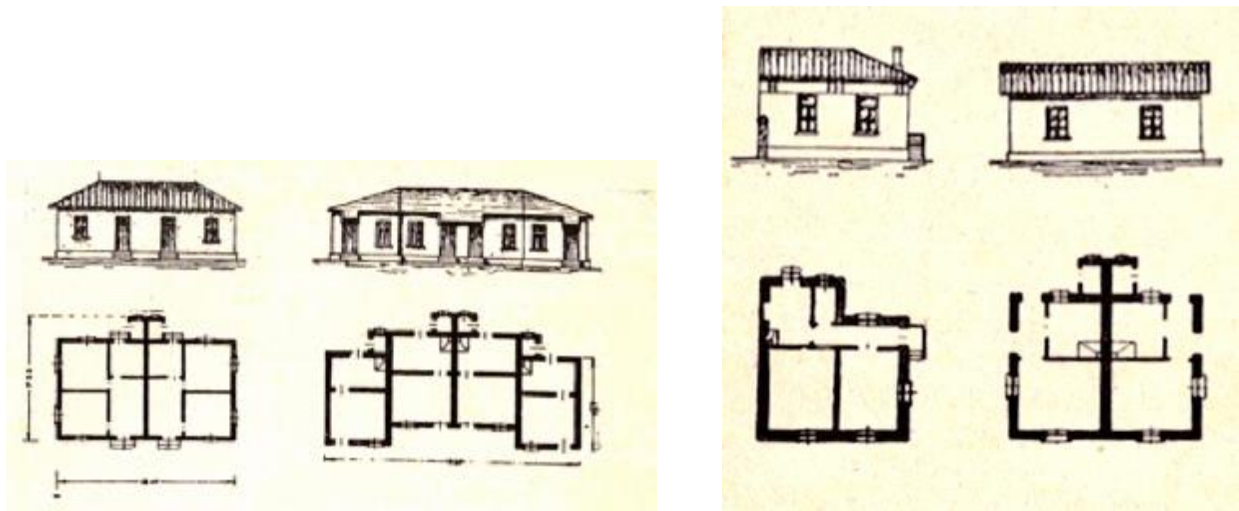
Εικόνα 2.10. Τα πανέμορφα σπίτια του Κάι.
Πηγή : www.lifo.gr

Στη Νέα Ιωνία αρχικά χτίστηκαν μικρές κατοικίες στις οποίες ζούσαν όλα τα μέλη μιας οικογένειας σε ένα δωμάτιο και συνήθως ήταν κατασκευασμένες είτε από πλίνθους είτε από ξύλο.

Λίγο αργότερα άρχισαν να χτίζονται τρεις τύποι κατοικιών.

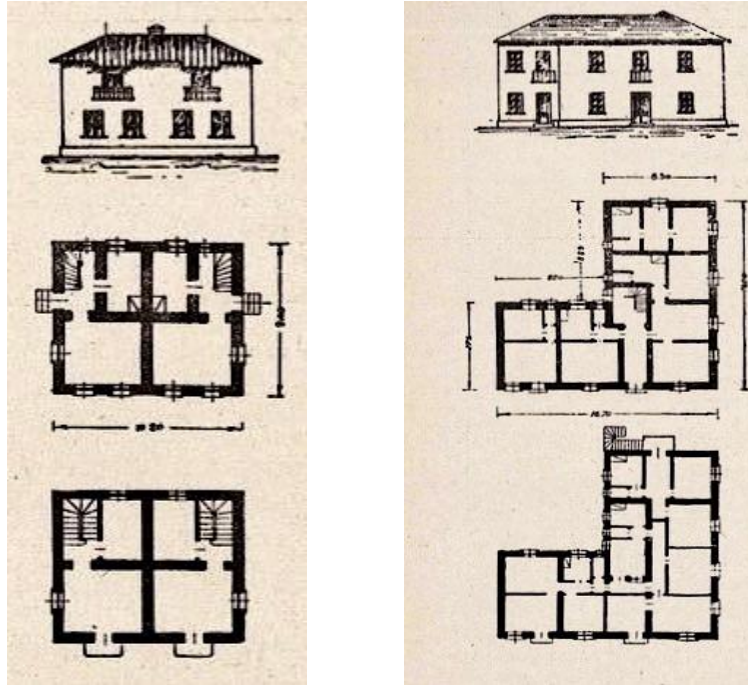
- ο Ισόγειες συνεχόμενες μονοκατοικίες, οι οποίες μπορεί να είχαν δίπλα τους δίδυμη κατοικία.
- ο Διώροφες διπλοκατοικίες, οι οποίες είχαν ένα διαμέρισμα ανά όροφο.
- ο Διώροφες τετρακατοικίες, οι οποίες είχαν 2 διαμερίσματα ανά όροφο.

Τα διαμερίσματα των 27 τ.μ. περίπου, αποτελούσαν κατοικία ελεύθερου χώρου. Είχαν ένα κυρίως δωμάτιο, το οποίο συνήθως ήταν καθιστικό – υπνοδωμάτιο, ενιαίο με την κουζίνα και ένα w.c. Τα περισσότερα ήταν μονώροφα με ένα ή δύο σκαλοπάτια πάνω από το έδαφος. Όταν δεν είχαν σκαλοπάτια, καταλάμβαναν το πεζοδρόμιο για επέκταση ωφέλιμου χώρου. Σε κάποιες περιπτώσεις δινόταν και ένα κομμάτι του οικοπέδου για κήπο ή για μελλοντική επέκταση του σπιτιού από τους ίδιους τους πρόσφυγες.

Εικόνες 2.11 – 2.12. Τύποι κατοικιών της Ε.Α.Π. για μονώροφες αστικές κατοικίες.
Πηγή : Ι. Βασιλειάδης, Η λαϊκή κατοικία, Αθήνα, 1944.

Τα διαμερίσματα των 40 τ.μ. ήταν διπλοκατοικίες. Είχαν δύο κυρίως δωμάτια, ένα χωλ κι ένα λουτρό. Στις διώροφες κατοικίες υπήρχε εσωτερική σκάλα, κοινή είσοδος και αποχέτευση σε κοινούς βόθρους.

Εικόνες 2.13 – 2.14. Τύποι της Ε.Α.Π. για διώροφες αστικές κατοικίες.
 Πηγή : Ι. Βασιλειάδης, Η λαϊκή κατοικία, Αθήνα, 1944.

Τα υλικά κατασκευής όλων των τύπων κατοικιών ήταν κοινά. Είχαν πέτρα, χωματοπλινθούς και κομμάτια έτοιμου μπετόν, ενώ τα κουφώματα ήταν καρφωτά και ξύλινα. Οι στέγες αρχικά ήταν από πισσόχαρτα και αργότερα αντικαταστήθηκαν από κεραμίδια.

2.5. Η χωροταξική ανάπτυξη

2.5.1. Χωροταξικά στοιχεία

Το 1923 η Νέα Ιωνία ήταν ένας απλός συνοικισμός. Το 1934 έγινε, από συνοικία της Αθήνας, ανεξάρτητος Δήμος, στον οποίο προσαρτήθηκαν η Ελευθερούπολη, η Ινέπολη και ο Περισσός. Λίγους μήνες αργότερα, προστέθηκε και κομμάτι του συνοικισμού Λαζάρου – Καναπίτσας και ολοκληρώθηκε όταν ενώθηκε και η περιοχή της Καλογρέζας το 1940, η οποία έως τότε αποτελούσε αυτόνομη συνοικία.

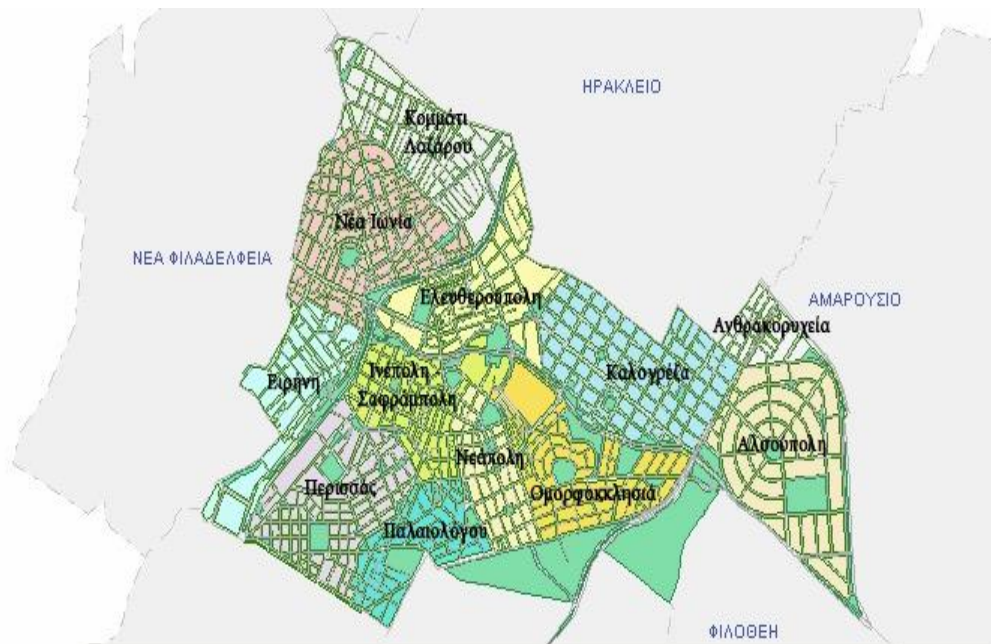
Το 1934 επίσης, εγκρίθηκε από το Υπουργείο Υγείας και Πρόνοιας, το προσφυγικό ρυμοτομικό σχέδιο. Μέχρι τότε συντάσσονταν μεμονωμένα ρυμοτομικά διαγράμματα για κάθε οικοδομικό τετράγωνο σε κλίμακα 1:200. Στο σχέδιο πόλης εντάχθηκε το 1950.

Ο δήμος της Νέας Ιωνίας υπάγεται στη χωροταξική υποενοότητα του λεκανοπεδίου με έδρα την Αθήνα. Η απόσταση από το κέντρο της Αθήνας είναι 7 χιλιόμετρα, έχει εμβαδόν 4.900 στρέμματα, από τα οποία 250 είναι εκτός σχεδίου και καταλαμβάνονται από τα Τουρκοβούνια. Καταλαμβάνει έκταση 4,4 τ.χλμ. και το υψόμετρο του κέντρου είναι 130 μέτρα από την επιφάνεια της θάλασσας.

Σήμερα ο συνολικός αριθμός των κατοίκων της, σύμφωνα με την απογραφή του 2001, είναι 66.017. Όμως μαζί με τους πρόσφατους οικονομικούς μετανάστες υπολογίζεται ανεπίσημα ότι αγγίζει τους 100.000. Από την ημέρα ίδρυσής της έως και σήμερα, η Νέα Ιωνία αποτελεί έναν πολυπολιτισμικό Δήμο.

Ο Δήμος χωρίζεται σε 13 πολεοδομικές ενότητες – γειτονιές με τα επίσημα πληθυσμιακά μεγέθη να κυμαίνονται περίπου από 2.000 έως 8.600 κατοίκους. Ο παραδοσιακός διαχωρισμός σε γειτονιές σύμφωνα με τα στατιστικά στοιχεία απογραφής του 2001, περιλαμβάνει :

- ο Τη Νέα Ιωνία – κέντρο : 8.560 κάτοικοι
- ο Την Καλογρέζα : 7.579 κάτοικοι
- ο Την Αλσούπολη : 7.235 κάτοικοι
- ο Τον Περισσό : 6.500 κάτοικοι
- ο Την περιοχή Λαζάρου: 6.396 κάτοικοι
- ο Την Ελευθερούπολη : 5.121 κάτοικοι
- ο Τη Νεάπολη : 5.071
- ο Την Ινέπολη – Πευκάκια : 5.056 κάτοικοι
- ο Τη Σαφράμπολη : 4.988 κάτοικοι
- ο Την περιοχή Ανθρακορυχεία : 2.708 κάτοικοι
- ο Την Ομορφοκκλησιά : 2.506 κάτοικοι
- ο Την περιοχή Παλαιολόγου : 2.304 κάτοικοι
- ο Την Ειρήνη : 1.993 κάτοικοι

Χάρτης 2.3. Ο Δήμος Νέας Ιωνίας με τις συνοικίες της. Τα διαφορετικά χρώματα, προσδιορίζουν την κάθε συνοικία.

Πηγή : www.gis.neaionia.gr/maps/framesetup.asp

Χωροταξικά συνορεύει : ανατολικά με το Δήμο Αμαρουσίου, νότια με τους Δήμους της Αθήνας, του Γαλασίου και της Φιλοθέης, δυτικά με τους προσφυγικούς Δήμους Νέας Φιλαδέλφειας και Νέας Χαλκηδόνας και βόρεια με το Δήμο Μεταμόρφωσης και Ηρακλείου. Το πρώτο ρυμοτομικό σχέδιο της Νέας Ιωνίας εγκρίθηκε το 1926, αφορούσε στη βιομηχανική χρήση και προέβλεπε την εγκατάσταση των εργοστασίων Ηλεκτροβιομηχανικής και Βαμβακουργίας και την κατασκευή εργατικών κατοικιών.

2.5.2. Το Αδριάνειο Υδραγωγείο

Το Αδριάνειο Υδραγωγείο, αποτελεί ένα από τα σημαντικότερα έργα κοινής ωφέλειας της Ρωμαϊκής εποχής στην Αθήνα. Η κατασκευή του ξεκίνησε το 125 μ.Χ. από τον Ρωμαίο αυτοκράτορα Αδριανό (117 – 138 μ.Χ.), ο οποίος γνώριζε το έντονο πρόβλημα λειψυδρίας που αντιμετώπιζε η Αθήνα, και αποπερατώθηκε από τον διάδοχό του Αντωνίνο Πίο (138 – 161 μ.Χ.) το 140 μ.Χ. Σκοπός ήταν να συγκεντρώνονται τα νερά της Πάρνηθας και της Πεντέλης και να υδροδοτείται η ρωμαϊκή συνοικία που βρισκόταν κοντά στις Στήλες το Ολυμπίου Διός. [www.lifo.gr/now/greece/211518/to-arxaio-adrianeio-ydragogeio-tiw-parnithas-exei-panta-katharo-nero]

Ο κεντρικός κλάδος του Υδραγωγείου, είχε μήκος 25.957 μέτρα και άρχιζε δυτικά από το σημερινό αεροδρόμιο της Δεκελείας και τελείωνε στη δεξαμενή του Κολωνακίου. Η διαδρομή που ακολουθούσε ήταν η εξής : Λεκάνες και Μονοπάτι Αχαρνών, Αγία Σωτήρα, Κόκκινος Μύλος, Μεταμόρφωση, Νέο Ηράκλειο, Νέα Ιωνία, Φιλοθέη, Λεοφόρος Κηφισίας, Υμηττός, Αμπελόκηποι και δεξαμενή Λυκαβηττού. [www.lifo.gr/now/greece/211518/to-arxaio-adrianeio-ydragogeio-tiw-parnithas-exei-panta-katharo-nero]

Χάρτης 2.4. Χάραξη Αδριάνειου Υδραγωγείου.
 Πηγή : urbanspeology.blogspot.gr

Το Αδριάνειο λειτούργησε για μερικούς αιώνες ενώ στα μέσα του 5^{ου} αιώνα μ.Χ., το διαδέχθηκε ένα άλλο υδραγωγείο, το Υστερορωμαϊκό. Το νεότερο αυτό υδραγωγείο τεχνολογικά βρίσκεται στον αντίποδα του Αδριάνειου, γιατί αποτελείται από επιφανειακά έργα και τις γνωστές υδατογέφυρες του Περισσού και της Φιλοθέης που στήριζαν υδαταγωγούς. Με εξαίρεση μία μικρή σήραγγα στον Περισσό, τα υπόλοιπα έργα είναι κτιστά κανάλια στην επιφάνεια ή σε μικρό βάθος. Βασικό πλεονέκτημα αυτής της κατασκευής είναι η μείωση των απωλειών νερού και η σταθερότητα της κατασκευής. Σε αντίθεση με το Αδριάνειο που διοχετεύει συγκεκριμένα σε ένα μόνο σημείο, το Υστερορωμαϊκό είναι ένα σύνθετο δίκτυο διαχείρισης νερού που διανέμει το νερό σε όλη του τη διαδρομή, με τη βοήθεια δεξαμενών.

Εικόνα 2.15. Το ρωμαϊκό Υδραγωγείο του Αδριανού, πάνω από τον Ποδονίφτη στη Φιλοθέη.
 Έργο του Léon Joubert, τέλη 19^{ου} – αρχές 20^{ου} αιώνα.
 Πηγή : alfavita.gr/koinonia/185099_ta-potamia-tis-athinas-opos-itan-palia

Στο Δήμο Νέας Ιωνίας, και συγκεκριμένα στις περιοχές Ελευθερούπολη και Αλσούπολη, υψώνονται δύο ρωμαϊκά υδραγωγεία τα οποία, πολλές φορές λανθασμένα, αποδίδονται στο Αδριάνειο. Η στάθμη του υδαταγωγού τους είναι κάτω από τη στάθμη της σήραγγας του Αδριάνειου και δεν θα μπορούσε να διοχετευθεί το νερό τους προς την σήραγγα με φυσική ροή.

Η υδατογέφυρα στην Ελευθερούπολη υψώνεται στη συμβολή των οδών Εμμανουήλ Παππά και Φιλελλήνων και γεφύρωνε τον χείμαρρο του Ποδονίφτη, που πήγαζε από το Πεντελικό. Σήμερα διακρίνονται ιστάμενοι έντεκα πεσσοί, οι οποίοι εκτείνονται σε συνολικό μήκος 98 μέτρων και μέγιστο ύψος 11,50 μ. Η υδατογέφυρα στην περιοχή της κοίτης του χείμαρρου, σχημάτιζε διώροφη τοξοστοιχία, ενώ εκατέρωθεν της κοίτης, λόγω της ανωφέρειας του εδάφους, η τοξοστοιχία ήταν μονή. Οι πεσοί εδράζονται σε λίθινα βάθρα, τα οποία στο βαθύ σημείο της κοίτης ήταν διαμορφωμένα με τραπεζοειδούς σχήματος απολήξεις για την προστασία από τα ορμητικά ρέοντα ύδατα. Στο ανώτερο τμήμα του, το υδραγωγείο έφερε κτιστό υδαταγωγό με θολωτή κάλυψη, που σήμερα δεν σώζεται, μέσω του οποίου γινόταν η μεταφορά του νερού.

Για το κτίσιμο των πεσσών του υδραγωγείου εφαρμόστηκε σύστημα εναλλασσόμενων ζωνών από συμπαγείς οπτόπλινθους και από τοιχοποιία με ακατέργαστους λίθους και συνδετικό κονίαμα (opus mixtum). Το εσωτερικό τους είναι κτισμένο από χυτό υλικό λίθων και κονιάματος (opus caementicium). [Υπουργείο Πολιτισμού και Αθλητισμού Odysseus.culture.gr/h/2/gh251.jsp?obj_id=19837]

Εικόνα 2.16. Άποψη του υδραγωγείου στην Ελευθερούπολη.

Πηγή : www.odysseus.culture.gr

Εικόνα 2.17. Άποψη υδραγωγείου – υδατογέφυρας της Αλσούπολης.

Πηγή : www.odysseus.culture.gr

Το υδραγωγείο στην Αλσούπολη σώζει έντεκα πεσσούς. Εκτείνεται παράλληλα προς τον άξονα της Λεοφώρου Ομορφοκκλησιάς και τέμνει κάθετα την οδό Καποδιστρίου. Από τους σωζόμενους πεσσούς, οι τέσσερις νοτιότεροι κείνται σε πλαγιά λόφου, κάτω από τον οποίο διέρχεται, μέσω σύραγγας, οδός ταχείας κυκλοφορίας. Οι δύο βρίσκονται παρά το οδόστρωμα της οδού Καποδιστρίου και μέσα σε διαμορφωμένο πάρκο και άλλοι πέντε σε απαλλοτριωμένα οικοπέδα με προσόψεις επί των οδών Καποδιστρίου και Μακρυγιάννη. Από τη διάταξη των πεσσών εντός του περιφραγμένου οικοπέδου, είναι προφανές ότι η πορεία των πεσσών της υδατογέφυρας συνεχιζόταν από ΒΑ προς ΝΔ.

2.6. Η σύγχρονη πόλη

2.6.1. Ο χαρακτήρας της πόλης

«Η Νέα Ιωνία, από την ίδρυσή της, είχε μία συγκεκριμένη πολεοδομική ταυτότητα, την οποία και κατάφερε να διατηρήσει. Βασίστηκε στη σύνδεση της γενικής κατοικίας με την επιχειρηματική δράση, γεγονός που βοήθησε να αποκτήσει με την πάροδο του χρόνου μία ζωντανή αγορά, τόσο στο κέντρο, όσο και στις συνοικίες της». [Δέσποινα Θωμαΐδου]. Είναι η περιοχή στην οποία εκφράζεται περισσότερο από οποιαδήποτε άλλη, η φιλοσοφία της Κοινωνίας των Εθνών. Οι πρόσφυγες ασκούν το επάγγελμά τους και συνδυάζουν στον ίδιο τόπο την κατοικία τους, με αποτέλεσμα η σχέση μεταξύ κατοικίας και εργασίας να είναι άρρηκτα συνδεδεμένη. «Ξεκίνησε, και παρέμεινε για πολλά χρόνια, μία βιομηχανική πόλη και συγχρόνως μία εργατούπολη. Στα μέσα της δεκαετίας του 1950, όταν πλέον ήταν γεγονός η αποβιομηχανοποίηση της Νέας Ιωνίας, κατάφερε να αναπροσαρμοστεί ταχύτατα σε εμπορικό κέντρο. Παρατηρείται ότι πρόκειται για ένα ζωντανό και μετεξελισσόμενο εργαστήριο κοινωνικοπολιτικών ζυμώσεων, το οποίο ταυτόχρονα διατήρησε τη δομή της». [Χρίστος Παπαναστασίου].

Στη σημερινή πόλη δραστηριοποιούνται διάφοροι κοινωνικοί φορείς, σωματεία, κομματικές οργανώσεις, σύλλογοι συνταξιούχων κ.λπ. Έχει 16 διαφορετικά αθλητικά σωματεία με σημαντική πορεία στο χώρο του αθλητισμού, 5 ενώσεις προσκόπων, 7 εμπορικούς συλλόγους, ενώ δεν είναι λίγοι οι πολιτιστικοί σύλλογοι και οι σύλλογοι Μικρασιατών, Ινεπολιτών κ.λπ.

2.6.2. Τα προβλήματα της περιοχής

Τα προβλήματα της σημερινής Νέας Ιωνίας είναι πολυάριθμα, τόσο για τους κατοίκους όσο και για τους επιχειρηματίες. Η έλλειψη πράσινου και ελεύθερων χώρων, η έντονη εγκατάλειψη των βιομηχανικών και οικιστικών κτιρίων, η πυκνή δόμηση και το κυκλοφοριακό είναι τα σημαντικότερα από αυτά. Η έντονη αστικοποίηση της δεκαετίας του '50, είχε σαν αποτέλεσμα να χαθεί η έννοια της γειτονιάς και να αντικατασταθεί από την αποξένωση και το φόβο. Από τότε κυριάρχησε η αντίληψη ότι η ανανέωση του οικοδομικού πλούτου, προϋποθέτει σε κάθε περίπτωση, αντικατάσταση των παλαιότερων κτιρίων από νέες κατασκευές. Ο οικοδομικός οργανισμός των προηγούμενων δεκαετιών, έπειτα από τον εμφύλιο πόλεμο, εισήγαγε την μοντέρνα αρχιτεκτονική στην Ελλάδα. Τις δεκαετίες του '50 – '60, δεν υπήρχε κανένα ενδιαφέρον για τη διατήρηση των προσφυγικών συνόλων και των μεσοπολεμικών κτιρίων. Η μοντέρνα αρχιτεκτονική πρόδιδε από τις αρχές της δημιουργίας της, τις προθέσεις της για επανάσταση, χρησιμοποιώντας υλικά όπως μπετόν, γυαλί και ασφαλτό. Μία ανεπανάληπτη πλημμυρίδα οικοδομικού όγκου συσσωρεύτηκε στις αστικές περιοχές, με αποτέλεσμα η παραδοσιακή αρχιτεκτονική να καταστραφεί ταχύρυθμα. [Τεχνικό Επιμελητήριο Ελλάδας, Συντήρηση και Αναβίωση παραδοσιακών κτιρίων και συνόλων, Οδός Πειραιώς. Επανάχρηση βιομηχανικών κτιρίων, 5 παραδείγματα χρήσεων.]

Η συσσώρευση κατοίκησης σε ορισμένα σημεία της περιοχής και η απουσία ζωής σε άλλα, οδήγησε σε ένα ανισόρροπο μοντέλο. Τόσο η υπερβολική κατοίκηση, όσο και η υπερβολική εγκατάλειψη, έδρασε καταστρεπτικά και σε πολλές περιπτώσεις

ανεπανόρθωτα στην προστασία των παραδοσιακών κτιρίων και συνόλων. Στις πυκνοδομημένες περιοχές παρατηρείται παραβίαση του πολεοδομικού ιστού και αδυναμία εφαρμογής του ρυμοτομικού σχεδίου, ενώ στις εγκαταλελειμμένες υπάρχει παράνομη κατοίκηση και συγκέντρωση πολιτών με προθέσεις για εγκληματικές ενέργειες. [Τεχνικό Επιμελητήριο Ελλάδας, Συντήρηση και αναβίωση παραδοσιακών κτιρίων και συνόλων.]

Το αρχιτεκτονικό και πολεοδομικό τοπίο της πόλης άλλαξε, και μετατράπηκε σε ένα μεγάλο εμπορικό κέντρο με συνέπεια να διαμορφωθεί η αγορά μέσω νέων κτιρίων για εμπορική χρήση ως πολυκαταστήματα ή εμπορικά κέντρα. Η συντριπτική πλειοψηφία των μονώροφων και διώροφων κατοικιών απαλλοτριώθηκε και μετατράπηκε σε πολυόροφες και απρόσωπες πολυκατοικίες. Η εγκατάλειψη πολλών σημείων της περιοχής είχε σαν αποτέλεσμα την υποβάθμισή της και συνδυαστικά με την βιομηχανική ταυτότητα της ως εργατούπολη, έγινε πόλος έλξης για το νέο κύμα οικονομικών προσφύγων. Στην πλειοψηφία τους στεγάζονται σε χαμηλού ενοικίου προσφυγικές κατοικίες, με άμεση συνέπεια την ακόμη μεγαλύτερη αλλοίωση της μορφολογίας των κτιρίων. Το οικιστικό πρόβλημα έχει παραβιάσει και εμποδίσει πολλές φορές την ανάπτυξη ενός σύγχρονου πολεοδομικού και ρυμοτομικού σχεδιασμού.

Το νομοθετικό πλαίσιο και οι πολιτιστικοί φορείς αδυνατούν να διαφυλάξουν την ιδιαίτερη κληρονομιά της περιοχής. Σε ολόκληρο τον προσφυγικό οικισμό το μοναδικό κτίριο που έχει κηρυχθεί διατηρητέο, είναι της Ελληνικής Βαμβακουργίας στα Πευκάκια, το οποίο έχει ακαλαίσθητες προσθήκες με αποτέλεσμα να αλλοιώνονται όχι μόνο οι όψεις του, αλλά και η ιστορία του κτιρίου. Η υπόλοιπη βιομηχανική περιοχή αποτελείται από δεκάδες ανενεργές βιομηχανίες, οι οποίες μένουν ανεκμετάλλευτες κυρίως λόγω οικονομικής ανεπάρκειας.

Το γεγονός ότι η πόλη δεν είναι έτοιμη να ανταποκριθεί στους όρους της προσφοράς και της ζήτησης αποδεικνύεται και στο κυκλοφοριακό ζήτημα το οποίο απασχολεί τους κατοίκους της Νέας Ιωνίας και των γύρω περιοχών τις τελευταίες δεκαετίες. Ο ανεπτυγμένος τριτογενής τομέας – το εμπόριο και των υπηρεσιών - βρίσκεται συγκεντρωμένος στο κέντρο της Νέας Ιωνίας, με βασική αρτηρία την οδό Ηρακλείου, προσελκύοντας και συσσωρεύοντας πολλούς επισκέπτες στους γύρω δρόμους. Η έλλειψη χώρων parking, συνδυαστικά με το μικρό πλάτος των δρόμων και οδηγεί πολύ συχνά στην παράνομη στάθμευση των αυτοκινήτων και στην παρεμπόδιση της κυκλοφορίας.

Είναι απαραίτητο να δωθεί έμφαση στη δημιουργία έργων τα οποία θα αλλάξουν κατά το δυνατόν την εικόνα της πόλης. Η διαμόρφωση των δρόμων είτε σε ήπιας κυκλοφορίας είτε σε πεζόδρομους, προκειμένου να αποσυμφοριθεί το κέντρο αλλά και να προσδοθεί στην περιοχή ξανά η έννοια της γειτονιάς, είναι μείζουσας σημασίας. Οι πεζόδρομοι που υπάρχουν σήμερα είναι ελάχιστοι και περιορίζονται στους κάθετους δρόμους που ενώνουν το σιδηροδρομικό σταθμό της Νέας Ιωνίας με τη Λεοφόρο Ηρακλείου.

Τέλος, το τοπίο της πόλης μεταβλήθηκε ακόμη περισσότερο έπειτα από τα έργα κάλυψης του ποταμού Ποδονίφτη και τη δημιουργία της λεοφόρου Βυζαντίου πάνω από αυτόν. Αφαιρέθηκε από την περιοχή ακόμη ένα διακριτό της στοιχείο και μετατράπηκε σε έναν κοινό αστικό τόπο.

2.6.3. Οι δημόσιες συγκοινωνίες

Το 1956, έλαβε χώρα ένα από τα πιο σημαντικά και ουσιαστικά γεγονότα για την περιοχή. Αυτό ήταν το πέρασμα του ηλεκτρικού σιδηρόδρομου ΗΣΑΠ, ο οποίος διχοτόμησε τη Νέα Ιωνία. Τα επόμενα χρόνια, το εμπορικό κομμάτι της περιοχής με άξονα τη Λεωφόρο Ηρακλείου, έγινε και παρέμεινε το κέντρο της ανάπτυξης. Στα όρια του Δήμου λειτούργησαν τρεις σταθμοί του ΗΣΑΠ, ο σταθμός του Περισσοῦ, των Πευκακίων (Ινέπολη) και της Νέας Ιωνίας. Οι σταθμοί έδωσαν μεγάλη ώθηση στο εμπορικό κομμάτι της περιοχής και κατέστησε την αγορά υπερτοπική.

Χάρτης 2.5. Ο ηλεκτρικός Σιδηρόδρομος που περνά από την περιοχή της Νέας Ιωνίας και περιγράφεται με μαύρη γραμμή.

Πηγή : www.gis.neaionia.gr/maps/framesetup.asp

Η εξυπηρέτηση της περιοχής σήμερα, δεν γίνεται μόνο από τον ΗΣΑΠ Κηφισιάς – Πειραιά, αλλά και από την αστική συγκοινωνία. Υπάρχουν 13 γραμμές του Ο.Α.Σ.Α., οι οποίες αφορούν στη μετακίνηση των πολιτών από και προς την ευρύτερη περιοχή του λεκανοπεδίου, αλλά και 3 γραμμές τοπικής συγκοινωνίας. Ο αριθμός των γραμμών, καταδεικνύει πως ο όγκος κίνησης είναι σπουδαίος και η ύπαρξη τόσων γραμμών είναι απαραίτητη. Με το πέρασμα των χρόνων, η κυκλοφορία του κεφαλαίου στην περιοχή έχει ως αποτέλεσμα την ενοποίηση των εμπορικών δραστηριοτήτων, της αγοράς εργασίας αλλά και των υπηρεσιών.

Χάρτης 2.6. Οι γραμμές του ΟΑΣΑ και οι αστικές γραμμές λεωφορείων που περνούν από το Δήμο Νέας Ιωνίας. Με πράσινο συμβολίζονται οι χώροι πράσινου.
 Πηγή : www.gis.neaionia.gr/maps/framesetup.asp

2.6.4. Οι Χώροι Πράσινου

Όταν ο προσφυγικός συνοικισμός του δήμου Νέας Ιωνίας αναπτυσσόταν, δεν υπήρχε πολεοδομικός σχεδιασμός, με αποτέλεσμα η δόμηση να είναι άναρχη. Το πρόβλημα της έλλειψης των κοινόχρηστων χώρων και των πράσινων περιοχών υπήρχε και συνεχίζει να υπάρχει και σήμερα. Ακόμη και εκεί που υπάρχουν, συνήθως είναι είτε ερειπωμένοι, είτε γεμάτοι από σκουπίδια.

Χάρτης 2.7. Περιοχές πράσινου στο δήμο Νέας Ιωνίας.
 Πηγή : www.gis.neaionia.gr/maps/framesetup.asp

Οι σημαντικότεροι και καλύτερα διατηρημένοι χώροι πράσινου είναι :

1. Άλσος Αλσούπολης. Η Αλσούπολη πήρε το όνομά της από το το συγκεκριμένο πευκόφυτο τετραγωνικό άλσος, 40 περίπου στρεμμάτων στο κέντρο της συνοικίας, το οποίο σώζεται σε δασική μορφή μέχρι και σήμερα. Εκεί υπάρχουν πολλοί ελεύθεροι χώροι, παιδικές χαρές, γήπεδα και το 10^ο Δημοτικό Σχολείο Νέας Ιωνίας.

Αεροφωτογραφία 2.1. Άλσος Αλσούπολης.

Πηγή : www.googlemaps.gr

2. Παναιτώλιο. Λίγα μέτρα βόρεια του άλσους της Αλσούπολης, στο κέντρο της πλατείας Παναιτωλίου, χτίστηκε το 1930 το Παναιτώλιο. Αρχικά λειτούργησε σαν καζίνο και ξενοδοχείο με το όνομα «Τα Πεύκα». Στον Β' Παγκόσμιο πόλεμο χρησιμοποιήθηκε σαν αρχηγείο των Γερμανών, οι οποίοι είχαν στην εκμετάλλευσή τους τα διπλανά ορυχεία της Καλογρέζας. Μετά τον πόλεμο το αγόρασε ο γιατρός Νικολακόπουλος , ο οποίος το ονόμασε Παναιτώλιο προς τιμήν του τόπου καταγωγής του. Από το 1997 λειτουργεί ως πολιτιστικό κέντρο του δήμου Νέας Ιωνίας.

Η πλατεία του Παναιτωλίου είναι το κέντρο της Αλσούπολης. Έχει κυκλικό και ελαφρά παραμετρικό σχήμα, με διάμετρο 150 μέτρα και είναι το σημείο από το οποίο ξεκινούν οι δρόμοι για την Καλογρέζα, τη Φιλοθέη και το Μαρούσι. Η οδός Κασταμονής, που οδηγεί στην πλατεία Καλογρέζας, είναι ο πιο εμπορικός δρόμος της συνοικίας. [www.el.wikipedia.org/wiki/Αλσούπολη.]

Εικόνα 2.18. Παναιτώλιο

Πηγή : www.panaitolionews.blogspot.com

Εικόνα 2.19. Πλατεία Παναιτωλίου.

Πηγή : www.temako.gr/?q=el/content/85

3. Πλατεία Τσαλδάρη. Η πλατεία αυτή αποτελεί πνεύμονα πράσινου και τοπόσημο της συνοικίας Ομορφοκκλησιά. Βρίσκεται μπροστά από τον κεντρικό οδικό άξονα της οδού Μηδεΐας, ενώ απέναντί της υπάρχει συγκρότημα σχολικών κτιρίων. Η πλατεία διαθέτει γήπεδο μπάσκετ και ποδοφαίρου.

[www.survey-ntua.maps.arcgis.com/apps/Shortlist/index.html?appid=fc364ed7008f4059aef77988489db51f]

Αεροφωτογραφία 2. 2. Πλατεία Τσαλδάρη.
Πηγή : www.googlemaps.gr

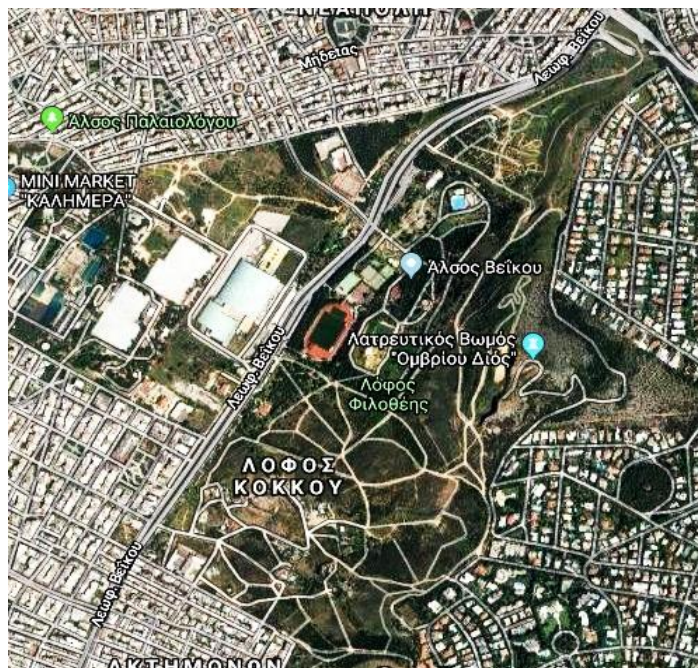
Αεροφωτογραφία 2.3. Πλατεία Αναπήρων.
Πηγή : www.googlemaps.gr

4. Πλατεία Αναπήρων. Η πλατεία Αναπήρων βρίσκεται νότια της οδού Κασταμονής και είναι το υπαίθριο εμπορικό κέντρο της Καλογρέζας. Διαθέτει ποικιλία μαγαζιών, καφενείων και επιχειρήσεων εστίασης.

[www.survey-ntua.maps.arcgis.com/apps/Shortlist/index.html?appid=fc364ed7008f4059aef77988489db51f]

5. Άλσος Βεΐκου. Η δημόσια δασική και αναδασωτέα έκταση του κτήματος Βεΐκου – Τουρκοβούνια, βρίσκεται μεταξύ των δήμων Γαλατσίου, Αθήνας, Νέας Ιωνίας, Φιλοθέης και Ψυχικού. Έχει έκταση περίπου 4.500 στρέμματα από τα οποία τα 2.500 και πλέον έχουν οικοδομηθεί. Αν και δεν ανήκει ούτε διοικητικά ούτε ιδιοκτησιακά στο δήμο Νέας Ιωνίας, επηρεάζει όπως είναι φυσικό την ποιότητα ζωής των κατοίκων της, λόγω του υπερτοπικού της χαρακτήρα και της ιστορικής σύνδεσης με την περιοχή. Το άλσος επίσης φιλοξενεί το Ολυμπιακό Γυμναστήριο Γαλατσίου, το οποίο έχει χωρητικότητα 6.200 θέσεων και ένα κλειστό γυμναστήριο πολλαπλών χρήσεων, στο οποίο διεξήχθησαν οι αγώνες επιτραπέζιας αντισφαίρισης και ρυθμικής γυμναστικής κατά τη διάρκεια των Ολυμπιακών Αγώνων το 2004.

Ένα πολυδαίδαλο και σε πολλές περιπτώσεις ασαφές ιδιοκτησιακό καθεστώς με ιστορία πάνω από 100 χρόνων, σε συνδυασμό με την έλλειψη πόρων, έχουν αφήσει την τεράστια αυτή έκταση αναξιοποίητη και ευάλωτη σε φιλόδοξα σχέδια ιδιωτικών συμφερόντων.
[www.survey-ntua.maps.arcgis.com/apps/Shortlist/index.html?appid=fc364ed7008f4059aef77988489db51f]

Αεροφωτογραφία 2.4. Το Άλσος Βείκου.

Πηγή : www.googlemaps.gr

6. Άλσος Παλαιολόγου. Στην περιοχή του σημερινού άλσους Παλαιολόγου, στα όρια του δήμου Νέας Ιωνίας με το Γαλάτσι και δίπλα στις εγκαταστάσεις της ΕΥΔΑΠ, λειτούργησε για λίγα χρόνια (1931 – 1940) ένα νοσοκομείο πολύ μεγάλης δυναμικότητας για την εποχή, από το οποίο πλέον σώζονται μερικά ερείπια πνιγμένα στο πράσινο του σημερινού άλσους. Ιδρυτής του ήταν ο γιατρός Ιάσων ή Ιωάννης Δραγάσης, ο οποίος γεννήθηκε στη Σίφνο το 1879. Το οικογενειακό του επίθετο ήταν Δραγάσης, ο ίδιος όμως πρόσθεσε από θαυμασμό ή φιλοδοξία το ‘ Παλαιολόγος’, καθώς ο τελευταίος αυτοκράτορας του Βυζαντίου λεγόταν Δραγάσης.

Το νοσοκομείο άρχισε να χτίζεται το 1931 με το όνομα «Η πόλις του Ελέους» σε δική του πευκόφυτη έκταση 25 στρεμμάτων, ΒΑ των Αθηνών, στο λόφο ‘Παναγία των Βλαχερνών’, κοντά στην Όμορφη Εκκλησία. Το κτίριο ήταν Βυζαντινού ρυθμού και εάν ολοκληρωνόταν, θα είχε επτά ορόφους με 1200 κλίνες και θα ήταν το μεγαλύτερο νοσοκομείο των Βαλκανίων.

Μέχρι το 1940, είχαν ανεγερθεί τρεις όροφοι με 225 κλίνες και κατά τη διάρκεια της οκταετούς λειτουργίας του είχαν νοσηλευτεί 26.600 ασθενείς, άποροι πρόσφυγες και εργάτες της Νέας Ιωνίας, του Περισσού, της Φιλαδέλφειας, της Καλογρέζας, του Ηρακλείου και του Γαλασίου. Πέντε μήνες μετά την εισβολή των Ιταλών στην Ελλάδα, διατάχθηκε η παράδοση του νοσοκομείου με το υγειονομικό υλικό στον Ιταλό συνταγματάρχη της φρουράς των Αγίων Αναργύρων, όπου τα πάντα λεηλατήθηκαν και μεταφέρθηκαν στο Χαϊδάρι, τη Φιλαδέλφεια και το Χασάνι. Κατά τη διάρκεια των Δεκεμβριανών, μεγάλη ποσότητα οικοδομικού υλικού χρησιμοποιήθηκε για την κατασκευή οδοφραγμάτων.

Σήμερα, κατά τη διάρκεια των καλοκαιρινών μηνών, συλλογικότητες πολιτών διοργανώνουν μαζί με το δήμο Νέας Ιωνίας, πολιτιστικές εκδηλώσεις και φεστιβάλ κινηματογράφου

[www.survey-ntua.maps.arcgis.com/apps/Shortlist/index.html?appid=fc364ed7008f4059aef77988489db51f]

Αεροφωτογραφία 2.5. Άλσος Παλαιολόγου.
Πηγή : www.googlemaps.gr

3. Σύνολο προσφυγικών κατοικιών στη Νέα Ιωνία

3.1. Αεροφωτογραφία. Με κόκκινο περιγράφεται το σύνολο μελέτης.
Ιδία επεξεργασία.

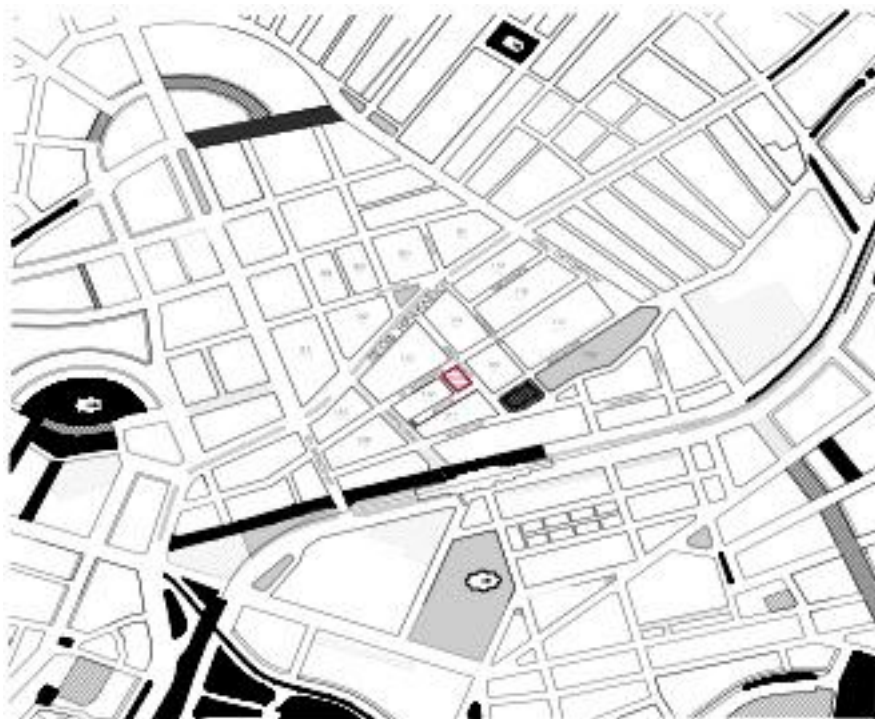
3.1. Προσδιορισμός προσφυγικού συνόλου

Στη σημερινή Νέα Ιωνία σώζονται λίγες προσφυγικές κατοικίες και ακόμη λιγότερα σύνολα προσφυγικών κατοικιών. Στον συνοικισμό της Ελευθερούπολης, στη συνάντηση των οδών Αγίας Φωτεινής (πρώην οδός Ανθρακίου), Ανατολής και Αλύος διατηρείται ένα από τα λίγα χαρακτηριστικά παραδείγματα αυτοστέγασης της δεκαετίας του 1920, με προσφυγικές κατοικίες οι οποίες έχουν υποστεί δεκάδες μεμονωμένες αυθαίρετες επεμβάσεις και αποκαταστάσεις στο πέρασμα του χρόνου.

Το οικοδομικό τετράγωνο υπ' αριθμόν 112 (πρώην 41) βρίσκεται περίπου 300 μέτρα βορειοδυτικά του ηλεκτρικού σταθμού της Νέας Ιωνίας, ενώ παράλληλα με την οδό Αγίας Φωτεινής, βρίσκεται ο πιο εμπορικός και πολυσύχναστος δρόμος του δήμου, η Λεοφώρος Ηρακλείου.

Όπως προκύπτει από το ρυμοτομικό σχέδιο του τετραγώνου, που χρονολογείται το 1934, το Ο.Τ. 112 αποτελείτο από 6 υποσύνολα κατοικιών, τα οποία ήταν στοιχισμένα παράλληλα με τις οδούς Αγίας Φωτεινής και Αλύος, σχηματίζοντας εσωτερικές αυλές, που χρησιμοποιούνταν ως κοινόχρηστοι χώροι κοινωνικοποίησης, πληστηριό ή είχαν τις κοινοχρηστες τουαλέτες.

Η σημερινή μορφή του Ο.Τ. 112 διαφέρει πολύ από την αρχική διαμόρφωση του. Οι περισσότερες κατοικίες έχουν απαλλοτριωθεί και στη θέση τους υπάρχουν διώροφες και τριώροφες κατοικίες. Η μελέτη της εργασίας αφορά συγκεκριμένα στο υποσύνολο του Ο.Τ. 112, όπου σώζονται οι περισσότερες προσφυγικές κατοικίες και περιγράφεται από τις οδούς Ανατολής, Αγίας Φωτεινής, Αλύος και την πάροδο της Αλύος .

Σχέδιο 3.1. Ρυμοτομικός χάρτης της Νέας Ιωνίας, περιμετρικά του προσφυγικού συνόλου. Ιδία επεξεργασία.

Στο σύνολο αυτό, από τις 12 προσφυγικές κατοικίες, υπάρχουν οι 10, εκ των οποίων μόνο οι τρεις κατοικούνται. Οι άλλες δύο έχουν απαλλοτριωθεί και πλέον στη θέση τους υπάρχει μία διώροφη και μία τριώροφη κατοικία.

Τα μονόχωρα σπίτια συγκέντρωναν τις χρήσεις διημέρευσης και ξεκούρασης, ενώ ο χώρος της αυλής γινόταν προέκταση της κατοικίας. Οι αρχικές μονάδες κατοίκησης με τον καιρό αδυνατούσαν να καλύψουν τις βασικές ανάγκες των κατοίκων, γεγονός που τους οδήγησε σε πολλαπλές αυθαίρετες επεκτάσεις στον εσωτερικό υπαίθριο χώρο και στο πεζοδρόμιο. Η χρήση τους συνήθως λειτουργούσε ως επιπρόσθετο στοιχείο αυλής, εισόδου ή αποθηκευτικού χώρου, ενώ σε κάποιες περιπτώσεις διαμορφώθηκε ως υπνοδωμάτιο ή κουζίνα. Αποτέλεσμα αυτού ήταν η ιδιωτικοποίηση των κοινόχρηστων χώρων και η αδυναμία πρόσβασης σε αυτούς.

Συχνά ένα κτίσμα αντιστοιχούσε σε δύο ιδιοκτησίες και η διαίρεση γινόταν σαφής στην όψη με τη διαφορά στα χρώματα του τοίχου, όπως συμβαίνει στην κατοικία της συνάντησης των οδών Αλύος και Ανατολής [σχέδιο 3.3]. Σε κάποιες περιπτώσεις παρατηρείται και η κατεδάφιση του 1/2 κτιρίου. Επακόλουθο των περισσότερων του ενός ιδιοκτητή σε κάθε κατοικία είναι η ασάφεια ιδιοκτησιακού καθεστώτος με άμεση συνέπεια την αδυναμία μετάβασης κληρονομιάς και την πλήρη εγκατάλειψη του κτίσματος στο χρόνο.

Η ευρύτερη περιοχή αποτελείται κυρίως από απαλλοτριωμένα πολυόροφα κτίρια, ενώ υπάρχουν κάποιες εξαιρέσεις διάσπαρτων προσφυγικών κατοικιών στα γύρω στενά. Αρκετά κοντά υπάρχει η πλατεία Σπάρτης και η Ένωση Σπάρτης.

Παρά το γεγονός ότι το προσφυγικό σύνολο βρίσκεται σε αρκετά κεντρικό σημείο του οικισμού, χαρακτηρίζεται από την ηρεμία. Η εγκατάλειψη όμως των προσφυγικών κατοικιών συντελεί στην υποβάθμιση της περιοχής, στην αποξένωση μεταξύ των κατοίκων, στις κακές και ανθυγιεινές συνθήκες διαβίωσης αλλά και στην ενίσχυση του αισθήματος του φόβου στους κατοίκους.

Σχέδιο 3.2. Κτηματογράφησης Ν. Ιωνίας Ο.Τ. : 112/41. Με κόκκινο περιγράφεται το σύνολο της μελέτης.

Πηγή : Πολεοδομία Νέας Ιωνίας.

Σχέδιο 3.3. Άποψη οδού Ανατολής.
Ιδία επεξεργασία.

Σχέδιο 3.4. Άποψη οδού Αγίας Φωτεινής και Ανατολής.
Ιδία επεξεργασία.

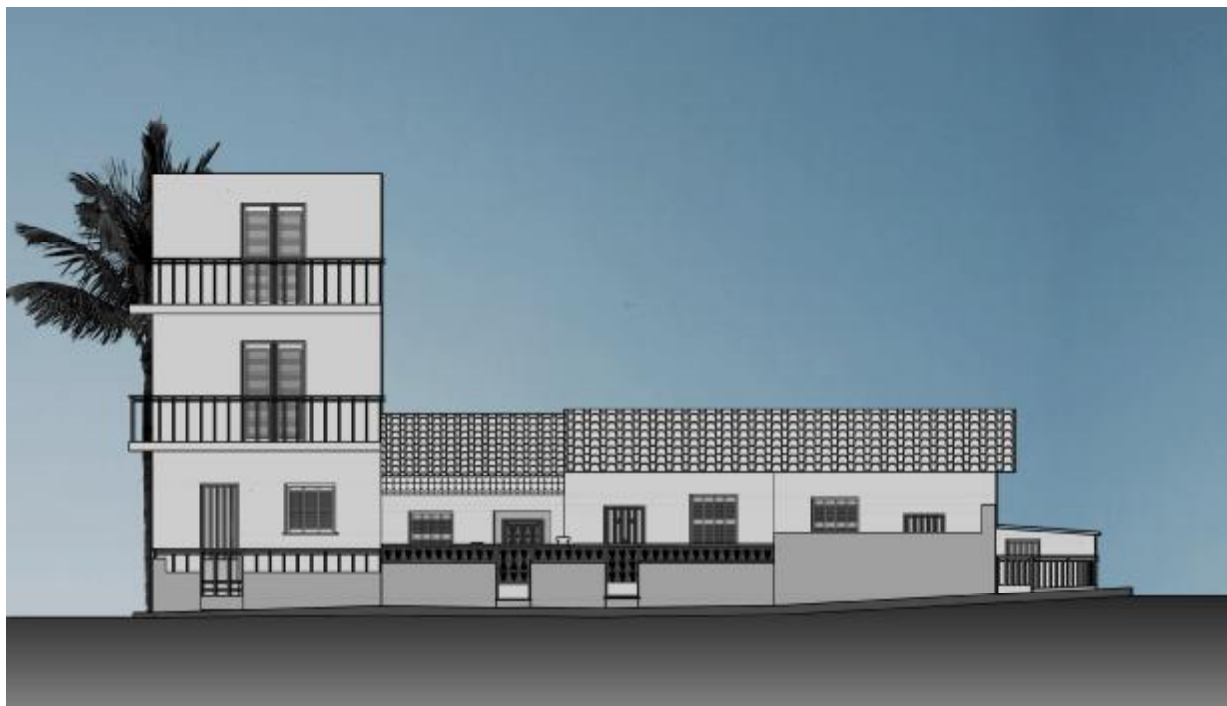

Σχέδιο 3.5. Άποψη οδού Αγίας Φωτεινής.
Ιδία επεξεργασία.

Σχέδιο 3.6. Άποψη οδού Αλύος.
Ιδία επεξεργασία.

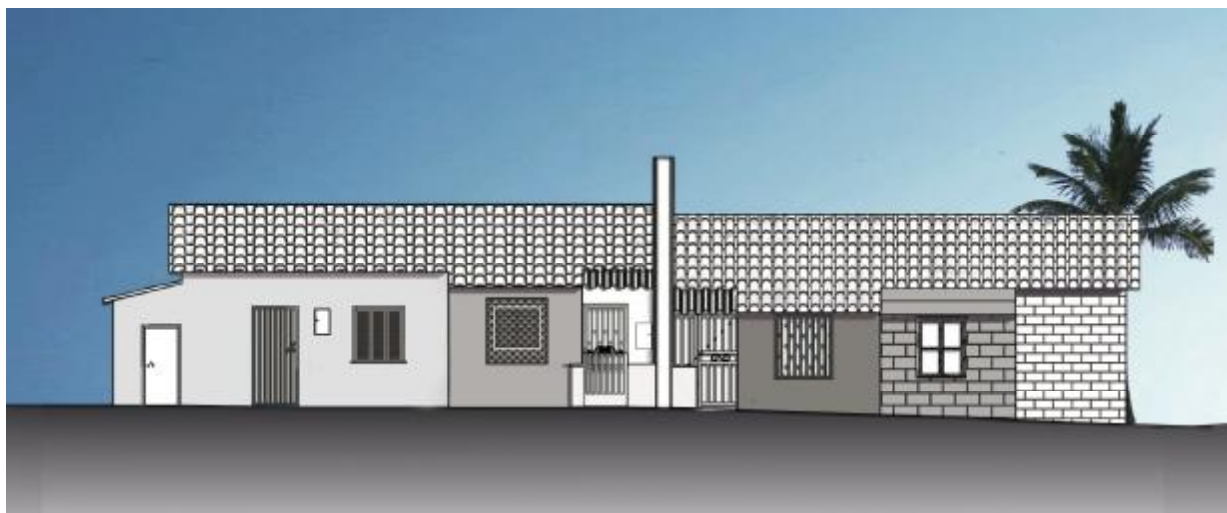
3.2. Αποτύπωση προσφυγικού συνόλου

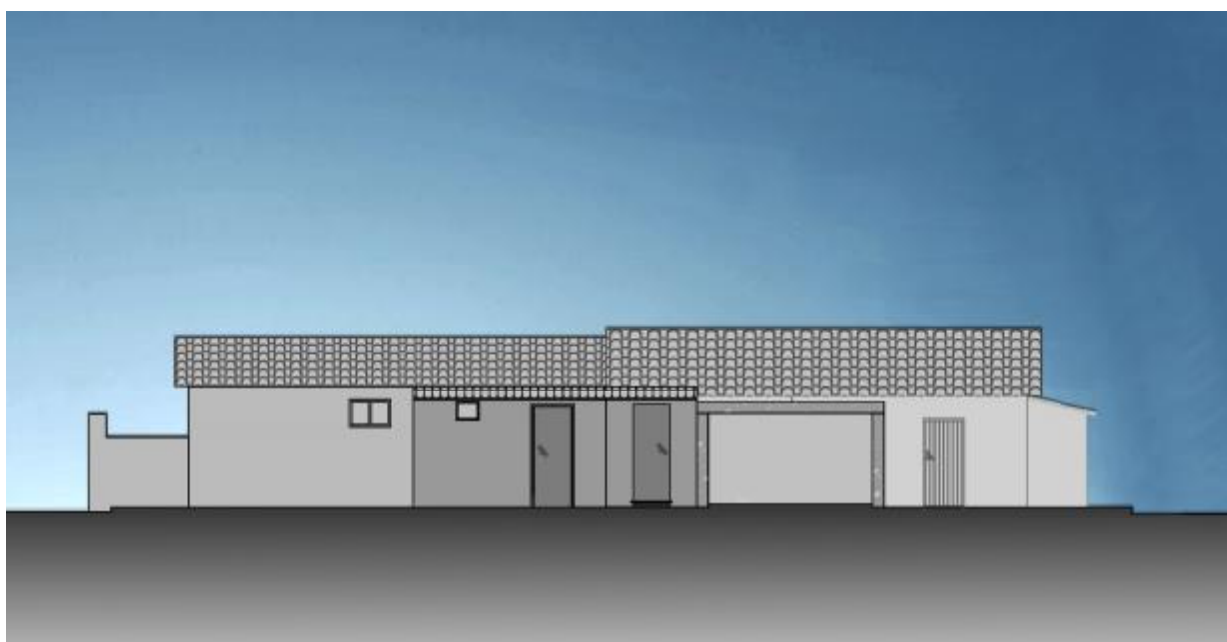
Σχέδιο 3.7. Αποτύπωση οδού Αλύος.
Ιδία επεξεργασία.

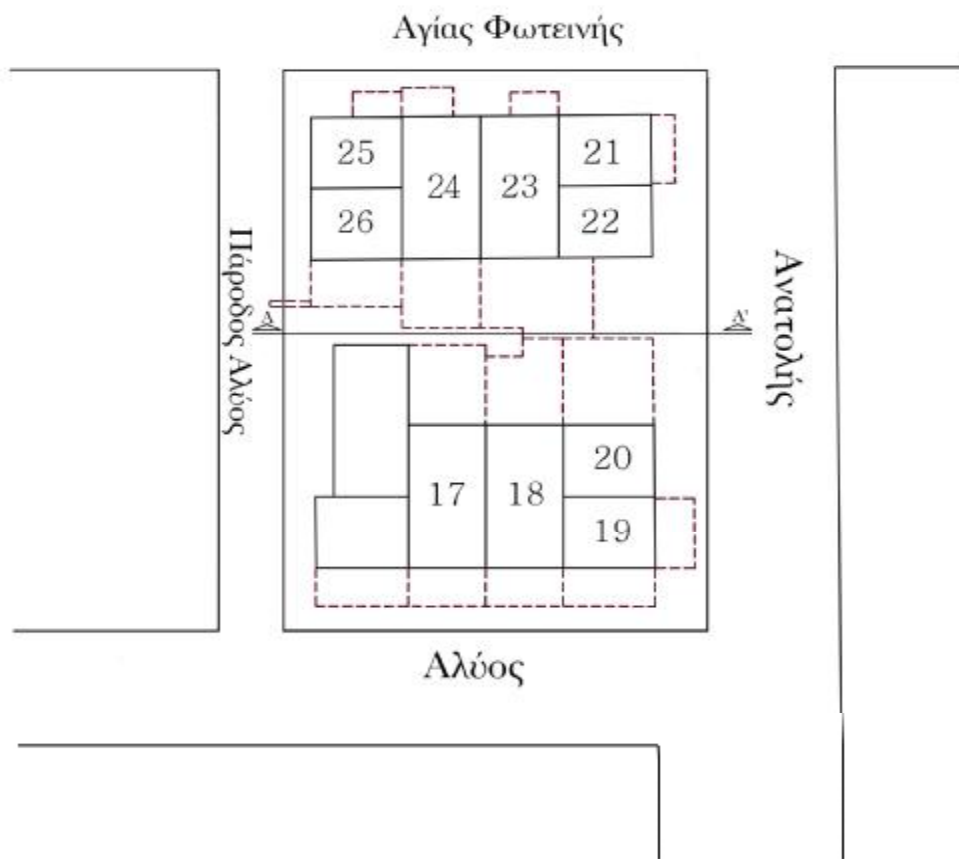
Σχέδιο 3.8. Αποτύπωση οδού Ανατολής.
Ιδία επεξεργασία.

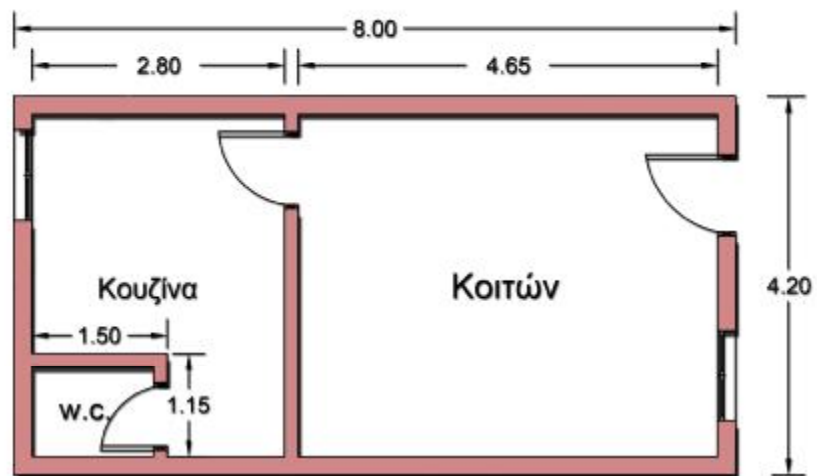
Σχέδιο 3.9. Αποτύπωση οδού Αγίας Φωτεινής.
Ιδία επεξεργασία.

Σχέδιο 3.10. Αποτύπωση τομής Α – Α' κοινόχρηστης αυλής.
Ιδία επεξεργασία.

Σχέδιο 3.11. Κάτοψη του συνόλου και περιγραφή των αυθαίρετων προσθηκών. Ιδία επεξεργασία.

Σχέδιο 3.12. Τυπική κάτοψη προσφυγικής κατοικίας με εσωτερικό w.c.

3.3. Ανάλυση υλικών

Για τις προσφυγικές κατοικίες χρησιμοποιήθηκαν υλικά τα οποία ήταν φθηνά και εύκολα στην εύρεση αλλά και τη χρήση τους, δεδομένου ότι σε πολλές περιπτώσεις οι πρόσφυγες έχτιζαν μόνοι τους τα σπίτια τους.

Οι τοιχοποιίες ήταν πλίνθινες και λίθινες, ενώ σαν συνδετικό υλικό χρησιμοποιούσαν χώμα με άχυρα. Τα πρώτα χρόνια ως σκεπή χρησιμοποιούσαν πισσόχαρτα, τα οποία άμεσα αντικαταστήθηκαν από κεραμοσκεπές με ξύλινο σκελετό και ρωμαϊκά κεραμίδια.

Τα κουφώματα ήταν ξύλινα, τα οποία με το πέρασμα του χρόνου αντικαταστήθηκαν σταδιακά με παράθυρα γαλλικού τύπου και αργότερα από σίδηρο και αλουμίνιο.

Φωτογραφίες 3.1. – 3.2. Ξύλινα κουφώματα.

Φωτογραφία 3.3. Λίθινη τοιχοποιία.

Φωτογραφία 3.4. Πλίνθινη τοιχοποιία.

Φωτογραφίες 3.5. – 3.6. Συνδετικά υλικά λίθινης τοιχοποιίας.

Φωτογραφία 3.7. Λεπτομέρεια κεραμοσκεπής με ξύλινο σκελετό.

Φωτογραφία 3.8. Ρωμαϊκά κεραμίδια.

4. Αποκατάσταση – Επανάχρηση

4.1. Η σημασία αποκατάστασης και επανάχρησης του προσφυγικού συνόλου

Οι συνεχείς μεταλλαγές στις πόλεις του δυτικού κόσμου, έχουν ως απόρροια την αύξηση των εγκαταλελειμμένων κτιρίων τα οποία επιβαρύνουν τον εκάστοτε οικισμό σε πολλά επίπεδα. Τα βασικότερα είναι :

- ο Η πτώση των αξιών των ακινήτων της περιοχής, όχι μόνο των εγκαταλελειμμένων κτιρίων, αλλά και αυτών που γειτνιάζουν με τα εγκαταλελειμμένα.
- ο Η αύξηση της εγκληματικότητας, δεδομένου ότι όσο μεγαλύτερη είναι η απουσία κατοίκων και ελεγχόμενων εκτάσεων γης, τόσο πιο διαδεδομένες είναι οι παράνομες δραστηριότητες.
- ο Οι επιπτώσεις στην υγεία και την ασφάλεια των κατοίκων της ευρύτερης περιοχής. Τα εγκαταλελειμμένα κτίρια πλειοψηφικά αποτελούν παράνομο χώρο απόθεσης απορριμάτων, εστίες μικροβίων, επιβλαβών τοξικών ουσιών και έντονης υγρασίας με άμεση συνέπεια τη διακινδύνευση της δημόσιας υγείας.
- ο Η πτώση της ποιότητας ζωής των κατοίκων.

Η κατεδάφιση των εγκαταλελειμμένων κτιρίων αποτελεί την πιο άμεση και εύκολη λύση για την αντιμετώπιση προβλημάτων τα οποία είναι ορατά και έντονα εντός της πόλης. Όμως είναι μία απόφαση σπασμοδική και μη αναστρέψιμη, η οποία επιβάλλει μεγάλες αλλαγές στο δομημένο οικιστικό περιβάλλον σε πολύ μικρό χρονικό διάστημα.

Η σημασία της συντήρησης και της αποκατάστασης των προσφυγικών συνόλων είναι αξιοσημείωτη από αρχιτεκτονικής, κοινωνικής αλλά και ιστορικής πλευράς. Σαν κτίρια δεν μπορούν να χαρακτηριστούν ως αρχιτεκτονικά αριστουργήματα, ούτε έχουν μεγάλη σημασία μεμονωμένα. Έχουν όμως πολιτιστική αξία σαν άρρηκτα συνδεδεμένα σύνολα. Λειτουργούν ως σημείο αναφοράς μίας σημαντικής ιστορικής περιόδου για την Ελλάδα, συνιστούν τόπους συλλογικής μνήμης και αρχιτεκτονικής παιδείας, ενώ παράλληλα αναδεικνύουν τις γεωγραφικές, οικονομικές και κοινωνικές συνθήκες κατά τις οποίες αναπτύχθηκαν. [Όλγα Δακούρα Βογιατζόγλου, Βιομηχανική κληρονομιά, Η προσφορά στην αναβάθμιση του περιβάλλοντος].

Ο σκοπός της προστασίας τους είναι κυρίως η διατήρηση των αξιών του παρελθόντος, όπως αυτή της κοινωνικότητας στις γειτονίες που απουσιάζει από τις σύγχρονες μεγαλουπόλεις, και η ανάδειξη και προβολή των δειγμάτων λαϊκών κατοικιών του παρελθόντος. Αποτελούν φορείς εκπροσώπησης του μοντέρνου κινήματος στην Ελλάδα, καθώς και την πρώτη προσπάθεια παραγωγής κοινωνικής κατοικίας μέσω της οργανωμένης δόμησης. Ως προς τη μέθοδο κατασκευής είναι ενδεικτικά της μεταβατικής φάσης από τα παραδοσιακά υλικά στο οπλισμένο σκυρόδεμα και από το σύστημα των μικρών συνεργείων σε αυτό της μαζικής κατασκευής μέσω εργολαβιών.

Τέλος, δεν προτιμάται η λογική της κατεδάφισης και ανοικοδόμησης νέων πολυώροφων κτιρίων διότι με αυτόν τον τρόπο εντείνεται η δημιουργία εισοδηματικών διαφορών σε μία περιοχή η οποία διαμρφώθηκε ως επί το πλείστον για να στεγάσει οικονομικά κατώτερες ομάδες και διατήρησε το χαρακτήρα της και κατά την άφιξη του δεύτερου κύματος προσφύγων τα τελευταία χρόνια. Είναι εξίσου σημαντικό να υπάρχουν νέες κατοικίες για χαμηλά και μεσαία εισοδήματα.

4.2. Πρόταση Αποκατάστασης

Στόχος της αποκατάστασης του συνόλου είναι η επαναφορά στην αρχική τυπολογική διάρθρωση του, δεδομένου ότι αντικατοπτρίζει τις ανάγκες της εποχής ως προς τις απαιτήσεις, τόσο στο χώρο όσο και στην ιδιωτικότητα.

Στις προεργασίες της αποκατάστασης συμπεριλαμβάνονται ερευνητικές εργασίες, τομές σε τοιχοποιίες ώστε να γίνουν αντιληπτά σημεία αδιευκρίνιστα, δειγματοληψία κονιαμάτων και επιχρισμάτων, καθώς και τοπικές αντικαταστάσεις στοιχείων των ξύλινων σκελετών που έχουν υποστεί εκτεταμένες βλάβες.

Αρχικά, θα πρέπει να ενισχυθούν οι υπάρχοντες φέροντες οργανισμοί καθώς και να αντικατασταθούν οι κεραμοσκεπές με τους ξύλινους σκελετούς από νέες στην περασιά των προηγούμενων με ίδια κεραμίδια ρωμαϊκού τύπου. Είναι αναγκάια η στεγανωποίηση των κτιρίων από την υγρασία, η οποία παρατηρείται έντονα εσωτερικά και εξωτερικά στις περισσότερες κατοικίες. Επίσης, είναι απαραίτητη η συμπλήρωση των εξωτερικών τοιχοποιιών, όπου έχει γίνει αποσάθρωση των υλικών αλλά και η αντικατάσταση των ξύλινων κουφωμάτων στις πόρτες και τα παράθυρα, με ξύλα ίδιου τύπου.

Τέλος, ως προς τη σχέση κατοικιών με το δημόσιο χώρο και το δρόμο, παρατηρείται ότι υπήρχε μεταβατικός χώρος στο εσωτερικό των κατοικιών ακόμη και στις αυτοσχέδιες προσθήκες των κατοίκων. Προτείνεται η πλήρης αφαίρεση των αυθαίρετων προσθηκών και η εξασφάλιση μεταβατικού χώρου εισόδου στις κατοικίες για την επαναφορά των αρχικών ορίων των αρχιτεκτονικών κτισμάτων και την εμφανή διατήρησή τους.

4.3. Πρόταση Επανάχρησης

Σκοπός της επανάχρησης του συνόλου είναι η ανάδειξη των ιστορικών τεκμηρίων της εποχής μέσα στη σύγχρονη πόλη των ταχύτατων ρυθμών ζωής και της αποξένωσης. Παράλληλα, αποβλέπει στη δημιουργία συγκριτικών οφελών για την περιοχή σε οικονομικό, κοινωνικό και πολιτισμικό επίπεδο αλλά και στην προσέλκυση νέων επιχειρηματικών και πολιτιστικών δραστηριοτήτων. Η αποκατάσταση του συνόλου και του περιβάλλοντος χώρου με ήπιες παρεμβάσεις, έχει ως στόχο την αναζωογόνηση της γειτονιάς και την προσέλκυση νέων κατοίκων μεσαίων στρωμάτων με σεβασμό στην ιστορικότητα, το παρελθόν και το χαρακτήρα της περιοχής.

Αρχικά, επιλέχθηκε ο χρωματισμός των κατοικιών σε διάφορες αποχρώσεις, δεδομένου ότι ήταν χαρακτηριστικό των σπιτιών της εποχής αλλά και με σκοπό να τονιστεί η ποικιλομορφία, η πολυπολιτισμικότητα και ο έντονος χαρακτήρας που μετέφεραν μαζί τους οι πρόσφυγες.

Σήμερα, στην περιοχή υπάρχουν συγκροτημένοι φορείς είτε από τους ίδιους τους πρόσφυγες και τους απόγονούς τους, είτε από το Δήμο, όπως είναι το Κέντρο

Μικρασιατικού Πολιτισμού (ΚΕ.ΜΙ.ΠΟ) και η Ένωση Σπάρτης. Οι φορείς αυτοί διαθέτουν αρχαιακό υλικό που αφορά ποικίλες πλευρές του προσφυγικού ζητήματος όπως ιστορικά τεκμήρια, προφορικές μαρτυρίες για τη ζωή στη Μικρά Ασία, λαογραφικό υλικό, φωτογραφικά ντοκουμέντα, το οποίο όμως δεν έχει οργανωθεί και παρουσιαστεί σωστά στο σύνολό του για το ευρύ κοινό. Συμπερασματικά, προκύπτει ότι υπάρχει μεγάλη ανάγκη οργανωμένης και συνολικής ανάδειξης των τοπόσημων που αφορούν τη συγκεκριμένη ιστορική περίοδο στην περιοχή.

Στο πλαίσιο της ήπιας αντιμετώπισης και με γνώμονα τη σημασία και την αξία του συνόλου, επιλέχθηκε η διατήρηση της χρήσης των μονόροφων σπιτιών πλην ενός ως μονόχωρες και δίχωρες κατοικίες. Προτείνεται η μετατροπή της κατοικίας στην συνάντηση της οδού Αγίας Φωτεινής με την πάροδο Αλύος, σε χώρο μνήμης μουσειακού χαρακτήρα. Σκοπός είναι να περιλαμβάνει αντικείμενα και έπιπλα της εποχής, εργαλεία που χρησιμοποιούσαν για την παρασκευή χαλιών και υφασμάτων, χαλιά, υφάσματα, κεντήματα και φωτογραφικό υλικό. Επιπλέον θα υπάρχει μικρός χώρος για προβολή ταινιών – ντοκιμαντέρ σε σχέση με τη ζωή των προσφύγων. Η αναβίωση της μνήμης και η δημιουργία εικόνων στους νεότερους οδηγούν αποτελεσματικά στην ανάδειξη και την αξιοποίηση της πολιτιστικής κληρονομιάς.

Η σημασία του υπαίθριου κοινόχρηστου χώρου στο εσωτερικό των οικοδομικών τετραγώνων για τους μικρασιάτες πρόσφυγες ήταν μεγάλη. Ήταν ο χώρος στον οποίο κοινωνικοποιούνταν και περνούσαν τον ελεύθερο χρόνο τους. Ως αποτέλεσμα, αποκτά ιδιαίτερο νόημα η ανάδειξη του σημερινού ιδιωτικοποιημένου και μη προσβάσιμου κοινόχρηστου χώρου. Οι υπαίθριοι χώροι μετάβασης από το ιδιωτικό στο κοινόχρηστο, από το ανθρωπογενές στο φυσικό είναι ιδιαίτερης σημασίας, τόσο για την αρχιτεκτονική όσο και για την ποιότητα ζωής των κατοίκων¹². Έπειτα από την αφαίρεση των αυθαιρεσιών, στόχος είναι η αυλή να επανέλθει στην αρχική της μορφή. Με τη δημιουργία ενός χώρου εκτόνωσης, επιδιώκεται η αυλή να αποτελέσει πάλι πεδίο κοινωνικών συναναστροφών και να γίνει κοινωνικός πυκνωτής όχι μόνο των κατοίκων του συνόλου και της ευρύτερης περιοχής αλλά και των επισκεπτών του μουσείου και των περαστικών. Σε αντίθεση με τον εγκλεισμό της πόλης με τα πολυόροφα και απρόσωπα κτίρια, επιδιώκεται να υπάρξει απελευθέρωση της αυλής, η γειτονιά να αποκτήσει το χαρακτήρα που είχε και να δείξει ότι πλέον είναι έτοιμη να δεχτεί και να φιλοξενήσει τους επισκέπτες. Επίσης έχει προβλεφθεί η πρόσβαση των Α.Μ.Ε.Α. στον κοινόχρηστο και τον μουσειακό χώρο με κεκλιμένη ράμπα από την πάροδο Αλύος αλλά και η εύκολη κίνησή τους στο χώρο με πλατείς διαδρόμους και μεγάλα ανοίγματα θυρών.

Η ένταξη του κινούμενου νερού στο εσωτερικό της αυλής με τη μορφή ρυακιού συμβολίζει την κίνηση, τη ζωή και την ανάπτυξη. Ο λόγος ύπαρξης του είναι η υπενθύμιση του ακραίου γεγονότος της μικρασιατικής καταστροφής που είχε ως αποτέλεσμα την μετεγκατάσταση ενός τεράστιου κύματος ανθρώπων σε μία νέα πατρίδα στην οποία κατάφεραν να ενταχθούν, να εξελιχθούν και να ευδοκιμήσουν. Παράλληλα, η κίνηση του νερού συμβολίζει την αδιάκοπη μετακίνηση των ανθρώπων, ανεξαρτήτου εποχής και συγκυριών.

Επίσης, λαμβάνοντας υπ' όψιν ότι η οδός Μικράς Ασίας, παράλληλη της οδού Ανατολής, είναι ήδη πεζοδρομημένη και οδηγεί από το σταθμό του ΗΣΑΠ της Νέας Ιωνίας στη λεοφόρο Ηρακλείου, προτείνεται η πεζοδρόμηση των δύο δρόμων που περικλύουν το Ο.Τ. 112, Αλύος και Ανατολής και η μετατροπή της οδού Αγίας

Φωτεινής σε δρόμο ήπιας κυκλοφορίας. Ακόμη, στις οδούς Ανατολής και Αγίας Φωτεινής έχει προβλεφθεί χώρος για ποδηλατόδρομο. Σκοπός της πεζοδρόμησης και της ποδηλατοδρόμησης είναι η εκτροπή της κυκλοφορίας στο εσωτερικό της συνοικίας, καθώς και η σηματοδότηση της πορείας από το σταθμό του ΗΣΑΠ προς το αναδεδειγμένο σύνολο και τον μουσειακό χώρο.

Αναφορικά με τη στάθμευση των οχημάτων των κατοίκων της περιοχής, έχει ανακοινωθεί από το δήμο Νέας Ιωνίας η διαμόρφωση τριώροφου υπόγειου parking, το οποίο θα έχει δυναμικότητα με δυνατότητα εξυπηρέτησης των κατοίκων αλλά και των επισκεπτών του εμπορικού κέντρου.

Τέλος, προτείνεται στο δήμο η διάσωση και η ανάδειξη περισσότερων πυρήνων των προσφυγικών γειτονιών ως σηματοδότες του παρελθόντος τους. Επίσης θα ήταν οφέλιμη η ενθάρρυνση ένταξης νέων χρήσεων πολιτιστικού – ψυχαγωγικού και εκπαιδευτικού περιεχομένου στα πολυάριθμα παλαιά βιομηχανικά κελύφη του Περισσού και της Ελευθερούπολης, τα οποία παραμένουν ανεκμετάλλευτα τις τελευταίες δεκαετίες.

4.4 Σχέδια Πρότασης

Σχέδιο 4.1. Κάτοψη ευρύτερης περιοχής συνόλου.

Σχέδιο 4.2. Κάτοψη συνόλου.

Σχέδιο 4.3. Όψη Αγίας Φωτεινής.

Σχέδιο 4.4. Όψη Ανατολής.

Σχέδιο 4.5. Όψη Αλύος.

Σχέδιο 4.6. Συνάντηση των οδών Αγίας Φωτεινής και Ανατολής.

Σχέδιο 4.7. Συνάντηση των οδών Αλύος και Ανατολής.

Σχέδιο 4.8. Συνάντηση των οδών Αλύος και παρόδου Αλύος.

Σχέδιο 4.9. Συνάντηση των οδών Αγίας Φωτεινής και παρόδου Αλύος.

Σχέδιο 4.10. Είσοδος Μουσείου Μνήμης Μικρασιατικού Πολιτισμού από την πάροδο Αλύος.

Σχέδιο 4.11. Άποψη του συνόλου επί της οδού Αλύος.

Σχέδιο 4.12. Άποψη του υπαίθριου χώρου.

Σχέδιο 4.13. Τομή Α – Α΄ του υπαίθριου χώρου.

Σχέδιο 4.14. Άποψη του υπαίθριου χώρου από την οδό Ανατολής.

Σχέδιο 4.15. Μουσείο Μνήμης Μικρασιατικού Πολιτισμού.

Σχέδιο 4.16. Άποψη του υπαίθριου χώρου.

Σχέδιο 4.17. Άποψη του υπαίθριου χώρου από την οδό Ανατολής.

Σχέδιο 4.18. Άποψη του υπαίθριου χώρου από την οδό Ανατολής.

Φωτογραφική τεκμηρίωση

Φωτογραφία 5.1. Αυθαίρετες επεκτάσεις στον κοινόχρηστο υπαίθριο χώρο.

Φωτογραφία 5.2. Οδός Αγίας Φωτεινής

Φωτογραφία 5.3. Οδός Αγίας Φωτεινής.

Φωτογραφία 5.4. Συνάντηση των οδών Αλύος και Ανατολής.

Βιβλιογραφία

1. Λεξικό Κοινής Νεοελληνικής, Ίδρυμα Μανόλη Τριανταφυλλίδη, Μάρτιος 2013.
2. Γιώργος Μπαμπινιώτης, Λεξικό της Νέας Ελληνικής Γλώσσας, Κέντρο Λεξικολογίας, Μάρτιος 2012.
3. Λίλα Λεοντίδου, Οι πόλεις της σιωπής – Εργατικός εποικισμός της Αθήνας και του Πειραιά, 1909 – 1940. Πολιτιστικό Ίδρυμα Ομίλου Πειραιώς.
4. Χάρης Σαπουντζάκης – Λουκάς Χριστοδούλου, Η Νέα Ιωνία στο Μεσοπόλεμο 1922 – 1941. Ένωση Σπάρτης Μ. Ασίας, 2013.
5. Ιφιγένεια Χρισοχόου, Ξεριζωμένη Γενιά. Το χρονικό της προσφυγιάς στη Θεσσαλονίκη. 2^η έκδοση Φιλιππούτη, Αθήνα, 1981.
6. Συντήρηση και Αναβίωση παραδοσιακών κτιρίων και συνόλων. Τεχνικό Επιμελητήριο Ελλάδας – Τμήμα Μαγνησίας. Πρακτικά του Διεθνούς Συμποσίου Βόλο, Σεπτ. 1981. Θεσσαλονίκη, Ιούλιος 1982.
7. Ι. Βασιλείου, Η λαϊκή κατοικία – Κοινωνικές τεχνικές και οικονομικές απόψεις – Η λαϊκή κατοικία σε διάφορες ξένες χώρες και στην Ελλάδα. Αθήνα, 1944.
8. Θ. Ν. Σκουλικίδης, Διάβρωση των δομικών υλικών των μνημείων, Πανεπιστημιακές εκδόσεις Κρήτης, Ηράκλειο 2000.
9. Σ. Σταυρίδης, Μνήμη και εμπειρία του χώρου, Αθήνα, 2006.
10. Διονύσης Α. Ζήβας, Τα μνημεία και η πόλη, Libro, 1997.
11. Λίλα Θεοδωρίδου – Σωτηρίου, Ελευθέριος Παναγιωτόπουλος, Γεώργιος Καριώτης, Αστικοί προσφυγικοί συνοικισμοί στις Σέρρες του Μεσοπολέμου. Δήμος Σερρών, 2006.
12. Πολυξένη Μαυρογένη – Παπαγγελοπούλου, Κοινωνική διαστρωμάτωση και μορφολογία δύο γειτονικών οικισμών Ψυχικού και Νέας Ιωνίας από το 1923 και έπειτα. Διδακτορική διατριβή, Πάντειον Πανεπιστήμιο, Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών, Τμήμα Κοινωνιολογίας, Τομέας Νεοελληνικής Κοινωνίας, Αθήνα, 1999.
13. Ελένη Θωμαΐδου – Κωνσταντίνος Κούρλας, Πολεοδομική ανάλυση και προτάσεις στα πλαίσια των στόχων του “Αστικού παρατηρητηρίου Βιομηχανικών περιοχών Αττικής”. Η περίπτωση του δήμου Νέας Ιωνίας. Πτυχιακή εργασία, Τ.Ε.Ι. Πειραιά, Τμήμα Πολιτικών Δομικών Έργων, Αθήνα, 2011.
14. Σακκάς Γεώργιος – Σφουντούρης Δημήτριος, Καταγραφή προσφυγικών συνοικισμών της Αθήνας και του Πειραιά. Οι προσφυγικές κατοικίες του Περάματος. Πτυχιακή Εργασία, Τ.Ε.Ι. Πειραιά, Τμήμα Πολιτικών Δομικών Έργων, Αθήνα 2002.

15. Παπαναστασίου Χρίστος, Παρουσίαση της οικιστικής και βιομηχανικής εξέλιξης της Νέας Ιωνίας στο πέρασμα του χρόνου (1923 – 2017) με τη χρήση αεροφωτογραφιών και ψηφιακού διαδραστικού χάρτη. Διπλωματική εργασία, Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο, Μεταπτυχιακό πρόγραμμα Περιβάλλον και Ανάπτυξη, Αθήνα, 2017.
16. Έλλη Ασημακοπούλου, Μικρασιάτες πρόσφυγες : η ένταξη και η εγκατάστασή τους στη Θεσσαλονίκη του Μεσοπολέμου. Διπλωματική εργασία, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, Τμήμα Ιστορίας, Αρχαιολογίας και κοινωνικής ανθρωπολογίας, Πρόγραμμα μεταπτυχιακών σπουδών, Βόλος 2013 – 2014.
17. Φλώρα Τουλούπη – Ανδρέας Μαρούγκας, Προσφυγικοί Οικισμοί στον ευρύτερο χώρο της Αττικής γης. Πτυχιακή εργασία, Τ.Ε.Ι. Πειραιά, Τμήμα Πολιτικών Δομικών Έργων, Αθήνα 2010.
18. Π. Αργυράκη – Α. Λαγόπουλος, Οδός Πειραιώς : Επανάχρηση βιομηχανικών κτιρίων. 5 παραδείγματα χρήσεων.
19. Halbwachs Maurice, On collective Memory, trans. and ed. Lewis A. Corser, Chicago : University of Chicago Press, 1992.
20. Αλέξανδρος Τομπάζης, Η όμορφη καμηλοπάρδαλη, Τρίτη Έκδοση, Εκδόσεις Πατάκη, Μάρτιος 2010.

Ιστογραφία

1. www.efsyn.gr/arthro/apo-tis-paragkes-sta-prosfygika
Τελευταία πρόσβαση : 12.03.2019
2. www.triaalfa.gr/
Τελευταία πρόσβαση : 12.03.2019
3. www.monumenta.org/article.php?IssueID=2&lang=gr&CategoryID=3&ArticleID=8
Τελευταία πρόσβαση : 12.03.2019
4. www.enet.gr/?i=news.el.article&id=392857
Τελευταία πρόσβαση : 12.03.2019
5. www.mikrasiatis.gr/περιήγηση-στη-βιομηχανική-κληρονομιά/
Τελευταία πρόσβαση : 12.03.2019
6. www.neaionia.gr/Inner.aspx?LangID=1&FolderID=bad528a8-266d-4b80-9efb-2798e09d0772
Τελευταία πρόσβαση : 12.03.2019
7. www.urbanspeleology.blogspot.com
Τελευταία πρόσβαση : 12.03.2019
8. www.alfavita.gr/koinonia/185099_tapotamia-tis-athinas-opos-itan-palia
Τελευταία πρόσβαση : 12.03.2019
9. www.lifo.gr/now/greece/211518/to-arxaio-adrianeio-ydragogeio-tis-panithas-exei-panta-katharo-nero
Τελευταία πρόσβαση : 12.03.2019
10. www.odysseus.culture.gr/h/2/gh251.jsp?obj_id=19837
Τελευταία πρόσβαση : 12.03.2019
11. www.googlemaps.gr
Τελευταία πρόσβαση : 12.03.2019
12. www.temako.gr/?q=el/content/85
Τελευταία πρόσβαση : 12.03.2019
13. www.ektosprogrammatos.wordpress.com/2017/03/15/
Τελευταία πρόσβαση : 12.03.2019

Παράρτημα

- 1. Η Συνθήκη της Λοζάνης.** Ήταν η συνθήκη ειρήνης που έθεσε τα όρια της σύγχρονης Τουρκίας. Υπογράφηκε στη Λοζάνη της Ελβετίας στις 24 Ιουλίου 1923 από την Ελλάδα, την Τουρκία και τις άλλες χώρες που πολέμησαν στον Πρώτο Παγκόσμιο πόλεμο και την Μικρασιατική εκστρατεία (1919 – 1922) και συμμετείχαν στην Συνθήκη των Σεβρών συμπεριλαμβανομένης και της ΕΣΣΔ (η οποία δεν συμμετείχε στην προηγούμενη συνθήκη). Κατήργησε την Συνθήκη των Σεβρών που δεν είχε γίνει αποδεκτή από την νέα κυβέρνηση της Τουρκίας που διαδέχθηκε τον Σουλτάνο της Κωνσταντινούπολης. Μετά την εκδίωξη από την Μικρά Ασία του Ελληνικού στρατού από τον Τουρκικό υπό την ηγεσία του Μουσταφά Κεμάλ, εμφανίστηκε η ανάγκη για αναπροσαρμογή της συνθήκης των Σεβρών. Στις 20 Οκτωβρίου του 1922, ξεκίνησε το συνέδριο που διακόπηκε μετά από έντονες διαμάχες στις 4 Φεβρουαρίου του 1923 για να ξαναρχίσει στις 23 Απριλίου. Η Τουρκία ανέκτησε την Ανατολική Θράκη, κάποια νησιά του Αιγαίου, συγκεκριμένα την Ίμβρο και την Τένεδο, μια λωρίδα γης κατά μήκος των συνόρων με την Συρία, την περιοχή της Σμύρνης και της Διεθνοποιημένης Ζώνης των Στενών η οποία όμως θα έμενε αποστρατικοποιημένη και αντικείμενο νέας διεθνούς διάσκεψης. Παραχώρησε τα Δωδεκάνησα στην Ιταλία, όπως προέβλεπε και η συνθήκη των Σεβρών, αλλά χωρίς πρόβλεψη για δυνατότητα αυτοδιάθεσης. Η ανταλλαγή μειονοτήτων που πραγματοποιήθηκε προκάλεσε μεγάλες μετακινήσεις πληθυσμών. Μετακινήθηκαν από τη Μικρά Ασία και την Ανατολική Θράκη στην Ελλάδα 1.650.000 Τούρκοι υπήκοοι (άλλοι κάνουν λόγο για περίπου 2.000.000, χριστιανικού θρησκευματος και από την Ελλάδα στην Τουρκία 670.000 Έλληνες υπήκοοι, μουσουλμανικού θρησκευματος. Η θρησκεία και όχι η εθνικότητα αποτέλεσε το βασικό κριτήριο για την ανταλλαγή. Σύμφωνα με το άρθρο 2β της συνθήκης χρησιμοποιήθηκε ο όρος Μουσουλμάνοι και όχι *Τούρκοι*. Αυτό οφείλεται στο ότι κατά την οθωμανική αυτοκρατορία η θρησκεία μετρούσε πολύ περισσότερο από ότι η εθνικότητα και από την άλλη πλευρά η Τουρκία ήθελε όλοι οι μουσουλμάνοι της Δυτικής Θράκης να παραμείνουν. Μεταξύ των ανταλλάξιμων περιλαμβάνονταν επίσης οι Έλληνες του Πόντου, αλλά και τουρκόφωνοι Έλληνες, όπως τουρκόφωνοι Πόντιοι και Καραμανλήδες, καθώς και ελληνόφωνοι μουσουλμάνοι, όπως οι Βαλάαδες της Δυτικής Μακεδονίας. Μαζί με τους Έλληνες, πέρασε στην Ελλάδα και αριθμός Αρμενίων και Συροχαλδαίων. Εξαιρέθηκαν από την ανταλλαγή οι Έλληνες κάτοικοι της νομαρχίας της Κωνσταντινούπολης (οι 125.000 μόνιμοι κάτοικοι της Κωνσταντινούπολης, των Πριγκιπονήσων και των περιχώρων, οι οποίοι ήταν εγκατεστημένοι πριν από τις 30 Οκτωβρίου του 1918) και οι κάτοικοι της Ίμβρου και της Τενέδου (6.000 κάτοικοι), ενώ στην Ελλάδα παρέμειναν 110.000 Μουσουλμάνοι της Δυτικής Θράκης. [Βικιπαιδεία – Συνθήκη της Λοζάνης].
- 2. Η Συνθήκη των Σεβρών.** Υπεγράφη στις 28 Ιουλίου 1920 στη γαλλική πόλη Sèvres της Γαλλίας, φέρνοντας την ειρήνη ανάμεσα στην Οθωμανική Αυτοκρατορία και τις Συμμαχικές και σχετιζόμενες δυνάμεις που συμμετείχαν στον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο. Η Συνθήκη όριζε ότι στην Ελλάδα παραχωρούνταν τα νησιά Ίμβρος και Τένεδος και η Ανατολική Θράκη μέχρι τη γραμμή της Τσατάλτζας κοντά στην Κωνσταντινούπολη. Η περιοχή της Σμύρνης έμενε υπό την ονομαστική επικυριαρχία του Σουλτάνου αλλά θα διοικούταν από Έλληνα Αρμοστή ως εντολοδόχο των Συμμάχων, και θα μπορούσε να προσαρτηθεί στην Ελλάδα μετά από πέντε χρόνια με δημοψήφισμα. Το άρθρο 26 της Συνθήκης όριζε ακόμα ότι αν οι οθωμανικές αρχές δεν συναινούσαν στην εφαρμογή της, θα εξέπιπταν από την κυριαρχία τους στην Κωνσταντινούπολη, την

οποία θα μπορούσε να καταλάβει η Ελλάδα, κάτι το οποίο έντεχνα είχε προωθήσει ο Βενιζέλος. [Βικιπαιδεία – Η Συνθήκη των Σεβρών]

3. Σε κάθε θεωρείο στεγαζόταν από μία οικογένεια, ενώ στη σκηνή και στους διαδρόμους εκατοντάδες. [Λ. Λεοντίδου, Πόλεις της Σιωνής : Mears, 1929: 52]
4. **Τρώγλες.** Σπηλιές στις οποίες κατοικούσαν άνθρωποι χωρίς άλλη κατοικία.
5. **Σηροτροφία.** Η τέχνη της εκτροφής μεταξοσκωλήκων για την παραγωγή μεταξιού.
6. **Ποδονίφτης.** Μία δεύτερη εκδοχή για την ονομασία του Ποδονίφτη, είναι ότι δόθηκε στον ποταμό πριν από την επανάσταση του 1821 από την περιπαιχτική διάθεση των Αθηναίων που έλεγαν γι'αυτόν ότι περνώντας τον κανείς, ίσα ίσα που νίβει τα πόδια του.
7. **Μαγκάλι.** Δοχείο για κάρβουνα, συνήθως με τη μορφή όρθιου ή κρεμαστού μπόλ, τραπεζιού ή κουτιού, που χρησιμοποιείται για την καύση στερεών καυσίμων συνήθως κάρβουνου. Τα μαγκάλια παρέχουν κυρίως θερμότητα, πολλές φορές όμως μπορούν να χρησιμοποιηθούν και για το μαγείρεμα. [Wikipedia.org]
8. **Σαχνισιά.** Βρίσκονται στις προσόψεις των παραδοσιακών κτιρίων και ορίζουν τις προεξοχές που είναι στηριγμένες σε ξύλινα δοκάρια και βρίσκονται πέρα από τα όρια της τοιχοποιίας του ισογείου. Παρατηρούνται σε παραδοσιακά κτίρια βαλκανικής, μικρασιατικής αλλά και ευρωπαϊκής αρχιτεκτονικής. [Wikipedia.org]
9. **Ψαλίδι.** Ο σιδηροδρομικός σταθμός πήρε άτυπα το όνομα του από τη διακλάδωση η οποία διαχώριζε τα δύο δρομολόγια που είχαν κοινή αφετηρία το κέντρο των Αθηνών. Η σιδηροδρομική γραμμή προς τα δεξιά κατέληγε στο Λαύριο, ενώ αριστερά στην Κηφισιά. Το όνομα προσδιορίζει την συγκεκριμένη περιοχή του Ηρακλείου μέχρι και σήμερα.
10. Το εργοστάσιο της Εριουργίας υπάρχει μέχρι και σήμερα, όμως είναι πλήρως εγκαταλελειμμένο.
11. **Εκκοκκιστήριο.** Το μέρος στο οποίο γινόταν ο διαχωρισμός του σπόρου ενός φυτικού καρπού βγάζοντας το περίβλημά του.
12. Αλέξανδρος Τομπάζης, Η όμορφη καμηλοπάρδαλη, Τρίτη Έκδοση, Εκδόσεις Πατάκη, Αθήνα, Μάρτιος 2010.

